



T.C.

BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAMU HARCAMALARI ve MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER
ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: BRICS-T ÜLKELERİ

HAZAL AKDAĞ

DANIŞMAN

DOÇ. DR. SAİD CEYHAN

BARTIN-2022



T.C.

**BARTIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**KAMU HARCAMALARI ve MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER
ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: BRICS-T ÜLKELERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazal AKDAĞ

BARTIN-2022

BEYANNAME

Bartın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre Doç. Dr. Said CEYHAN danışmanlığında hazırlamış olduğum “KAMU HARCAMALARI ve MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: BRICS-T ÜLKELERİ ” başlıklı yüksek lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

11.02.2022

Hazal AKDAĞ

ÖNSÖZ

Her satırına emek verdiğim bu yolculuğun sonuna geldim. Bu süreçte çok fazla yıprandığım ve dibi gördüğüm zamanlar oldu. Ancak tutunmak için çok fazla sebebim vardı. Düştüğüm zamanlarda çok uzaklardan duasını hissettiğim babama verdiğim sözü tutmak benim için çok büyük bir mutluluk. Şu anda yanımda olamasa da hep ailesi için çabalamış güzel kalpli babam Mustafa AKDAĞ'a sonsuz teşekkürler.

Hayatım boyunca yaşadığım tüm zorluklarda yanımda olan ve beni sevgisiyle iyileştiren annem Belkizar AKDAĞ'a hiç kopmayacak bir bağ ile sarıldığım kardeşlerim Elif Handan AKDAĞ'a ve Mehmet AKDAĞ'a tüm kalbimle teşekkür ederim. Ailem gibi sıcak hissettiğim, samimiyetlerine güvendiğim, içtenlikle hep iyi dileklerde bulunan ve desteklerini hiç esirgemeyen yakınlarıma da teşekkür ederim.

Son olarak yüksek lisans eğitimim boyunca bilgi ve birikimlerinden yararlandığım, kıymetli tavsiyelerde bulunarak tez çalışma süresinde beni yönlendiren ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Said CEYHAN'a teşekkürlerimi sunarım. Bilim için çabalamak çok gurur verici bir duyguydu.

Akademideki tuğlaların ufakta olsa bir parçası olmayı diliyorum.

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KAMU HARCAMALARI ve MAKROEKONOMİK GÖSTERGELER ARASINDAKİ NEDENSELLİK İLİŞKİSİ: BRICS-T ÜLKELERİ

Hazal AKDAĞ

Bartın Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

İktisat Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Said CEYHAN

Bartın-2022, sayfa: 82

Makroekonomik dinamikler ülkelerin makroekonomik performansının değerlendirilmesinde baz alınır ve bu değişkenlerin birbirleri ile etkileşim içerisinde olması olasıdır. Bu çalışmada kamu harcamaları ile diğer temel makroekonomik değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. Ampirik çalışma neticesinde 1995-2019 yılları arası BRICS-T ülkeleri özelinde büyüme ve kamu harcamaları arasında %5 anlam düzeyinde tek yönlü, %10 anlam düzeyinde çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. İşsizlik ve kamu harcamaları arasında tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur. Enflasyon ile kamu harcamaları arasında istatistiki olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi gözlemlenmemiştir ve tasarruflar ile kamu harcamaları arasında ise çift yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Makroekonomi, Büyüme, Kamu Harcamaları, İşsizlik, Enflasyon, Tasarruflar, BRICS-T.

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

CAUSALITY RELATIONSHIP BETWEEN PUBLIC EXPENDITURES AND MACROECONOMIC INDICATORS: BRICS-T COUNTRIES

Hazal AKDAĞ

Bartın University

Graduate School

Department of Economics

Thesis Advisor: Assoc. Prof. Dr. Said CEYHAN

Bartın-2022, pp: 82

Macroeconomic dynamics are the bases in the evaluation of the macroeconomic performance of countries and it is possible that these variables interact with each other. In this study, the causality relationship between public expenditures and other fundamental macroeconomic variables has been examined. As a result of the empirical study, a unidirectional causality relationship at the % 5 significance level and a bidirectional causality relationship at the % 10 significance level has been determined between the years 1995-2019, in particular for the BRICS - T countries. A unidirectional causality was found between unemployment and public expenditures. No statistically significant causality relationship was observed between inflation and public expenditures and a bidirectional causality relationship was found between savings and public expenditures.

Keywords: Macroeconomics, Growth, Public Expenditures, Unemployment, Inflation, Savings, BRICS - T.

İÇİNDEKİLER

BEYANNAME	ii
ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
TABLolar DİZİNİ.....	x
KISALTMALAR DİZİNİ.....	xi
GİRİŞ	1
1. KAMU HARCAMALARI	3
1.1. Kamu Harcaması Kavramı.....	3
1.2. Kamu Harcamalarının Gelişimi.....	5
1.3. Kamu Harcamalarının Özellikleri	6
1.4. Kamu Harcamaları ve Borçlanma	8
1.5. Kamu Harcamaları ile Özel Harcamalar Arasındaki Farklar.....	9
1.6. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması	10
1.6.1 Ekonomik (Bilimsel) Sınıflandırma	10
1.6.1.1 Reel (Gerçek-Efektif) Harcamalar.....	10
1.6.1.2 Transfer Harcamaları	11
1.6.2 İdari (Organik-Kurumsal) Sınıflandırma	12
1.6.3 Fonksiyonel Sınıflandırma	13
1.7. Kamu Harcamalarının Artışına İlişkin Teoriler	14
1.7.1 Wagner Kanunu	14
1.7.2 Peacock- Wiseman Sıçrama Tezi	15
1.7.3 Diğer Yaklaşımlar.....	16

1.8. Kamu Harcamalarının Artış Sebepleri	18
1.8.1 Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Sebepleri	19
1.8.1.1 Paranın Değerindeki Değişim.....	19
1.8.1.2 Bütçe Yöntem ve Tekniğindeki Değişimler	19
1.8.1.3 Para Ekonomisinin Yaygınlaşması	20
1.8.1.4 Ülke Topraklarının ve Nüfusun Değişimi	20
1.8.2 Kamu Harcamalarının Gerçekte Artış Sebepleri.....	21
1.8.2.1 Ekonomik Sebepler	21
1.8.2.2 Teknolojik Sebepler.....	22
1.8.2.3 Sosyal Sebepler	23
1.8.2.4 Siyasal Sebepler	23
1.8.2.5 Olağanüstü Sebepler	24
1.9. Kamu Harcamalarının Ekonomik Etkileri	25
1.9.1 Kamu Harcamalarının Üretim Üzerindeki Etkileri.....	25
1.9.2 Kamu Harcamalarının Fiyatlar Genel Seviyesi Üzerindeki Etkileri.....	26
1.9.3 Kamu Harcamalarının İstihdam Üzerindeki Etkileri.....	27
1.9.4 Kamu Harcamalarının Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkisi	27
1.9.5 Kamu Harcamalarının Çarpan ve Hızlandırıcı Etkisi.....	28
1.9.5.1 Çarpan Etkisi.....	28
1.9.5.2 Hızlandırıcı Etkisi	29
2. BRICS-T ÜLKELERİ.....	30
2.1. BRICS Kavramı.....	30
2.2. BRICS Zirveleri	31
2.3. BRICS-T Kavramı.....	40
2.4. BRICS-T Ülkeleri Hakkında Genel Bilgiler.....	41
2.4.1 Brezilya.....	41
2.4.2 Rusya	43

2.4.3 Hindistan.....	44
2.4.4 Çin	45
2.4.5 Güney Afrika	46
2.4.6 Türkiye.....	47
2.5. BRICS-T Ülkelerinin Makroekonomik Performansı	47
2.5.1 Kamu Harcamaları	47
2.5.2 Ekonomik Büyüme.....	48
2.5.3 Enflasyon.....	50
2.5.4 İşsizlik.....	51
2.5.5 Tasarruflar	52
2.6. Literatür Taraması	52
3. AMPİRİK ANALİZ.....	60
3.1. Panel Veri Analizi	60
3.2. Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi	62
3.3. Fourier Yaklaşımı.....	64
3.4. Amaç, Kapsam ve Kullanılan Veri Seti	64
3.5. Serilerin Görsel Sunumları ve Tanımlayıcı İstatistikler	65
3.6. Ampirik Analiz ve Bulgular	66
3.6.1 Ampirik Analiz	67
3.6.2 Bulgular ve Tartışma	70
SONUÇ	72
KAYNAKÇA.....	74

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1: BRICS-T Ülkeleri 1995-2019 dönemi kamu harcamaları oranı (%GSYH)

Şekil 2.2: BRICS-T Ülkeleri 1995-2019 dönemi ekonomik büyüme oranı (% Yıllık)

Şekil 2.3: BRICS-T Ülkeleri 1995-2019 dönemi enflasyon oranı (Yıllık %)

Şekil 2.4: BRICS-T Ülkeleri 1995-2019 dönemi işsizlik oranı (ILO Tahmini)

Şekil 2.5: BRICS-T Ülkeleri 1995-2019 dönemi tasarruf oranı (% GSYH)

Şekil 3.1: Serilerin Görsel Sunumu



TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 2.1: BRICS zirveleri

Tablo 3.1: Tanımlayıcı istatistikler

Tablo 3.2: Korelasyon matrisi

Tablo 3.3: Pesaran (2004) CD test sonuçları

Tablo 3.4: Pesaran&Yamagata 2008 test sonuçları

Tablo 3.5: Fourier LM birim kök test sonuçları

Tablo 3.6: Dumitrescu Hurlin panel nedensellik test sonuçları



KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AU	: Afrika Birliği
BİT	: Bilgi ve İletişim Teknolojileri
BM	: Birleşmiş Milletler
BRICSNU	: BRICS Network University
BRICSUL	: BRICS Üniversiteler Birliği
CRA	: BRICS Koşullu Rezerv Düzenlemesi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
EAGÜ	: En Az Gelişmiş Ülkeler
GDA	: Güneydoğu Avrupa
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla
IBGE	: Ulusal İstatistik Kurumu
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsü
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
NDB	: Yeni Kalkınma Bankası'nın
NEPAD	: Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık
SDR	: Özel Çekme Hakları
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNASUR	: Güney Amerika Ulusları Birliği
WBA	: BRICS Kadın İş Birliği

GİRİŞ

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden, 1991 Sovyetler Birliği'nin yıkımına kadar geçen süre zarfı global bir anlaşmazlığın olduğu Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılmaktadır Soğuk Savaş sonrası, kültürel ilişkilerin gelişeceği, demokratik devletlerin artacağı, serbest ticaretin artacağı, uluslararası kurumların daha dinamik olacağı ve daha az savaşların yaşanacağı bir dünya ihtimali de artmıştır. Soğuk Savaş'ın son bulmasıyla gelişmekte olan ülkeler olağanüstü ekonomik performanslar göstermiş, hızla yükselmiş ve dünyanın ilgi odağı haline gelmişlerdir.

Yükselen güçlerden olan BRICS ülkeleri de hem kendi aralarında hem de uluslararası sahnede stratejik çıkarlarını ortaklaşa şekilde geliştirmeyi amaçlamışlardır. BRICS Zirveleri aracılığıyla ülke liderleri zaman zaman kendi içlerindeki problemleri, zaman zaman da tüm dünyanın karşılaştığı zorluklar üzerinde tartışmalarda bulunmuşlardır. İlk BRICS zirvesi her ne kadar 2009 yılında toplanmış olsa da BRICS ülkelerin makroekonomik performansındaki önemli gelişmeler Soğuk Savaş döneminin son bulmasıyla gerçekleşmeye başlamıştır. Makroekonomik performans bakımından Türkiye'nin BRICS ülkelerine yakın değerlere sahip olması ve yükselen güçlerden biri olma çabası literatürde BRICS ülkelerinin ve Türkiye'nin dahil edildiği birçok çalışmanın yapılmasına neden olmuştur. Ayrıca bu çalışmaların çoğunda BRICS-T kısaltması kullanılmıştır.

Makroekonomik dinamikler ülkelerin makroekonomik performansının değerlendirilmesine ilişkin temel unsurlardır. Bu unsurlar diğer ekonomik bileşenlerle olduğu gibi birbirleri ile de etkileşim içerisinde olabilirler. Nitekim bu olası etkileşimleri nicelik ve nitelik anlamında analiz eden birçok akademik çalışma mevcuttur. Kamu harcamalarının diğer makroekonomik değişkenler üzerindeki olası etkileri çeşitli yaklaşımlara göre farklılık arz eder. Makro değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi de çeşitli akademik çalışmalara göre farklılık arz etmektedir. Bu çalışmada ise kamu harcamaları ile bazı makroekonomik değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmektedir.

Bu kapsamda, çalışmanın araştırma sorusu şudur: BRICS-T ülkelerinin kamu harcamaları ile (i) büyüme, (ii) enflasyon, (iii) işsizlik ve (iv) toplam tasarrufları arasında 1995-2019

dönemi istatistiki olarak bir nedensellik ilişkisi mevcut mudur, mevcut ise bu nedenselliğin niteliği ne şekilde tezahür etmektedir?”

Bu amaçla, örnek ülkeler BRICS-T ülkeleri olarak seçilmiştir. BRICS-T ülkeleri dışındaki ülkeler ve diğer makro değişkenler ise çalışmadan dışlanmıştır. Çalışmada incelenen dönem 1995-2019 arası olup uygulanan yöntem Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testidir. BRICS-T ülkeleri özelinde kamu harcamaları ile dört farklı makroekonomik değişken arasındaki olası nedensellik ilişkisini panel nedensellik yöntemiyle ele almış olan bu çalışmanın, görece kapsamlılığı ve orijinalitesi açısından literatüre katkı sağlanması beklenmektedir.

Çalışmanın geri kalanında öncelikle kamu harcamaları ile ilgili kavramsal çerçeveye değinilmiştir. İkinci bölümde ise baz alınan ülkelerle ilgili teorik arka plandan bahsedilmiş ve makroekonomik göstergeleri yorumlanmıştır. Son bölüm olan üçüncü bölümde ise ampirik çalışmaya yer verilmiştir.

1. KAMU HARCAMALARI

Kamu harcamaları başlıklı olan birinci bölümde, devlet bütçesinin en önemli kalemlerinden biri olan kamu harcamaları kavramı, kamu harcamalarının tarihsel süreçteki gelişimi, özellikleri ve özel harcamalar ile arasındaki farklılıklar üzerinde durulmuştur. Ayrıca, kamu harcamalarının sınıflandırmasına değinilerek, kamu harcamalarının gerçekte ve görünüşte artış sebepleri ele alınmış, kamu harcamalarının artışını açıklamaya yönelik yaklaşımlardan bahsedilmiş ve kamu harcamalarının ekonomiye etkilerine değinilmiştir.

1.1. Kamu Harcaması Kavramı

İnsanların topluluk halinde yaşamlarını sürdürme istekleri, bazı ortak ihtiyaçları da beraberinde getirmektedir. Gün geçtikçe hem değişim gösteren hem de artan bu ortak ihtiyaçları karşılama görevi ise temelde devlete aittir. Devletin bu ihtiyaçları tedarik etmesinin şüphesiz bir *maliyeti* olacaktır. Bu bağlamda, kamu kesiminin, kamu ihtiyaçlarını gidermek için yaptığı mal ve hizmet harcamalarının tümüne *kamu harcaması* denilmektedir. (Akdoğan, 2019: 63). Literatürde kamu harcamalarının birçok tanımının olduğu görülmektedir. Kamu harcamalarının dar ve geniş olarak iki kategoride tanımlarının yapılması, anlaşılabilirliği açısından oldukça önemlidir.

Kamu harcamalarının dar tanımı, *mali (fiskal) amaçlarla* yapılmaktadır. Mali amaçlarla gerçekleştirilen kamu harcamalarının en belirgin örnekleri arasında adalet, savunma, asayiş, diplomasi gibi saf kamusal mallar yer almaktadır. Kamu harcamalarının geniş tanımı ise dar tanımı da bünyesinde barındırmaktadır. Yani mali amaçlarla yapılan harcamaların yanı sıra *mali olmayan (ekstra-fiskal) amaçlarla* yapılan, ekonomik ve sosyal ihtiyaçlara hitap eden harcamaları da kapsamaktadır. Bunların başat örnekleri arasında transfer harcamaları ve/veya kalkınma carileri¹ gibi kamu harcamaları bulunmaktadır.

Dar anlamda kamu harcamaları, hizmeti gerçekleştiren kurum ve kuruluşların hukuki kimliğini esas almaktadır. Bu sebeple bu yaklaşıma *hukuki tanım* da denilmektedir. Bu yaklaşıma göre, devlet ile diğer kamu tüzel kişilerinin yapmış olduğu harcamalar, *dar anlamda kamu harcaması* olarak adlandırılmaktadır (Egeli ve Karakoyun, 2019: 29).

¹ Eğitim ve sağlık harcamalarıdır. “Yatırım carileri” de denir.

Günümüz koşullarında kamu kesiminden beklenen fonksiyonların karşılanabilmesi, mal ve hizmet üretiminin gerçekleştirilmesi için kurulan birimler ve bu doğrultuda yapılan harcamaların tamamı göz önünde bulundurulduğunda bu tanımın yeterli olmadığı görülmektedir. Dar kalan bu tanım ise, daha geniş bir tanıma ihtiyacı doğurmaktadır. Bu noktada geniş anlamda kamu harcamaları tanımı devreye girmektedir. *Geniş anlamda kamu harcamaları*, yalnızca kamu tüzel kişilerini ifade eden devlet ve yerel yönetimleri değil, bunların yanı sıra devlet bütçe sistemi dışındaki diğer kamu kurum ve kuruluşlarının yapmış olduğu harcamaları da içine almaktadır (Yılmaz, 2019: 99-100).

Geniş anlamda kamu harcamaları; devlet ve mahalli idarelerin (belediyeler, il özel idareler, köyler vb.) yapmış olduğu giderleri, iktisadi devlet teşekkülü giderlerini, toplum için faydalı hizmetler yapan kurum ve kuruluşların giderlerini (belediyelerin işlettiği halk otobüsleri, tramvaylar, elektrik, su işletmeleri vb.) sosyal sigorta giderlerini, özel şahısların yapmış olduğu bağış ve yardım giderlerini, vergi muafiyetleri ve vergi iskontolarını, devlet aktifinde gerçekleşen azalmaların tümünü kapsamaktadır (Aksoy, 1991: 103). Geniş anlamda kamu harcaması, *ekonomik tanım* olarak da bilinmektedir. Hukuki tanım harcamayı yapan kurum ve kuruluşların kişiliğini öne çıkarırken, ekonomik tanım ise devletin gerçekleştireceği ekonomik ve sosyal alandaki faaliyetleri, kamu yetkilerini öne çıkarmaktadır (Altıntaş ve Görmez, 2020: 53-54).

Kamu harcamaları gerek bilimsel gerekse siyasi anlamda her zaman tartışmaya açık bir konu olmuştur. Bunun sebebi ise kamu harcamalarının yapılabilmesi için gerekli olan finansman kaynağının vergiler olmasıdır. Devletin kamu harcamalarını artırması demek vergileri de artırması demektir. Toplumlar, gelirlerini sürekli artırma arzusunda olduğundan, kendilerinden alınan bu vergiyi ödemek istemezler. Vergilerin fazla olmasına karşı gelinmesi demek, bir anlamda kamu harcamalarına da karşı gelinmesi demektir. Ancak kamu harcamalarına bütünüyle karşı gelmek mümkün değildir. Zira bazı hizmetlerin gerçekleşmesi, yalnızca devlet tarafından yapılabilir. Örneğin, yurt savunmasını sağlamak için asker bulundurulması ve bu askerlerin her türlü ihtiyacının karşılanması görevi devlete aittir. Bu sebeple devletin harcama yapmasına tümüyle karşı çıkmak mümkün olmayacaktır. Fakat kamu harcamalarının boyutu, finansmanı, etkisi gibi sorunlar, her zaman tartışmaya açık bir konu olacaktır (Pehlivan, 2019: 72-73).

Kamu harcamaları ile mali sürdürülebilirlik kavramı da yakından ilintilidir. Bu bağlamda, *mali sürdürülebilirlik* kavramının üç ana noktası mevcuttur: (i) kamu harcamalarının düzeyi, (ii) kamu gelirlerinin düzeyi ve (iii) bu iki değişken arasındaki niceliksel fark. Burada kamu harcamaları ile kamu gelirleri arasındaki farka *açık* denilmektedir ve bu açığın büyüklüğü bir maliye politikasının sürdürülebilir olup olmadığının değerlendirilmesinde temel gösterge niteliğindedir (Slack ve Bird, 2004: 4).

Devlet borcundaki artışın temel nedenlerinden biri de kamu harcamalarındaki kaçınılmaz artıştır. Kamu harcamalarındaki artışın temel nedenleri ise (i) ekonomik nedenler (örn. genişletici maliye politikası), (ii) siyasi nedenler (örn. sosyalist rejimler, popülist politikalar), (iii) sosyal nedenler (örn. kentleşme, göç), (iv) teknolojik nedenler (örn. kamu kurumlarına bilgisayar ve (v) diğer bazı teknolojik cihazların satın alınması) ve/veya askeri nedenlerdir (örn. savaş).

1.2. Kamu Harcamalarının Gelişimi

Kamu harcamaları konusunda 1930’lu yıllara kadar etkisini sürdüren klasik düşünce gerek Birinci Dünya Savaşı’nın gerekse Büyük Buhranın sebep olduğu sorunları çözmekte yetersiz kalarak, popülerliğini kaybetmiştir. Klasik düşünceyi benimseyenler dahi bu sorunlara yeni bir açıdan bakma zorunluluğu hissetmişlerdir. Bunun üzerine İngiliz bilim insanı Keynes 1936 yılında basılan “*İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi*” adlı ünlü eserinde, iktisat buhranı üzerindeki gözlemlerini açıklayarak, buhrana karşı yeni çözüm yolları geliştirmiştir. Diğer bir deyişle, Klasik görüşün kaybettiği popülerlik, Keynesyen görüşe geçerek farklı bir anlam kazanmıştır.

Büyük Buhrandan sonra kamu harcamalarının artışının hız kazandığı görülmektedir. 1929 Büyük Buhranın ortaya çıkışına kadar hâkim olan klâsik görüş savunucuları kamu harcamalarını çok dar bir açıdan değerlendirmektedir. Klasik görüşte, devletin görevinin toplumun iç ve dış güvenliğini sağlanmasının yanı sıra özel sektörlerin üretemediği ancak toplum için fayda sağlayan mal ve hizmetlerin üretilmesi gerektiği düşüncesi hâkim olmaktadır. Aynı zamanda toplumun iç ve dış güvenliğini sağlama görevini yerine getiren devlet, gelirlerini zorunlu giderlere göre ayarlamalıdır ve kamu harcamalarını artırmaktan şiddetle kaçınmalıdır. Devlet faaliyetlerinin artırılması piyasa ekonomisinin akışını bozmaktadır, devlet özel sektör kadar dinamik ve etkin olmadığından topladığı vergileri

yok edip, milli gelirin azalmasına neden olacağından klasikler, devleti kötü bir aşçıya benzetmektedir. 1929 Büyük Buhranın en büyük özelliği, üretim ve istihdamın gerilemesiyle birlikte fiyatlar genel seviyesinin düşmesi olgusudur. Keynes buhranın nedenini toplam talepteki yetersizlik olduğunu, buhrandan çıkış noktası olarak da talebin ele alınması gerektiğini, toplam talebin artırılabilmesi içinde kamu harcamalarının artırılması gerektiğini öne sürmektedir (Pehlivan, 2013: 74-78).

1970’li yıllara kadar Keynesyen düşünce geçerliliğini korumuştur ancak 1974 yılında, Arap-İsrail savaşı nedeniyle, petrol üreticisi konumundaki Arap ülkelerinin, Batı ülkelerine uyguladıkları petrol ambargosu sebebiyle ortaya çıkan petrol krizi sonucu Avrupa ve Amerika’da şiddetle artan enflasyonla beraber ekonomik durgunluk süreci başlamıştır. Enflasyon ile durgunluk sürecinin yaşanması stagflasyon olarak nitelendirilmektedir. Ekonomide yaşanan bu problemler karşısında, Keynesyen görüşe tepki olarak ve temeli Keynesyen görüşten farklı arz yönlü bir görüş ortaya çıkmıştır. Arz yanlı iktisat görüşünün savunucusu Milton Friedman’dır. Bu yeni görüş kamu ekonomik kısmının yeniden küçültülmesini, enflasyonla mücadele edebilmek için harcamaların kısılmasını ve sıkı para politikasının izlenmesini öngörmüştür. Sonuç olarak 1930’lu yıllardan itibaren kamu harcamalarının artırılmasını savunan görüşler 1980’li yıllardan itibaren önemini yitirerek, 1990’lı yıllarda kamu harcamalarının kısılması görüşü ivme kazanmıştır. Yani 1940’lı yıllardan itibaren hız kazanan kamu harcamalarındaki artışlar 1990’lı yıllarda doruk noktasına ulaşarak, gayrisafi milli hasılanın %50 sini aşmıştır. 1990’lı yıllardan itibaren ise, arz yanlı iktisat politikaları ve KİT’lerin özelleştirilmesi ile birlikte bu oranların aşağı çekildiği görülmektedir (Pehlivan, 2013: 74-78).

1.3. Kamu Harcamalarının Özellikleri

Kamu harcamalarının dört temel özelliği bulunmaktadır. Bu özellikler şu şekilde özetlenebilir (Eker ve Bülbül, 2017: 52-53):

- i. Kamu harcamaları karşılığında, devlet tarafından para ödenmektedir. Bu kamu hizmetlerinin gerçekleştirilebilmesi için devletin hizmet satın alıp, emeğin karşılığı olarak da para ödenmesini ifade etmektedir. Trampa ekonomisinin olduğu eski dönemlerde kamusal ihtiyaçların giderilebilmesi aynı bir nitelik taşıırken, günümüzdeki monetizasyon eylemiyle yani ekonomide para

kullanımının yaygınlaşmasıyla devlet hizmetler karşılığında yapacağı ödemeyi nakdi olarak gerçekleştirmektedir. Örneğin, inşaat işleri ve büyük onarım işlerini devlet müteahhitlere ihale ile verebilir ya da memur ve işçileri çalıştırıp emanet usulüne göre bu işi bizzat kendisi de yapabilir. Müteahhitlere veya kendi çalıştırdığı personellere ödeyeceği ücretler kamu harcaması sayılmaktadır.

ii. Kamu harcamaları, belirli bir kamusal ihtiyacı karşılamaktadır. İnsanların topluluklar halinde yaşamalarının sonucunda kamusal ihtiyaçlar ortaya çıkmıştır. Yapılan harcamalar *toplumsal ihtiyacı* gidermek zorundadır, aksi halde bireysel ihtiyacı gidermesi durumunda kamu harcamasından söz etmek mümkün değildir. Ayrıca kamusal bir ihtiyacı giderme koşulu olmadan devletten para çıkması imkânsız bir durum olacaktır.

iii. Kamu harcamaları, yetkili şahıslar tarafından devlet adına yapılmaktadır. Bu durum kendilerine kanunlarla yetki verilmiş ilgili yöneticiler dışında kalanların, kamu harcaması yapamayacağı anlamına gelmektedir. Devlet adına harcama yapma yetkisi başta bakanlar ve onların yetki verdiği ikinci dereceden yöneticilere aittir.

iv. Kamu harcamaları sürekli artma eğilimi göstermektedir. Bu durum, ülkelerin gelişim süreciyle alakalıdır. Ülkelerin gelişim göstermesine paralel olarak kamu harcamaları da artış göstermektedir. Devlet bütçeleri öne alındığında kısmen tüm ülkeler için bu özelliğin geçerli olduğu görülmektedir.

Diğer yandan, kamu harcamaları bir maliye politikası aracıdır. Maliye politikasının ise temelde üç temel amacı vardır: (i) ekonomik döngüyü yatıştırmak için istikrar politikaları, (ii) uzun vadeli ekonomik büyümeyi teşvik etmek için tahsis politikaları ve (iii) kapsayıcılığı teşvik etmek için yeniden dağıtım politikalarıdır (IMF, 2017).

Bu bağlamda, maliye politikasının temel amaçları, tam istihdamı teşvik etmek, sürdürülebilir ve sağlam büyüme ve kalkınmayı sağlamak, yoksulluğu azaltmak, fiyat istikrarını sağlamak, gelir eşitsizliğini azaltmak ve kaynakların optimum dağılımını sağlamak olarak sayılabilir. Bu ana amaçlara ek olarak, hükümetlerin maliye politikası araçlarını kullanarak ulaşabilecekleri başka sosyo-ekonomik hedefler de sayılabilir.

Hükümetler, kamu harcamaları, kamu gelirleri, devlet borçlanması ve bütçeden oluşan bir dizi maliye politikası araçlarını kullanır. Bu araçlardan biri de kamu harcamalarıdır. Nitekim Keynesyen yaklaşıma göre maliye politikası, vergilerin ve kamu harcamalarının artan talebi etkilemek (yönlendirmek / kontrol etmek) için kullanılmasıdır (Tanzi, 2006: 1).

1.4. Kamu Harcamaları ve Borçlanma

Kamu harcamaları, en genel manada, devletin cari, yatırım ve transfer harcamalarından oluşur. Bir hükümet para basabilir, yeni vergiler koyabilir, mevcut vergileri artırabilir ya da bu harcamaları finanse etmek için borçlanabilir. Tarihsel bağlamda değerlendirildiğinde, borçlanmanın hükümetler için zaman içinde artan önemi rahatlıkla görülebilir.

Bugün itibarıyla hükümetler bu kaynağı kamu hizmetlerinin finansmanından mevcut borçlarının çevrilmesine kadar çok çeşitli amaçlar için kullanmaktadır. Sonuç olarak, devletlerin gelire olan talebini artırma eğilimi devam etmektedir. Öte yandan, ülkeler arasındaki sürekli artan ilişki ve etkileşim, ülkeleri birbirine daha bağımlı hale getirmekte ve nakit sıkıntısı çeken herhangi bir ülke, uluslararası finans piyasalarından, diğer bir ülke ve / veya uluslararası birlik / kuruluştan geçmişe nazaran kolayca borç alma olanağına sahiptir. Ancak, borçların etkin kullanıl(a)maması ve borca olan aşırı talep gibi nedenlerle artan devlet borcu seviyesi, son yıllarda gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler için önemli bir sorun olarak görülmektedir. Pek çok gelişmiş ekonomide, *kamu borcunun GSYH'ye oranı* İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana dünya ekonomisinin ulaşamadığı düzeylere yükselmiştir (Reinhart ve Rogoff, 2011).

Borçlanma, kaynağın kullanım alanına göre ekonomide farklı etkilerde bulunabilir. Bu noktada, *üretici borç*² ve *yük borç*³ kavramları arasındaki ayrımın netleştirilmesi gerekmektedir. Üretici borç, alınan borçla eşit değerde varlıklarla tamamen karşılanır. Öte yandan, yük borç, karşılığında herhangi bir varlık mevcut olmayan borcu ifade eder. Birincisinin faiz ödemelerinin kamu otoritelerinin ve/veya devlete ait işletmelerin gelirlerinden elde edilen mülklerden ödenmesi beklenirken, ikincilerin faiz ödemelerinin normalde vergi gibi diğer bazı kamu gelirlerinden sağlanması gerekir (Dalton, 1951: 243-

² Bkz. “reproductive debt”

³ Bkz. “deadweight debt”

244). Bu anlamda Dalton (1951), yeniden üretim borcunun alacaklılarını tahvil sahiplerine ve bu tür borçları bir şirketin sermayesine benzetmektedir.

1.5. Kamu Harcamaları ile Özel Harcamalar Arasındaki Farklar

Kamu harcamaları ile özel harcamaları emsal değildir. Bu farklılıklar şu şekilde ifade edilebilir (Egeli ve Karakoyun, 2019: 30-31):

- i. Kamu harcamaları, içeriği gereği siyasi ve iktisadi özelliğe sahiptir.
- ii. Kamu harcamaları, fazla hacimli ve etkilidir.
- iii. Kamu harcamalarının, başlıca amacı kâr değildir.
- iv. Kamu harcamaları, gelirden önce belirlenir.

Belli bir kamu harcamasının yapılabilmesi için bütçe ile mali yılbaşı öncesi, halkın temsilcilerinin yer aldığı, siyasi bir birim olan parlamentodan onay alınması gerekmektedir. Parlamentonun bilgisi olmadan kamu harcamasının yapılması mümkün değildir. Yapılan harcamalar sonucu ekonomide genişletici ya da daraltıcı etkiler meydana gelebilmektedir. Bunun sebebi ise izlenen politikalardır. Ancak özel harcamaların gerçekleştirilebilmesi kişi veya kurumların kendi isteklerine bağlıdır. Elbette bu harcamaların da ekonomik etkileri vardır. Ancak kamu harcamaları ile özel harcamaların meydana getirdiği iktisadi etkiler kıyaslandığında, kamu harcamalarının meydana getirdiği iktisadi etkiler, mahiyeti gereği daha büyüktür. Yani kamu harcamaları özel harcamalara kıyasla daha geniş bir hacme sahiptir ve kamu harcamaları yapılırken amaç sosyal faydanın yükseltilmesidir. Özel harcamalarda ise kar elde etmek, kar maksimizasyonuna ulaşmaktır (Eker ve Bülbül, 2017: 53-54).

Ayrıca kamu harcamaları, geçmişten günümüze, kamu gelirlerine nazaran daha önceliklidir. Çünkü devlet kamusal mal ya da hizmetin sunumunu kaynak yetersizliğini gerekçe gösterip erteleyememektedir. Özel harcamalarda ise gelir ön plandadır. Gelir ne ise ona göre harcama yapılmaktadır (Egeli ve Karakoyun, 2019: 30).

1.6. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Kamu harcamaları farklı amaçlar doğrultusunda, farklı nitelikteki kurum ve kuruluşlar tarafından gerçekleştirilen geniş hacimli harcamalardır. Amaçların yerine doğru ve hızlı şekilde getirilebilmesi, karışıklıkların önlenebilmesi için bu geniş hacimli harcamaları niteliklerine göre sınıflandırmak yüksek ölçüde fayda sağlamaktadır. Kamu harcamalarını ekonomik, fonksiyonel ve idari açıdan sınıflandırmak mümkündür.

1.6.1 Ekonomik (Bilimsel) Sınıflandırma

Kamu harcamaları sahip olduğu nitelikler ve ekonomideki etkilerinin şiddetleri açısından farklılık göstermektedir. Söz konusu nitelikler ve etkileme şiddetleri bakımından sınıflandırılması, kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırılması olarak adlandırılabilir. Kamu harcamaları, ekonomik sınıflandırmaya göre *reel harcamalar* ve *transfer harcamaları* olmak üzere iki başlıkta incelenmektedir.

1.6.1.1 Reel (Gerçek-Efektif) Harcamalar

Devletin mal ve hizmet satın aldığı harcama türüdür. Mal ve hizmetin satın alınması yeni gelir akımlarının doğuşunu meydana getirerek, milli gelirde artışa sebep olmaktadır. Reel harcamaları, tüketim harcamaları olarak da adlandırmak mümkündür. Devlet bu tür harcamalar karşılığında mal ve hizmet üretimini gerçekleştirebilmek için gerek duyduğu hammadde, ara malı yahut üretim faktörlerinin kullanım hakkına sahip olmayı beklemektedir. Buda devletin reel harcamaları karşılıksız yapmadığını göstermektedir (Yılmaz, 2019: 103-104).

A.C Pigou ve John F. Due devletin cari ile yatırım harcamalarının toplamından oluşan reel harcamaları, transfer harcamalarıyla ayıran öncülerdir. Kamu harcamaları ekonomide mal ve hizmet akımı oluşturuyorsa reel, oluşturmuyorsa transfer harcamalar kapsamına girmektedir (Çomaklı vd., 2017: 95). Kamu kurumunun, eğitim hizmeti üretebilmesi için kamu kurumu okulunda çalışanlara verilen ücretleri, bu okulun temizliği, doğalgazı, aydınlatılabilmesi için yapılan harcamaları reel harcamalara örnek olarak verilebilir. Reel harcamalar, kendi içinde *cari harcamalar* ve *yatırım harcamaları* olarak ikiye ayrılmaktadır.

Cari harcamalar, faydası bir yılı geçmeyen, üretim faktörlerine (emek, sermaye, doğal kaynaklar, müteşebbis) yapılan ödemelerdir. Cari harcamaları, personel giderleri ve diğer cari harcamalar olarak iki kısımda incelemek mümkündür. Personellerin sigortası, sağlık giderleri, aylık ücret ödemeleri vb. personel giderlerine örnek teşkil ederken, kamu binalarının bakım-onarımı, demirbaş alımları, kamu hizmeti için kullanılan araçların yakıt harcamaları diğer cari giderlere örnek verilebilir (Eğilmez, 2019: 34). Bütçelerde her yıl tekerrür gösteren cari harcamalar tüketim eğilimlidir. Bu yüzden de kattıkları faydalar ilgili yıl içerisinde son bulmaktadır.

Yatırım harcamaları, faydası bir yıldan fazla süreye yayılan, kaynakların kullanımını en iyi şekilde sağlayan, üretimi ve verimliliği artıran giderlere denilmektedir. Kamu kesimi tarafından yapılan okul, yol, baraj, köprü vb. giderler yatırım giderleridir (Eğilmez, 2019: 35). Yatırım harcamaları çoğunlukla dayanıklı mallar için yapılmakta ve her yıl tekerrür etmemektedir. Milli gelir düzeyini çarpan etkisiyle yükseltmekte ve istihdam hacmini genişletmektedir. Ayrıca üretim potansiyelini artırdığı için sağlamış olduğu fayda devamlı olmaktadır (Çomaklı vd., 2017: 100).

1.6.1.2 Transfer Harcamaları

Transfer harcamaları üretim faktörlerini kullanmayan ve devletin o dönem için karşılık beklemediği harcamalardır. Bu tür harcamalar gelir adaletsizliğini azaltmak için sosyal devletin yapma gereği hissettiği harcamalardır. Transfer harcamalarına, öğrencilere verilen burslar, emeklilere ödenen ücretler, dul ve yetim aylıkları, devletin geliri olan vergiden belli amaçlara ulaşmak için vazgeçmesi örnek gösterilebilir (Yılmaz, 2019: 105-106). Transfer harcamalarını içerikleri bakımından şu şekilde gruplandırmak mümkündür (Eğilmez, 2019: 35):

- i. Merkezi yönetim bütçesinden yerel yönetimlere yapılan ödemeler
- ii. Kamu borçlanması karşılığında faiz ödemeleri
- iii. Sosyal güvenlik amaçlı ödemeler (dul ve yetim aylıkları, emekli maaşları, öğrencilere verilen krediler vb.).
- iv. Sermaye ödemeleri ve gelir transferleri (devletçe KİT'lere, döner sermayeli kuruluşlara yapılan sermaye katkıları bu gruba girer).

Ülkelerin çoğunluğu devlet bütçesi yönünden, mahalli idarelere doğru farklı isimler altında yardımlar yapmaktadır. Bütçeden yapılan bu para yardımları sonucu mahalli idarelerin mal ya da hizmet satın alması, yapılan yardımların transfer harcama niteliğini yok etmemektedir. Çünkü paranın kullanım alanları, yardımı alan kuruluşlar tarafından kontrol edilip, düzenlenmektedir. Diğer yandan, her ülke hemen hemen kendilerini olumlu etkileyecek bazı iktisadi politikalara ulaşabilmek ve bütçe dengesini sağlayabilmek adına iç ve dış kaynaklardan borç almaktadır. Kişi ve/veya kuruluşlar borç sözleşmesi esaslarına göre borç verene faiz ödemesi yapmaktadır. Yapılan bu ödemeler karşılığında ise devlet hiçbir şey elde etmemektedir. Bu sebeple, bu ödemelerde transfer harcaması olarak geçmektedir. Sosyal amaç güden transfer harcamaları ise gelir dağılımı adaletinde iyileştirme göstermesi açısından önemli bir etkidir. Günümüzde sürekli artış eğiliminde olan sosyal transfer harcamaları, dolaylı şekilde yüksek gelirli vatandaşların, vergi sorumluluğunun artmasına sebep olmaktadır. İktisadi devlet teşekküllerine sağlanacak sermayeler, söz konusu teşekküllerin zararlarının giderilmesi için ayrılan fon ve kaynaklarda transfer harcamaları kapsamına girmektedir (Eker ve Bülbül, 2017: 89-90).

Hem iktisadi hem de mali niteliğe sahip transfer harcamaları toplam arzın artmasında oldukça önemli bir faktördür. Taban fiyat uygulamaları, tarım sektörüne destek alımları, üretim girdileri için verilen sübvansiyonlarda transfer harcamalarına örnek gösterilebilir (Öztürk, 2018: 121).

1.6.2 İdari (Organik-Kurumsal) Sınıflandırma

İdari tasnif, kamu harcamalarının tasnif edilmesinde dünyada en çok kullanılan ve en eski yöntemlerdendir. Kamu harcamaları, bu yönteme göre idari teşkilatlanmaya ve bakanlıklara göre bölünmektedir (Aksoy, 1991: 107). Diğer bir ifadeyle idari birim, organ ya da kurum dikkate alınarak harcamaların dağılımını gösteren sınıflandırmaya idari sınıflandırma denilmektedir. 1948 yılına kadar kamu harcamaları idari olarak tasnif edilmiş, 1930'lara kadar hâkim olan tarafsız klasik iktisat devlet anlayışının, kamu harcamalarını sınıflandırırken kullandığı kriterler ile idari tasnif arasında paralellikler gözlemlenmiştir (Yılmaz, 2019: 100). İdari sınıflandırma, hedef odaklı değildir. Yalnızca harcamacı birim ve harcanılan tutarla ilgilendiği için ekonomik analizlerin ortaya çıkarılması, uluslararası karşılaştırmaların yapılması hususunda yetersiz kalmaktadır (Egeli ve Karakoyun, 2019: 36).

1.6.3 Fonksiyonel Sınıflandırma

1949 yılında Hoover’ın başkanlığı altında ABD’de kurulan komisyon kamu yönetiminin organizasyonunu incelemiştir. Amacı kamu hizmetlerinin aksatılmadan kamu harcamalarının azaltılmasıdır. Daha açık bir ifadeyle israfın önlenmesidir. Komisyon çalışmaları sonucu “*Performans Bütçe Sistemi*’nin” uygulanması esas alınarak, bu uygulamanın gerçekleştirilebilmesi için kamu harcamalarının fonksiyonel tasnif yöntemi geliştirilmiştir (Yılmaz, 2019: 102).

Fonksiyonel sınıflandırma, idari sınıflandırmadaki gibi hizmeti gerçekleştirenin kim olduğuyla değil, gerçekleştirilen hizmetin *niteliğinin ne olduğuyla* ilgilenmektedir (Bilici ve Bilici, 2017: 77). Bu yaklaşım, belirli bir hizmetin farklı kurumlar tarafından yerine getirilmesinin önüne geçebilmeyi amaçlamaktadır. Çünkü farklı kurumların aynı hizmet için harcama yapması israfı meydana getirmektedir. Bu sebeple her birimin, kurumun, organın çeşitli hizmetlerle ilgilenmesi gerekmektedir. Böylece devletin fonksiyonlarını yerine getirebilmesi daha etkin ve hızlı şekilde olacaktır.

İdari ve fonksiyonel sınıflandırmanın ayrımını daha net bir şekilde ifade edebilmek için Millî Eğitim Bakanlığı’nın yapmış olduğu harcamaların idari, Millî Eğitim Bakanlığı’nın yapmış olduğu harcamalar sonucu verdiği eğitim hizmetinin fonksiyonel sınıflandırma olduğunu anlamak önemli bir husustur. Aynı şekilde Milli Sağlık Bakanlığı’nın yapmış olduğu harcamaların idari, Milli Sağlık Bakanlığı’nın yapmış olduğu harcamalar sonucu verdiği sağlık hizmetinin fonksiyonel sınıflandırma olduğunu anlamakta önemli bir husustur.

Fonksiyonel sınıflandırmayı oluşturan hizmet türleri (i) *genel hizmetler*, (ii) *sosyal hizmetler* ve (iii) *ekonomik hizmetler* olarak üç genel başlıkta bütçe kanunlarında görülebilir. Genel hizmetler, devlet düzeninin korunması ve sürdürülebilirliği için sunulan hizmetlerdir. Örneğin; yasama, yürütme yargı, savunma hizmeti genel hizmetlerdendir. Sosyal hizmetler ise bireylere doğrudan fayda sağlayan hizmetlerdir. Örneğin; eğitim, sağlık, kültür, sosyal güvenlik hizmetleri sosyal hizmetlerdendir. Ekonomik hizmetler ise bireylerden daha çok firmalara, üreticilere fayda sağlayan hizmetlerdir. Örneğin; tarım, sanayi, enerji, ulaştırma, altyapı hizmetleri ekonomik hizmetlerdendir (Edizdoğan vd.,

2017: 82). Fonksiyonel sınıflandırmanın birçok faydası bulunmaktadır (Altıntaş ve Görmez, 2020:55):

- i. Gerçekleştirilecek hizmet ya da fonksiyonun devlete olan maliyetini açık şekilde göstermektedir.
- ii. Bütçe giderlerini daha gerçekçi yansıtmaktadır.
- iii. Ödeneklerin ayrılması, sosyal faydanın azami düzeye erişimini kolaylaştırmaktadır.
- iv. Toplam maliyeti belirlenen hizmet ya da fonksiyonun birim maliyeti de belirlenmektedir.
- v. Birim maliyetin hesaplanması fayda-maliyet, maliyet-etkinlik analizlerinin yapılmasını sağlamaktadır. Böylece giderler ile elde edilen fayda arasında karşılaştırılmalar yapılmaktadır.

1.7. Kamu Harcamalarının Artışına İlişkin Teoriler

Kamu harcamalarının sürekli artış eğilimi göstermesi, bu artışı açıklamaya yönelik çeşitli görüşlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu kısımda öncelikle Wagner Kanunu ve Peacock-Wiseman Sıçrama Tezi ele alınacaktır. Daha sonra kamu harcamalarının artışına ilişkin diğer görüşlerden bahsedilecektir.

1.7.1 Wagner Kanunu

Alman bir ekonomist olan Adolph Wagner, 1880’li yıllarda İngiltere, ABD, Rusya, Japonya ve İsviçre gibi sanayide ilerlemiş ülkeleri gözlemlemiştir. Ampirik gözlemlerin sonucunda kamu sektöründeki genişlemenin itici gücünün ekonomik ve sosyal gelişmeler olduğu kanısına ulaşmıştır (Altay, 2019: 114-115).

Alman iktisatçı Adolph Wagner, “kamu harcamalarının artması yasasını” geliştirmiştir. Ona göre, artan siyasi “*toplumsal ilerleme baskısı*” ve sanayinin yürütülmesinde “*toplumsal düşünce*” için artan ödenek çağrıları neticesinde kamu sektörünün sürekli genişlemesi ve ekonomideki payının artış sergilemesi söz konusudur (Musgrave ve Musgrave, 1973). Wagner’in bu görüşü, Klasik düşünce yapısı ile ters düşmektedir. Klasiklere göre devletin görevi iç ve dış güvenliğin sağlanması, özel kesimin yapamadığı

yatırım harcamalarının yapılması ve adaletin sağlanmasıdır. Yani devletin ekonomideki payı sınırlıdır. Ayrıca savaş gibi olağanüstü durumlar olmadığı sürece, kamu harcamaları belli bir seyir izlemektedir. Wagner ise kamu harcamalarının belli bir seyrinde olduğunu değil, mutlak ve *sürekli bir artış halinde* olduğunu savunmaktadır (Yılmaz, 2019: 107).

Kamu harcamalarındaki bu artış sadece nominal artış (görünürde artış) değil, aynı zamanda reel bir artıştır. Nominal artış ve reel artış emsal bir durumu temsil etmez. Kamu harcamalarında bir artış olmasına rağmen kamu hizmetleri yerinde sayıyor ise bu nominal bir artış halidir. Ancak kamu harcamaları kamu hizmetleriyle beraber artıyorsa bu reel bir artış halidir. Wagner yasası nominal ve reel artış halindedir (Eğilmez, 2019: 35). Wagner, kamu harcamalarındaki artışın sebebini devlet faaliyetlerinin artmasına bağlamaktadır. Toplumların sosyal gelişmeleri günden güne yükselmektedir. Sosyal gelişmedeki bu yükseliş, devlet faaliyetlerinde de yükselme meydana getirmektedir. Toplumda sosyal gelişmenin engellenmesi mümkün olmadığından, kamu harcamalarındaki artışında engellenmesi de mümkün olmaz. Bunun sebebi ise toplumdaki sosyal gelişmeden kaynaklı artan sosyal ihtiyaçlardır. Bireylerin gelirlerin artması daha fazla kamu malı ve kamu hizmeti talep etmelerine yol açmaktadır. Özel kesim bu talebin tümüne karşılık veremeyeceğinden burada büyük rol devlete düşmektedir. Devlet ise eskiden sunulan hizmeti daha iyi verebilmek ve eskiden sunulmayan hizmetleri sunabilmek adına harcamalarını artıracaktır. Böylece ekonomik büyüme ve sosyal gelişmelerden kaynaklı kamu harcamaları sürekli olarak bir artış halinde olacaktır, bu süreç ise Wagner kanun olarak adlandırılmaktadır (Kalenderoğlu, 2017: 77).

1.7.2 Peacock- Wiseman Sıçrama Tezi

İngiliz bilim insanları Alan Peacock ile Jack Wiseman 19. yüzyıl sonlarını, 20. Yüzyılın ise ilk yarısını kapsayan araştırmalarında⁴, kamu harcamalarındaki artışın sıçramalı bir trendi takip ettiği görüşünü savunmaktadırlar. Bu görüş Kamu Maliyesi teorilerinde “*Sıçrama Tezi*” olarak adlandırılmaktadır (Pehlivan, 2019: 75).

Peacock ve Wiseman’ın (1979), görüşüne göre devlet olağan dönemlerde harcamalarını artırmak istemektedir. Ancak bunun için daha fazla gelire ihtiyaç duymaktadır. Devletin

⁴ Peacock & Wiseman (1979).

daha fazla gelire ihtiyaç duyması, toplumun daha fazla vergi ödeyeceği anlamına gelmektedir. Toplum ise mümkün oldukça az vergi ödemeyi istemektedir. Bu durumda hükümet toplumun bu isteğine kayıtsız kalamayacak ve toplumun isteği doğrultusunda hareket edecektir. Yani olağan dönemlerde toplumun müsamaha gösterdiği vergi düzeyi, devletin harcamalarını sınırlamaktadır. Peacock ve Wiseman'ın sıçrama hipotezi kamu harcamalarının olağan dönemde belli bir artış trendine sahip olduğunu ancak savaş, ekonomik kriz, açlık vb. gibi olağanüstü dönemlerde sıçramalar gösterdiğini vurgulamaktadır. Bunun sonucunda normal dönemde toplumun müsamaha gösterdiği vergi düzeyi, olağanüstü dönemde yükselmektedir. Ancak bu yükseliş söz konusu dönemin son bulmasıyla ne kamu harcamalarını ne de olağanüstü dönemde toplumun razı olduğu vergi düzeyini eski haline getirmemektedir. Çünkü savaş masrafları, ekonomik kriz sonrası daralmalar, artan kamu harcamalarının sadece vergi gelirleri ile finanse edilmesini imkânsız kılmaktadır. Bu durum devleti borçlanmaya mecbur bırakmaktadır. Devletin borcu ile bu borçtan kaynaklanan faiz ödemelerinin yapılması, kamu harcamalarının ve vergilerin eski düzeyine düşmesini engellemektedir (Savaşan, 2019: 46-47).

1.7.3 Diğer Yaklaşımlar

Pigau ile Dalton kamu harcamalarının artışını XX. yüzyılın başlarında *refah teorisi* ile açıklamışlardır. *Refah teorisi*, vergi ile elde edilen marjinal liranın harcanmasının getireceği sosyal fayda ile mükellef için geçerli olan maliyetinin (faydasızlığının) eşitlenmesi durumunda, sosyal refahın maksimum düzeye ulaşacağını ifade eder. Kısacası sosyal refahın, kamu harcaması yoluyla maksimize edilmesi gerektiğini, sosyal refahın artırıcı etkisinin olduğu sürece kamu harcamalarının da artırılması gerektiğini vurgulamışlardır. Genel olarak bakıldığında, ölçülmesi mümkün olmayan kapasitelerin eşitlenmesi gerektiğini savunan, hükümeti bir birey olarak ele alan ve kamu harcamalarının kendine özgü niteliklerini teori dışı bırakan bu yaklaşımın gerçek ile bütünleştirilmesi pek mümkün değildir (Akdoğan, 2019: 74-75).

Birçok maksimizasyon teorisinden etkilenip, A.Downs, G. Tullock ve J.M. Buchanan gibi iktisatçılar tarafından öne sürülen *maksimizasyon yaklaşımı* hükümet ile seçmenler arasındaki ilişkiyi ele alır. Yönetim şekli demokrasi olan bir ülkenin hükümeti, varlığının uzun süreli olabilmesi için oy maksimizasyonunu benimserken, seçmenleri ise refah arzusu içinde fayda maksimizasyonunu benimser. Sonuç itibarıyla seçmenlerin fayda

maksimizasyonu, hükümeti daha fazla oy elde etme içgüdüsüyle kamu harcamalarını artırmaya yöneltir (Yılmaz, 2019: 109).

Musgrave, 1890-1948 yıllarında ABD’de kamu giderlerinin artışını gözlemleyerek, savaş ve savaş gibi nedenlerden dolayı kamu harcamalarının yükseldiğini, bu nedenlerin olmadığı durumlarda ise reel bir artışın gerçekleşmediğini saptamıştır. Genel olarak kamu harcamalarındaki artış, milli gelirdeki artışa göre daha hızlı yükselmektedir. Ancak Musgrave kamu harcamalarının milli gelirden azalan sabit ya da artan bir trend izlediğini vurgulamaktadır. Kamu harcamalarından milli gelire oranla istikrarlı bir seyir izleyebilmesi savaşla ilgili harcamaların ayrılmasıyla sağlanacağından söz etmektedir. Böylece kamu harcamalarında ani artışlar meydana gelmeyecektir. Aynı zamanda Musgrave, ülkelerin gelişim süreçlerini tamamlamasıyla kamu harcamalarının bileşiminin de değişme meydana getirdiğini ifade eder. Değişimin ise eğitim, sağlık ve sosyal harcamaların lehine olduğunu söylemektedir (Edizdoğan vd., 2017: 63).

Rostow ise Musgrave’nin görüşünden farklı olarak kamu harcamalarındaki artışı, ekonomik gelişmenin yanı sıra ekonomik gelişmenin sağlanması için devletin üstlendiği görevin önemiyle açıklamaktadır. İlkel toplumdan, günümüz gelişmiş devlet yapısına ulaşma sürecindeki zamana kadar devlet ülkelerin niteliklerine göre değişen boyutlarda üretim yapma amacıyla kamu kaynaklarına daha çok başvurma ihtiyacı duyarak belli amaçlar için gittikçe artan büyüklükte kaynak kullanımını ortaya çıkartmıştır. Kısacası devletin üstlendiği görevin artması, kamu harcamalarının artması sonucunu meydana getirmektedir (Akdoğan, 2019: 77).

Baumal, kamu sektöründeki girdi fiyatlarının değişimi ile kamu harcamalarının artışı arasında bağlantı kuran bir yaklaşımı öne sürmektedir. Baumal’a göre ekonomideki sektörler verimli ve verimsiz olmak üzere iki kısma ayrılır. Verimli sektörler teknolojik gelişmeler ile ölçek ekonomilerini içinde barındırır. Böylece kişi başına düşen verimlilikte artar. Verimsiz sektörlerde ise sıfır olmamasıyla beraber emeğin verimlilik artışı düşüktür. Verimli sektörlerde emeğin yakın ikamesi sermayedir ve emeğin rolü minimum düzeydedir. Verimsiz sektörlerde ise emeğin rolü maksimum düzeydedir. Verimli sektörler sermaye yoğun oldukları için üretimin artması, kişi başına düşen verimliliği de artırır, ücret artışları da verimlilik düzeyini gösterir. Yani ücret artışları olmasına rağmen üretimdeki birim maliyet sabit kalmaz. Ancak verimsiz sektörlerde, emeğin verimli sektöre

yönelmemesi için verimlilik artışından daha fazla ücret ödenmek zorunda kalır. Yani verimsiz sektörlerde birim maliyet sabit kalmaz, artış gösterir. Baucal kamu sektörünü verimsiz sektör olarak görür. Bu nedenle birim maliyetteki artış, kamu harcamalarının artmasına yol açar. Düşünüldüğünde kamu hizmetlerinin çoğu emeğin ikamesinin zor olduğu hizmetlerdir. Eğitim, sağlık, güvenlik, park ve bahçe hizmetlerinin gerçekleştirilmesinde her ne kadar teknolojik gelişiminden fayda sağlanmış olsa da bu hizmetler için ana üretim faktörü emektir (Savaşan, 2019: 50-51).

Niskanen, bürokratik üretim yaklaşımında, kamu harcamalarının artmasında bürokrasinin etkisini analiz eder. Başında bulundukları örgütü büyötmek ve geliştirmek isteyen bürokratların hizmetleri, sürekli genişleme eğilimi gösterir. Bu genişleme devlet daireleri içinde olacağından hizmetin birim maliyeti oldukça yüksek ve kaynak tahsisi fazladır. Kamusal mal ve hizmetlerin üretiminde marjinal faydayı, marjinal maliyet geçse bile üretime devam edilir, bu nedenle devletin, bürokratların arzusunu yerine getirmesi kamu harcamalarının artmasına yol açar (Öztürk, 2018: 133).

1.8. Kamu Harcamalarının Artış Sebepleri

Kamu harcamalarındaki artışın belirleyicileri olarak siyasi ve sosyal değişimin önemi büyüktür. 19. YY’da nüfusun çeşitli kesimleri arasındaki siyasi güç dengelerinde olduğu kadar sosyal felsefede de büyük değişiklikler gerçekleşmiştir. Bunların tümü, yalnızca bireylerin kamu sektörünün arzu edilen büyüklüğü olarak gördükleri üzerinde değil, aynı zamanda, çeşitli grupların görüşlerinin siyasi karar sürecinde kendilerini hissettirme gücü üzerinde de derin bir etkiye sahiptir. Büyük olasılıkla, bu gelişmelerin etkisi -özellikle yeni başlayan refah devletinin bir yan ürünü olarak transfer ödemelerinin artması- mali yanlılık faktörlerine ağır basmıştır. Ancak, daha büyük olasılıkla, olayların gerçek seyrini şekillendirmede bu faktörlerle birleştiler ve bu belirli güçlerin etkisi her ne olursa olsun, bunların birleşik sonucunun, kamu sektörünün GSMH içindeki payında önemli artışı olduğu aşikârdır (Musgrave ve Musgrave, 1973). Kamu harcamalarının artış sebepleri iki şekilde incelenmektedir. Birincisi kamu harcamalarının görünüşte artış sebepleri, ikincisi kamu harcamalarının gerçekte artış sebepleridir.

1.8.1 Kamu Harcamalarının Görünüşte Artış Sebepleri

Paranın değerindeki değişim, bütçe yöntem ve tekniğindeki değişimler, para ekonomisinin yaygınlaşması, ülke topraklarının ve nüfusun değişimi kamu harcamalarının görünüşte artışına sebep olmaktadır. Yani bu harcamalar, kamu harcamalarını nominal olarak artırmaktadır.

1.8.1.1 Paranın Değerindeki Değişim

Belirli bir dönemde, belirli bir tutarla yapılan, bir miktar mal ve hizmet alımının, bir sonraki dönemde, aynı tutardan yapılabilmesi pek de mümkün değildir. Bunun sebebi fiyatların genel düzeyindeki artışa, yani enflasyonist etkiler sonucunda daha fazla harcamanın yapılmasına bağlanabilir. Yani topluma nakledilen mal ve hizmetin niteliğinde ya da miktarında bir artış olmadığı halde, harcama tutarlarında bir artış meydana gelmektedir. Böylece belli bir dönem önce yapılan mal ve hizmet alımı, belli bir zaman sonra aynı tutardan elde edilememektedir. Bu da paranın satın alma gücünün düştüğünü, gerçekleştirilmesi gereken kamu hizmetleri için yapılan harcamaların görünürde, yani nominal olarak arttığını göstermektedir (Akdoğan, 2019: 79).

1.8.1.2 Bütçe Yöntem ve Tekniğindeki Değişimler

Bütçe yöntem ve tekniğinden kaynaklı ortaya çıkan değişiklikler, kamu harcamalarının görünürde artmasına neden olan bir diğer sebeplerdendir. XX. yüzyılın başına kadar devlet bütçesi gayri safi yönetime göre değil, safi (net) yönetime göre hazırlanmıştır. Safi yöntemde gider ve gelir kalemleri birbirinin arkasına saklanmaktadır. Bütçe, yapılan harcamaların ve elde edilen gelirlerin toplamını ayrı ayrı ve açık bir şekilde göstermiyorsa safi yönetime göre hazırlanmış demektir. Kullanılan rakamların anlaşılabilirliği, kamu giderleri ile kamu gelirlerinin kontrol ve denetim altında olması oldukça önemlidir, harcamalarda oluşan kötüye kullanıma ve mürşif gibi durumların önüne geçebilme gerekçesiyle safi yöntem terk edilerek, gayri safi yönetime geçilmiştir. Gayri safi yöntemde, gelir ve giderlerin birbiri ile mahsubu yapılmaksızın gösterilir, böylelikle toplanan gelir gayri safi olarak yazılırken, giderlerde bütçede yerini ayrıca almaktadır. Bu da bütçe rakamlarında

görünüşte bir artışa, yani bir kabarmaya neden olmaktadır.⁵ Haliyle gayri safi usulde, bütçe rakamları, safi usule göre daha yüksek gözükmetedir (Edizdoğan vd., 2017: 65-66).

1.8.1.3 Para Ekonomisinin Yaygınlaşması

Kamu hizmetlerinin çoğu geçmiş dönemlerde aynı olarak yerine getirilmekteydi. Örneğin, Osmanlı Devleti dönemi göz önünde bulundurulacak olursa özellikle askerlik olmak üzere birçok kamu hizmeti; Has, Tımar ve Zeamet usulüyle gerçekleştirilmektedir. Yani aynı yöntemde hizmetler parasız olarak görülmektedir (Pehlivan, 2019: 79). Osmanlı Devleti sonrasında da aynı yöntemin devam ettiği görülmektedir. Türkiye’de 1950’li yıllarda vatandaşlar yol vergisini, kendileri bizzat yol yapım aşamasında çalışarak ödemiştir. Günümüzde ise böyle bir durum ile karşılaşmak mümkün değildir. Çünkü devlet bu türdeki hizmetlerini, bütçeye para koyarak gerçekleştirmektedir. Kısacası aynı ekonomiden, para ekonomisine geçiş tabiri bu durumu en iyi şekilde ifade etmektedir (Bilici ve Bilici, 2017: 82). Aynı ekonomi döneminde, toplumlar ihtiyaçlarını üretim yaptıkları malların mübadelesi ile karşılamakta olup, ödenmesi gereken vergilerini de mal cinsinden karşılamaktadır. Aynı ekonomiden, parasal ekonomiye geçilmesi ile beraber kamu harcamalarında görünüşte bir artış meydana gelmektedir (Öztürk, 2018: 132).

1.8.1.4 Ülke Topraklarının ve Nüfusun Değişimi

Savaş ve istilalar ile ülkeye, bölge (toprak) olarak yeni katılımların olması, ülke topraklarının genişlemesine neden olmaktadır. Yeni katılan bu bölgeye, kamu hizmetlerinin takdim edilmesi gerektiğinden, kamu harcamalarında bir artış meydana gelmektedir. Ancak bu artışın, reel bir artış olduğu söylenemez, çünkü görünürde bir artış söz konusudur. Görünürde bir artış olmasının nedeni bir paralelliğin olmasıdır, yani ülke topraklarına yeni katılan bu bölgedeki yaşayanlardan vergi alınarak, bu vergi gelirleri ile harcamaların finanse edilmesidir (Yılmaz, 2019: 112).

⁵ Basit bir örnekle yapılan hizmetin eş değer olmasına rağmen, bütçe rakamlarının görünüşte yüksek olduğunu açıklamak mümkündür. Safi usul yöntemine göre bir harcama yeri için 20.000 TL gider yapılması, bu harcama yerinden de 5.000 TL gelir elde edilmesi söz konusu ise bütçede o harcama yeri için sadece $20.000 - 5.000 = 15.000$ TL gider kalemi gözükecektir. Gayrisafi usulde ise; bütçede gider kısmına 20.000 TL gelir kısmına da 5.000 TL birbirinden ilişkisiz olarak ve ayrı ayrı yazılacaktır.

Nüfus değişimi ile harcamalar arasındaki ilişki, genellikle aynı yönde ve biçimde bir niteliğe sahip değildir. Literatürde nüfus artışı, kamu harcamalarının görünüşte artış nedenlerinin içinde yer aldığı gibi gerçekte artış nedenleri arasında da yer almaktadır. Hangi neden içinde yer alacağına ise, kamu harcaması miktarının, nüfusa bölünmesiyle kararı verilecektir.

Kamu harcamaları artış gösterirken, ülke nüfusu da artış gösteriyorsa, bu harcama artışı gerçekte bir artış anlamına gelmeyebilir. Diğer bir ifadeyle kamu harcaması miktarının, nüfusa bölünmesiyle, kişi başına düşen harcama, önceki dönemden az ya da eşit çıkarsa gerçekte bir artış söz konusu değildir, görünüşte bir artış söz konusudur. Ancak kişi başına düşen harcamanın, önceki döneme göre artışı görülüyor ise bu artışa, gerçekte artış denilebilir. Bunun yanı sıra ilave nüfus için ilave eğitim, sağlık vb. harcama ihtiyaçları da çıkmaktadır. Ayrıca eğitim, sağlık gibi harcamaların, nüfus artışına karşı duyarlılığı daha fazladır. Yani artırılma zorunluluğu daha önceliklidir (Bilici ve Bilici, 2017: 82-82).

1.8.2 Kamu Harcamalarının Gerçekte Artış Sebepleri

Ekonomik teknolojik, sosyal, siyasal ve olağanüstü sebepler kamu harcamalarının gerçekte artışına sebep olmaktadır. Yani bu harcamalar, kamu harcamalarını reel olarak artırmaktadır.

1.8.2.1 Ekonomik Sebepler

18. YY’da hükmeden Klasik anlayışa göre devlet sadece temel fonksiyonları ifa etmekle görevlidir. 1930’lu yıllardan sonra ortaya çıkan Keynesyen anlayışa göre ise ekonomik istikrarın gerçekleşebilmesi için devletin ekonomiye müdahale etmesi beklentisi başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında iktisadi kalkınmanın sağlanması için devlet müdahalesinin şart olduğu düşünüldü, bu fonksiyonun yerine getirilebilmesi için de devlet faaliyet alanlarının genişletilmesi yoluna gidilmiştir. Yani 18. YY’dan günümüze kadar devletin sosyal ve ekonomik hayatındaki rolünde meydana gelen değişimler, devletin hizmet alanının genişlemesine ve iktisadi alanda daha fazla faaliyetlerde bulunmasına yol açmıştır (Yılmaz, 2019: 109-110).

Devletin iktisadi alanlarda faaliyetlerde bulunması demek, aslında harcama yapması demektir. Yani devletin ekonomiye müdahalede bulunması, yeni vazifeler üstlenmesi, piyasadaki dengesizlikleri yok etmek için tedbirler alması, devletin harcama yapmasını zorunlu kılmaktadır. Devletin özel sektörlerdeki noksanlığı giderebilmek için yatırımlarda bulunması, ekonomik durgunluk dönemlerini atlatabilmesi için genişletici politikalar uygulayarak harcamalarını yükseltmesi hem nitelik hem de miktar olarak yeni ve ilave harcamalar yaptığını göstermektedir. Bunlar gibi sayılabilir iktisadi nedenlerden kaynaklı artan kamu harcamaları, gerçekte artış niteliği taşımaktadır (Kalenderoğlu, 2017: 75).

1.8.2.2 Teknolojik Sebepler

Bilimsel ve teknik alanda süregelen gelişmeler ile kamu harcamalarının artması arasında pozitif yönlü bir ilişki kurabilmek mümkündür. Bu gelişmeler yeni kamusal hizmet türlerini ortaya çıkarmaktadır, ayrıca maliyetleri de oldukça yüksek olmaktadır. Örnekle ifade edilecek olursa motorlu taşıtların seri olarak üretilmesi alanındaki gelişme, motorlu taşıtların fayda sağlayabilmesi için karayolları şebekesinin genişletilmesi ihtiyacını yani bir çeşit harcamanın yapılmasını gerekli kılmaktadır. Birbiri ile bağlı dinamik bir yapı izleyen buna benzer birçok örnek sıralamak mümkündür. Sonuç ise kamu harcamalarının hacminin genişleyeceği yönündedir. Tüm ülkeler bilimsel ve teknik gelişmenin önemini farkında olup bu hususta daha hızlı ilerleyebilmek için birtakım fonlar oluşturmaktadır (Eker ve Bülbül, 2017: 72).

Teknolojik gelişmeler ile dünya yeni teknolojik devrimlere tanık olmaktadır ve olmaya devam edecektir. Bilimsel bilgi düzeyindeki yükselişler, farklı üretim tekniklerinin bulunması, mühendislik ve yönetim bilgisine yeni eklemelerin olması teknolojik gelişmeyi daha da hızlandırarak, yeni kamu harcamalarını da gündeme getirmektedir. Geçmişten günümüze bilimsel ve teknik birçok gelişmeler toplum hayatında iyileşmeler ortaya çıkarmaktadır. Elektrik, telefon, televizyon, petrol, uçak, tıptaki gelişmeler, hızlı trenler, mikro işlemciler, yazılım vb. olarak bu gelişmeleri genişletmek mümkün olmaktadır (Öztürk, 2018: 129-130).

1.8.2.3 Sosyal Sebepler

Kentleşme, sanayileşme, nüfus artışları, sosyal güvenlik örgütlerinin kurulması gibi toplumların sosyal yapısındaki gelişmeler, devleti harcamaya yöneltmektedir. Kentleşmenin harcamaları yükseltici etkisi, kamu hizmetlerinin yoğunlaşmasından kaynaklıdır. Kentleşme sonucunda kamu hizmetleri için kullanılacak olan malların, kişi başına düşen miktarı yükseldiğinde, kamu harcamaları da gerçek olarak artış göstermektedir. Kişinin ve ailesinin kazancı tehlikeye düştüğünde, korumak amaçlı kurulan sosyal güvenlik örgütlerinin kurulmasının, harcamaları yükseltici etkisi, gelişen yapısı ve kullandıkları fonların çoğalmasının gerçek olarak kamu harcamalarında artışa neden olmasıdır. Ayrıca merkezi ve mahalli idarelerin bütçelerinden çıkan sosyal yardımlar vardır. İşsizler ve düşük gelirli için yapılan nakdi yardımlar, doğrudan ya da dolaylı olarak bazı mal ve hizmetler için yapılan sübvansiyonlar, geri ödemesi olmayan burslar, ücretsiz sağlık hizmetleri, düşük gelire sahip olanlar için inşa edilen konutlar gibi devletin bütçe rakamlarını gerçekte yükseltecek birçok kamu harcaması eklenebilir. Sanayileşmenin harcamaları yükseltici etkisi ise, sanayileşme ile ortaya çıkan çevre sorunlarıdır. Endüstrileşen her ülke çevre sağlığını korumak için devlet müdahalesine ihtiyaç duymaktadır. Devlet düzenleyici ve denetleyici önlemler alarak, çevreyi kurtarabilmek için çareler aramaktadır. Bu durum yeni ve ek harcamalar getirerek, kamu harcamalarının gerçekte artışına yol açmaktadır (Edizdoğan vd., 2017: 70-72).

Nüfus artışları, kamu harcamalarının görünüşte artış sebepleri içinde yer aldığı gibi gerçekte artış sebeplerinde de yer almaktadır. Nüfusun artması ile eğitim, sağlık, konut vb. hizmetlere yapılan harcamalarda artmaktadır. Gerek barınma gerekse yiyecek ihtiyaçlarının karşılanması yanı sıra insanların bir arada yaşama isteklerinin gereği olarak ortaya çıkan emniyet, itfaiye, su, temizlik gibi hizmetlerinde gerçekleştirilmesi gereklidir. Bu hizmetlerde harcama düzeyini yükseltmektedir (Akdoğan, 2019: 81-82).

1.8.2.4 Siyasal Sebepler

Çağdaş toplumlarda görüldüğü üzere siyasal gelişmeler, kamu harcamalarının gerçekte artışına neden olmaktadır. Ülkelerin çoğunun benimsediği demokratik yönetim şeklinde, bireyler oyları ile yöneticilerini seçmektedir. Seçim ile başa gelen iktidar, toplumun isteklerini dikkate almak zorundadır. Yeniden iktidar olma çabasıyla daha fazla ve daha

kaliteli hizmet sunmak istemektedir. Demokrasilerde seçmeni memnun etmek, demagojik harcamalara neden olmaktadır. Demagojik harcamalar, olumsuz uygulamalara örnek sayılabilir. Çünkü bu harcamalar asli ihtiyaç olmadığı halde asli ihtiyaçlardan önce gelen, sosyal fayda bakımından gerekli olmayan harcamalardır. Yani demagojik harcamalar, kamu harcamalarının gerçekte artışına neden olmaktadır (Edizdoğan vd., 2017: 72).

1.8.2.5 Olağanüstü Sebepler

Ekonomik krizler, doğal afetler savaşlar devletin kamu harcamalarının artırmasına neden olmaktadır. Ekonomik kriz döneminde devletin ekonomiye normal dönemlere kıyasla daha fazla müdahalelerde bulunması ve kamu harcamalarını artırması gerçekte bir artıştır. Deprem, kasırga, heyelan, çığ düşmesi vb. doğa olaylarının neden olduğu felaketler sonucu devlet maddi ve manevi zarar gören kimselere hizmet götürme gereğinde olup kamu harcamalarını artırmaktadır. Bu tür durumlarda kamu harcamalarının gerçekte artışına sebep olmaktadır. Savaş durumlarında ise savunma harcamalarında artışlar, kamu harcamalarını gerçekte artıran bir diğer faktörlerdendir. İkinci dünya savaşı sonrasında ülkeler her an yeni bir savaşın çıkma durumunun olması, yeni bir savaşa karşı hazırlıklı olunabilmesi için birlik olma yoluna gitmişler ve bu düşünceyle NATO kuruluşunu oluşturmuşlardır. NATO'ya üye olunması aidat ödemelerini de beraberinde getirmiş, savunma harcamalarında artışa neden olan bir durum haline gelmiştir. Savunma teknolojilerinde meydana gelen yenilikler savaş araç ve gereçlerinin yenilenmesi koşulunu oluşturup, savunma harcamalarını artıran bir duruma neden olmaktadır (Yılmaz, 2019: 110-111).

Kamu harcamalarının düzeyinde savaşlar üç şekilde etkili olmaktadır. Birincisi savaşın yaratmış olduğu maliyettir. İkincisi milli savunmayı gerçekleştirebilmek için yapılan çalışmaların maliyetidir. Üçüncüsü ise savaş sonrası dönemle ilgili karşılanması gerekli maliyettir. Savaş ile savaş tahrikleri, içinde bulunduğumuz yüzyılda kamu harcamalarının artışında etkisi olan en önemli faktörlerdendir. Bu sebeple devlet bütçesinde milli savunmaya ayrılan bölüm oldukça yüksek tutarlar taşımaktadır. Savaş dönemlerinde sıçrama yaratan kamu harcamalarının eski düzeyine dönmesi mümkün değildir. Savaş sonrası yapılan harcamalar, her an yeni bir savaşın çıkma ihtimaline karşı alınan önlemler, savaş tahribatının giderilmesi, savaş döneminde alınmış olan borçlar ile ek yüklerin karşılanması için uygulanan vergi oranlarının artık kabul görmesi, yeni ihtiyaçların olması

ve uluslararası siyasi ilişkilerdeki gelişmeler kamu harcamalarının eski düzeyine dönmeyeceğini gösteren faktörlerdir (Akdoğan, 2019: 82).

1.9. Kamu Harcamalarının Ekonomik Etkileri

Kamu harcamaları ekonomik, mali ve sosyal yapı üzerinde önemli etkiler meydana getirmektedir. Kamu harcamaların üretim, fiyatlar genel seviyesi, istihdam, büyüme ve kalkınma üzerinde önemli etkileri vardır.

1.9.1 Kamu Harcamalarının Üretim Üzerindeki Etkileri

Kamu harcamaları üretim düzeyini etkilemektedir. Ancak bu etki, harcamaların niteliği ve kapsamı ile birebir ilişki içerisinde değildir. Her kamu harcaması üretim üzerinde olumlu bir etkiye neden olmayabilir. Hatta devlet bazen yapmış olduğu harcamalarla üretimi olumsuz etkileyebilir. Bunun önüne geçmek adına kamu maliyesinin genel amaçlarından birinin, kamu harcamalarıyla üretimi olumlu etkileyebilmek olduğu söylenebilir. Üretim süreci, üretim faktörlerinin sürece katılmasıyla mümkün olmaktadır. Üretim faktörlerinin (emek, sermaye, müteşebbis ve doğal kaynaklar) arz ve talebi kamu harcamaları ile etkilenebilmektedir. Bu etkilemenin amaçsız olabilmesinin yanı sıra kamu sektörü tarafından amaçlı bir müdahaleye de konu edilmesi mümkündür. Üretim faktörlerinin, üretim sürecinde arzında ya da talebinde meydana gelen yetersizlikler veya değişiklikler kamu harcamaları yoluyla giderilebilmektedir. Örneğin emek arzındaki yetersizlikler, emeğin niteliksiz ve vasıfsız olmasından kaynaklı olabilir. Devlet, piyasadaki gerekli olan niteliklere göre mesleki eğitim merkezler açabilir ya da açtırabilir. Temel eğitimin yanı sıra teknik eğitim veren okulları çoğaltabilir, ayrıca üniversite sayısının ve kalitesinin artmasına destek olabilir. Devletin bu hizmetleri gerçekleştirmek için kamu harcaması yapması gerekmektedir. Diğer taraftan üretim sürecinde önemli bir yeri olan sermaye faktörü, genellikle kamu harcamaları ile sürece daha etkin katılmaktadır. Kamu sektörü, üretimin fazlalaşması için gerekli olan sermaye birikimini, yatırımcılara bazı teşvik ve kolaylıklar getirerek oluşturmaya çalışmaktadır. Bu teşvik ve kolaylıkların başında vergi indirimleri ya da vergi muafiyet ve istisnaları şeklindeki vergi teşvikleri; uzun vadeli, düşük faizli kredi imkanları gelmektedir. Kamu sektöründe, söz konusu teşvik ve kolaylıklarla kamu gelir seviyesi düşmekte ve bu düşme kadar artan düzeyde de kamu harcaması meydana gelmektedir (Altay, 2019:125-126).

1.9.2 Kamu Harcamalarının Fiyatlar Genel Seviyesi Üzerindeki Etkileri

Devlet çeşitli araçlarla (vergi, resim, harç, borçlanma vb.) özel kesimdeki satın alma gücünün azalmasına neden olmaktadır. Satın alma gücündeki azalmalar, ekonomide üretilen mal ve hizmetlere olan talebin düşmesiyle sonuçlanmaktadır. Genel olarak talepte meydana gelen düşüşler, fiyatlar genel düzeyinde de benzer bir etkiye sebep olmaktadır. Devletin vergi, resim, harç, borçlanma vb. araçlarla kişilerin satın alma gücünde farklı oranlarda değişikliğe yol açması, ekonominin nispi fiyat yapısının değişimine ortam hazırlamaktadır. Kamu harcamalarının fiyatlar genel düzeyini olumsuz etkilememesi, kısa dönemde toplam talebi toplam arz seviyesine getirmekle; uzun dönemde ise toplam arzı toplam talepteki artışlara denk bir seviyeye getirmekle mümkün olacaktır. Kamu kesiminin harcamalarında daha çekingen davranması ve özel kesimden kamu kesimine kaynak akışının hızlandırılması toplam talebin toplam arz seviyesine indirilmesinde etkili olacaktır. Kamu harcamalarının, ekonomideki üretimin ve verimliliğin artışını mümkün kılacak şekilde düzenlenmesi ise toplam arzın artırılmasına yardımcı olacaktır. Bu bağlamda kamu kesimi, özel kesimin faaliyetlerini çeşitli sübvansiyon politikalarıyla destekleyebilir (Eker ve Bülbül, 2017: 98-99).

Enflasyonla mücadele edebilmek için kamu harcamalarında kısıntıya gidilmesi ve toplam talebin azaltılması gerekmektedir. Enflasyonla mücadelede içinde özellikle personel giderlerinin önemli bir paya sahip olduğu ve büyük bir kısmı zorunlu harcamalardan olan cari harcamaları kıstmak her zaman mümkün olmamaktadır. Ayrıca eğitim sağlık güvenlik adalet gibi alanlarda da kamu harcamalarının kısılması her zaman mümkün olmamakla beraber halktan büyük tepkiler alınmasına neden olmaktadır. Cari harcamalara nazaran kamu yatırım harcamalarında kısıntıya gidilmesi daha olası bir durumdur. Uzun dönemli yatırımları içeren kamu yatırım harcamaları zamana yayılmakta, toplam talebi daraltmak için daha sonraki yıllara ötelenmektedir. Ancak kısa dönemde kamu yatırım harcamaları toplam talebi daraltıp anti enflasyonist etki gösterse de uzun dönemde üretim kapasitesinin azalmasına neden olmaktadır. Özellikle altyapı yatırımlarının yapılmaması ekonomik kalkınma sürecini baltalamaktadır. Enflasyonla mücadelede, genel olarak transfer harcamalarının azaltılması gerekmektedir. Sosyal ve ekonomik boyutu göz önünde bulundurulduğunda transfer harcamalarında kısıntıya gidilmesi gelir dağılımı adaletini daha da bozacağı için gerçekleştirilmesi oldukça güçtür. Yaşlı kimsesiz bireylere verilen yardımlar, öğrencilere verilen burslar, emekli, dul ve yetim aylıkları gibi sosyal transferler

azaltılamamaktadır. Çünkü sosyal devlet anlayışının olmazsa olmaz yönünü sosyal transfer harcamaları oluşturmaktadır (Öztürk, 2018: 137-138).

1.9.3 Kamu Harcamalarının İstihdam Üzerindeki Etkileri

Ekonomik istikrara ulaşmadaki en önemli unsur, ekonomide tam istihdamın sağlanması koşuludur. Devletler, tam istihdama ulaşmak için ekonomide sahip olunan kaynakların miktar ve boyutunu değerlendirerek, verimli kullanılmasını sağlamayı amaçlamaktadırlar. Piyasadaki üretimin yetersizliği, kaynakların tam kullanılmadığı anlamına gelmektedir. Bu çerçevede devlet, ya kamu yatırımları ve teşebbüsleriyle piyasadaki yetersizlikleri gidermeye çalışır ya da piyasadaki aksaklıkları saptayarak, üretim sürecini olumsuz etkileyen tıkanıklıkların giderilmesi için bazı kolaylıklar ve teşvikler getirir. Günümüz ekonomisinde devletin kendi işletmelerini kurarak bu eksikliklerinin giderilmesinin yerine piyasadaki yetersizlikleri saptayarak onları dolaylı yoldan etkilemesi tercih edilmektedir (Altay, 2019:127).

Ekonomideki istihdam hacmi, kamu harcamalarıyla yükselebilir. Bu amaca un uygun harcama ise yatırım harcamalarıdır. Yatırım harcamaları üretim kapasitesinin artmasına yol açarak daha fazla üretim faktörü kullanılmasını sağlamaktadır. Eğer yatırımlarda seçilen teknoloji, emek-yoğun ise bu bağlamda yapılacak yatırımda daha fazla işgücü istihdam edebilir. Az gelişmiş ülkelerde kamu yatırım harcamaları genelde düşük seviyede kaldığı için devlet bu ülkelerde özel kesim yatırımlarını bazı teşviklerle (hızlandırılmış amortisman, yatırım indirimi, gümrük vergi ve resimleri muafiyeti vb.) harekete geçirmeye çalışır. Kısa dönemde devletin, özel kesim lehine feragat ettiği ekonomik ve mali kaynaklar ekonominin istihdam yeteneğinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Uzun dönemde ise yatırımların tamamlanıp üretime geçilmesi ile devlet yavaş yavaş fakat daha büyük miktarlarda feragat ettiği kaynaklara kavuşmaya başlamaktadır (Eker ve Bülbül, 2017: 101).

1.9.4 Kamu Harcamalarının Büyüme ve Kalkınma Üzerindeki Etkisi

Çağdaş refah devletleri, istikrar içinde yeterli bir kalkınma ve büyüme hedefine ulaşmak isterler. Kalkınma ve büyüme bilindiği üzere birbirinden farklı özelliklerde, iki ayrı kavramdır. Ekonomik kalkınma, bir ülkenin tüm yapısal özelliklerinde iyileşme yönünde

değişme gösteren ve büyümeyi içinde barındıran bir kavram iken, ekonomik büyüme ise bir yıldan diğer yıla ekonomik büyüklüklerde reel anlamda ortaya çıkan artışı ifade etmektedir. Yani bir ülke ya da ekonomide her büyüme bir kalkınma demek değildir. Ancak kalkınma sırasında belirli bir büyüme hızı gerçekleşecektir. Genel olarak amaç, mümkün olduğu kadar yüksek oranlarda büyüme hızı sağlayarak, kalkınmayı gerçekleştirmektir. Belirtilen bu amaçlar doğrultusunda kamu harcamaları devletin elinde öncelikli olarak kullanılacak bir mali araç durumundadır. Kalkınma ve büyüme hızını arzu edilen düzeye getirmek için kamu harcamalarının, özel ve kamusal tasarrufları ayrıca yatırımları mümkün olduğu ölçüde artırması gerekmektedir (Egeli ve Karakoyun, 2019: 48).

1.9.5 Kamu Harcamalarının Çarpan ve Hızlandırıcı Etkisi

Kamu harcamaları, çarpan ve hızlandırıcı mekanizmasını harekete geçirerek, gelir artırıcı etkiler meydana getirmektedir.

1.9.5.1 Çarpan Etkisi

Yatırımlarda meydana gelen bir artışın, milli gelirde meydana getireceği artışı ifade eden oran, çarpan katsayısı olarak adlandırılmaktadır. Örneğin, devletin bir baraj inşaatı nedeniyle yapmış olduğu harcamalar, üretime katılan üretim faktörleri sahipleri arasında ücret, faiz, rant ve kar adı altında fonksiyonel dağılım kurallarına uygun şekilde paylaşılacaktır. Söz konusu yatırımdan kaynaklı yapılan harcamalar, üretime katılan faktör sahiplerinin gelirlerini oluşturacaktır. Faktör sahipleri ise bu gelirleri harcayacaktır. Gelir elde edenlerin yapacakları harcamalar ikinci halkada başkalarının gelirlerini oluşturacaktır. Bu gelir sahipleri de elde ettikleri geliri harcayarak, başka halkalarının gelir elde etmesine, onlarında bu geliri harcamasına sebep olacaktır. Devletin başlangıçta yapmış olduğu harcama tutarı, bu şekilde yaratılan gelirlerin toplamından daha azdır. Yani devletin başlangıçta yapmış olduğu harcama, milli gelirde adeta bir katsayıyla çarpılmışçasına artıran etki meydana getirecektir. Bu etkiye “çarpan etkisi” katsayıya ise “çarpan katsayısı” denilmektedir (Altıntaş ve Görmez, 2020: 59).

1.9.5.2 Hızlandırıcı Etkisi

Tüketim, gelirin bir fonksiyonudur. Gelirde meydana gelen bir artış, tüketim mallarına olan talebin artmasına neden olmaktadır. Söz konusu talep artışından dolayı üretim miktarlarını artırmak isteyen üreticiler, yatırımları artırmak isterler. Kısacası tüketim mallarına olan talepteki bir artış, yatırımları bir katsayıyla çarpılmış gibi artırmaktadır. Bu katsayıya ise hızlandırıcı katsayısı adı verilmektedir (Altıntaş ve Görmez, 2020: 60).



2. BRICS-T ÜLKELERİ

BRICS-T başlıklı ikinci bölümde BRICS kavramının ortaya çıkışı ve zirveleri ele alınmıştır. Daha sonra BRICS-T kavramından söz edilmiş, BRICS-T ülkeleri hakkında genel bilgiler verilmiş ve makroekonomik performansları şekiller yardımıyla yorumlanmıştır. Son olarak literatür taramasına yer verilmiştir.

2.1. BRICS Kavramı

“BRIC” kısaltması ilk olarak 2001 yılında Goldman Sachs’ta çalışan baş ekonomist Jim O’Neil tarafından kullanılmıştır (Jash, 2017: 3). O’Neill’in kaleme aldığı “*Building Better Global Economic BRIC’s*” adlı raporda 2050’ye kadar Brezilya, Hindistan, Çin ve Rusya’nın küresel ekonomide giderek daha fazla rol alacağı ve küresel ekonominin en önemli aktörleri olacağı vurgulanmıştır. Bu rapordaki BRIC terimi, hem bu dört ülkenin İngilizce baş harflerini taşıırken hem de bir kelime oyunu yapılarak, *tuğla* anlamına atıfta bulunmaktadır. Bu tuğlalarla yeni bir ekonomik bloğun kurulacağı, küresel ekonomik gücün G7 ülkelerinden, gelişmekte olan ülkelere doğru akacağı ifade edilmektedir. Rapor çok fazla ses getirmiş, dünyadaki en hızlı gelişen ülke ekonomilerini oluşturan BRIC ülkeleri sürekli gündeme gelerek hep bu kısaltmayla anılmaya başlamıştır. (Akgemci, 2011: 3).

2006 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda Brezilya, Rusya, Hindistan ve Çin dış işleri başkanları görüşerek BRIC grubunun oluşması yolundaki ilk adımlarını atmışlardır. 2006 yılında yapılan bu enformel görüşmenin ardından 2007 yılında yine bir Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda ülkeler bir araya gelerek gelecekte yapacakları iş birlikleri hakkında görüşme sağlamışlardır. Bu dört ülkenin dış işleri bakanları düzeyindeki ilk resmi temasları ise 2008 yılında Rusya’nın Yekaterinburg şehrinde gerçekleşmiştir. Böylece ekonomik bir terim olan BRIC, politik bir gerçeğe dönüşmüştür. 2008 yılında gerçekleşen ilk formel temas sonrasında grup ülkeleri hızlı bir koordinasyon sürecine girmişlerdir. Yine 2008 yılında Brezilya’da ve 2009 yılında G-20 zirvesi öncesi Londra’da bu dört ülkenin merkez bankası yetkilileri ile ekonomi bakanları bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmeler 2009 yılında ilk BRIC zirvesi öncesi grup arasındaki koordinasyon ve iş birliğine önemli bir ivme kazandırmıştır. BRIC grubu finansal alanda da uyumlu bir iş birliği elde ederek

Dünya Bankası ve IMF gibi uluslararası finansal kuruluşlarda reform uygulamasına gidilmesi gerektiğini vurgulamıştır. BRIC'in önerdiği bu reform talebi G-20'de de yankı bulmuş, sonraki yıllar için yükselen güçler adına değerli somut adımlar atılmıştır. Grup arasındaki iş birliklerinin kısa zamanda sonuç vermesi, aralarındaki güvenin artmasına ve farklı alanlarda oluşabilecek iş birliklerinin önünün açılmasına neden olmuştur (Yelek, 2020: 42-43).

2.2. BRICS Zirveleri

2009 yılı itibariyle BRICS ülke liderleri her yıl zirvelerde toplanmaktadır. Bu toplantılarda küresel ekonomik durum, küresel kalkınma durumu gibi konuların yanı sıra gruba üye ülkeler arası iş birliği potansiyelleri tartışılmaktadır. Tartışma konuları (Iqbal ve Araújo, 2015: 118);

- i. Sürdürülebilir kalkınma kavramının uygulanabilirliği,
- ii. Çok kutuplu dünyaya ulaşmanın gerekliliği,
- iii. Küresel ekonominin iyileşmesinde, doğrudan yabancı yatırımların ve uluslararası ticaretin oynadığı rol,
- iv. Demokratik, standart, şeffaf, düzenli ve risk azaltmaya yönelik uluslararası mali ve iktisadi reform uygulamalarının önemi,
- v. Ülkeler arası bilim ve eğitim alanları için iş birliğinin teşvik edilmesi, artırılması
- vi. Doğal afet risklerinin azaltılması ve uluslararası insani yardımların yapılması,
- vii. Uluslararası finans kurumlarında reform uygulamalarının gerekliliği,
- viii. Mali krizlerin ele alınmasında G-20 zirvelerinin oynadığı rol,
- ix. Terörizmin tüm biçimlerinin kınanması,
- x. Devletlerarası enerji sektörü alanında daha fazla iş birliğinin savunulması, enerji kaynakları ve arzının çeşitlendirilmesinin desteklenmesidir.

Kasım 2010'da Güney Kore'deki G20 zirvesinde Güney Afrika cumhurbaşkanı Jacob Zuma, ülkesinin BRIC kulübüne katılmak istediğini açıklamıştır. Güney Afrika, yıl sonuna kadar zirve grubuna resmi bir davet almıştır (Smirnov ve Avdeeva, 2019: 9-10). Böylece Çin'in Sanya kentinde düzenlenen üçüncü zirveye Güney Afrika'da katılım sağlamıştır.

2009-2021 yılları arasında BRICS-T ülkeleri Aşağıdaki Tablo 2.1’de 2009-2021 yılları arasında BRICS ülkelerinin tüm zirveleri, tarihleri ve ev sahibi ülkesi yer almaktadır.

Tablo 2.1: BRICS zirveleri (Yazar tarafından oluşturulmuştur).

ZİRVE	TARİH	EV SAHİBİ ÜLKE
Birinci	16 Haziran 2009	Rusya - Yekaterinburg
İkinci	15 Nisan 2010	Brezilya - Brasilia
Üçüncü	14 Nisan 2011	Çin- Sanya
Dördüncü	29 Mart 2012	Hindistan- Yeni Delhi
Beşinci	26-27 Mart 2013	Güney Afrika - Durban
Altıncı	14-16 Temmuz 2014	Brezilya- Fortaleza
Yedinci	8-9 Temmuz 2015	Rusya- Ufa
Sekizinci	15-16 Ekim 2016	Hindistan-Goa
Dokuzuncu	3-5 Eylül 2017	Çin-Xiamen
Onuncu	25-27 Temmuz 2018	Güney Afrika - Johannesburg
Onbirinci	13-14 Kasım 2019	Brezilya - Brasilia
Onikinci	17 Kasım 2020	Rusya-Moskova
Onüçüncü	9 Eylül 2021	Hindistan- Yeni Delhi

BRICS’in gayri resmi bir doğası bulunmaktadır. Grubun herhangi bir sekreteryası olmadığı gibi kurucu bir antlaşması da yoktur. Bu yüzden BRICS faaliyetleri, her zirvede bir bildiri yayınlayarak, devlet ve hükümet liderlerinin siyasi iradeleri ile yön bulmaktadır. Liderler tarafından kararlaştırılan bu faaliyetlerin uygulanması aşaması ise bir zirvenin bitişinden diğerinin başlangıcına kadar olan zaman diliminde gerçekleşmektedir (Damico, 2017: 58).

BRIC’in ilk zirvesi 16 Haziran 2009 yılında Rusya’nın Yekaterinburg şehrinde yapılmıştır. Zirve liderleri mali krizle mücadelede G-20’nin oynadığı merkezi rol, uluslararası finans kurumlarının reform hareketlerinin ilerletilmesinin gerekliliği gibi konulara değinmişlerdir. Ayrıca daha çeşitlendirilmiş, istikrarlı ve öngörülebilir bir para sistemine ihtiyaç duyulduğunu konuşmuşlardır. Dünya ekonomisinin toparlanmasında uluslararası ticaretin

ve doğrudan yabancı yatırımların önemini vurgulanmış, bu ortamı iyileştirmek için tüm taraflara, birlikte çalışma çağrısında bulunmuşlardır. Ayrıca uluslararası hukuk üstünlüğü olan demokratik, adil ve çok kutuplu bir dünya düzenini desteklediklerini belirtmişlerdir. Enerji alanında ise devletlerarası koordinasyonun ve iş birliğinin güçlendirilmesi, yenilenebilir enerji dahil enerji arzının çeşitlendirilmesi, enerji yatırım ve altyapısının oluşturulması hususundaki konulara değinmişlerdir. Terörün her halini ve tezahürlerini şiddetle kınamış, hangi nedenle olursa olsun terör eylemlerinin hiçbir gerekçesinin olmayacağını yinelemişlerdir. Bunların yanı sıra bilim ve eğitimde ülkeler arası iş birliğinin ilerletilmesi, uluslararası insanı yardımların sağlanması, doğal afet risklerinin azaltılmasına yönelik çalışmaların yapılması gibi konular üzerinde durmuşlardır (University Of Toronto, 2009).

BRIC'in ikinci zirvesi 15 Nisan 2010 tarihinde Brezilya'nın Brasilia şehrinde gerçekleşmiştir. Zirve liderleri, küresel zorluklar ve tehditlerle başa çıkmada merkezi bir rolü olan BM'nin daha etkili, verimli ve temsili hale gelmesi için kapsamlı bir BM reformuna ihtiyaç duyulduğunu vurgulamışlardır. BRIC ülkelerinin diyalog ve iş birliklerinin yalnızca gelişmekte olan ülkelere ve yükselen piyasalara ithaf etmediğini, ortak refaha ve kalıcı barışa sahip bir dünya inşa edilmesine yardımcı olacağına inanmışlardır. Bu diyalog ve iş birliklerinin pragmatik, proaktif, açık, aşamalı ve şeffaf adımlar üzerine kurulacağını ifade etmişlerdir. Tüm ülkeleri dünya ekonomisini toparlamaya, makroekonomik iş birliğini güçlendirmeye, sürdürülebilir ve dengeli bir büyüme sağlamaya çağırmışlardır. Ayrıca EAGÜ'ler, küçük adalar ve Afrika ülkelerinin özel ihtiyaçları göz önünde bulundurularak eşitsizlik, yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadele etmek için uluslararası topluma destek çağrısında bulunmuşlardır. "*Bretten Woods Kurumları*"nın⁶ uzun süredir devam eden ancak gecikmiş reformlarında iddialı bir sonuç vermek için çaba göstereceklerini belirtmişlerdir. İnsanlar, kültürler, dinler ve medeniyetler arasındaki diyalogu teşvik etmenin öneminden söz etmişler bu bağlamda BM'nin girişimi olan, dünya çapında köprüler kurmayı, karşılıklı bilgi ve anlayışı amaçlayan Medeniyetler İttifakını desteklemişlerdir. Finansal piyasaların kendi kendini düzenleyen doğası olduğu inancından çıkmışlar, finansal piyasaların tüm kurumlarının, bölümlerinin ve araçlarının düzenlenmesi, denetlenmesine ilişkin iş birliğine ihtiyaç duyulduğu düşüncesi ön plana çıkarmışlardır. Bunların yanı sıra tarım teknolojisi ve

⁶ Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası.

inovasyonunu geliştirme kararlarına sıcak baktıklarını, enerji verimliliği alanındaki iş birliklerini desteklediklerini, uluslararası ticaretin önemini, doğal afetlerinin azaltılmasına yönelik iş birliği çalışmalarının yapılacağını, terörün hiçbir nedenle meşrulaştırılmayacağını, BRIC ülkeleri arasındaki bilim, kültür ve spor alanlarındaki iş birliklerini ve taahhütlerini yinelemişlerdir (University Of Toronto, 2010).

BRICS adındaki S harfi Güney Afrika'yı temsil etmektedir. BRICS' in siyasi bir gruplaşma olduğu Güney Afrika'nın katılımıyla doğrulanmıştır. 14 Nisan 2011'de Çin'in Sanya kentinde düzenlenen BRICS zirvesine Güney Afrika devlet başkanı Jacop Zuma' da tam üye olarak katılmıştır (Piper, 2015: 3). BRICS' in üçüncü zirvesine Güney Afrika'nın katılımı Rusya, Brezilya, Hindistan ve Çin devlet başkanları tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. BRICS, insanlığın gelişimine önemli ölçüde katkıda bulunmayı, eşitlikçi ve adil bir dünya kurmayı hedeflemektedir. Farklı kıtalarda toplam nüfusu 3 milyar olan BRICS ülkelerini bir araya getiren ise barış, güvenlik ve kalkınma gibi ortak isteklerdir. Tartışmalarını “*Geniş Vizyon, Ortak Refah*” teması altında yürüterek 21. yüzyıla uyum, iş birliği, barış ve bilimsel gelişmenin damgasını vurmasını vurgulamışlardır. Uluslararası ekonomik iş birliği için önde gelen forum olan G20'nin küresel ekonomi yönetiminde daha fazla rol almasını desteklemişlerdir. G20'nin uluslararası finansal piyasaları istikrara kavuşturmak, dengeli, güçlü ve sürdürülebilir bir büyüme sağlamak için devam eden çabalarını desteklediklerini, 2011 G20 Cannes Zirvesinden finans, ekonomi kalkınma ve ticaret alanlarında olumlu sonuçlar beklediklerini belirtmişlerdir. Emtia fiyatlarındaki aşırı oynaklık, dünya ekonomisinin toparlanmasında başta gıda ve enerji alanları olmak üzere yeni riskler oluşturmaktadır. Bu sebeple uluslararası toplum arz ve talebini dengelemek, üretim kapasitesini artırmak, gelişmekte olan ülkelere finansman ve teknoloji bakımından destekleri çoğaltmak ve üretici-tüketici diyalogunun gelişimi için birlikte çalışılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Afrika'nın Kalkınması için Yeni Ortaklık (NEPAD) çerçevesinde Afrika'nın sanayileşme ve altyapı gelişimini desteklemişlerdir. HIV / AIDS ile mücadelede sosyal koruma, cinsiyet eşitliği, insana yakışır iş, gençlik ve halk sağlığı alanlarında iş birliğini güçlendirme konusunun altını çizmişlerdir. İklim için yenilenebilir enerji öneminin bilincinde olan BRICS ülkeleri, Nükleer enerjinin de gelecekteki enerji karışımında önemli bir unsur olacağını ifade etmişlerdir. Zirve sonunda “*Sanya Deklarasyonu ve Eylem Planı*” yayımlanmıştır (University Of Toronto, 2011).

BRICS dördüncü zirvesi 29 Mart 2012’de Hindistan’ın Yeni Delhi kentinde yapılmıştır. Liderler “Küresel İstikrar, Güvenlik ve Refah için BRICS Ortaklığı” adlı temada tartışmalar yürütmüşlerdir. Dünya nüfusunun %43’ünü temsil eden BRICS ülkeleri küresel barış, aydınlanmış bilimsel mizaç, ekonomik ve sosyal ilerlemenin olduğu bir gelecek tasavvur ettiklerini dile getirmişlerdir. IMF’ye gözetim çerçevesini daha bütünleşik ve tarafsız hale getirme konusunda çağrıda bulunmuşlardır. Ayrıca Dünya Bankasına kalkınma finansmanının ihtiyaçlarını karşılamaya daha fazla öncelik vermesi konusunda çağrıda bulunmuşlardır. Endüstriyel kalkınma ve istihdam hedeflerini ilerletmek için ülkeler arasında sinerjileri artırmayı, birlikte çalışmayı kabul etmişlerdir. Yeni bir Kalkınma Bankası kurulması olasılığını değerlendirmişler, Maliye Bakanlarından böyle bir girişimin fizibilitesi ve uygulanabilirliğinin incelemelerini istemişlerdir. Zirve sonunda “Delhi Deklarasyonu ve Eylem Planı” yayımlanmıştır (MEA, 2012).

BRICS beşinci zirvesi 27 Mart 2013 tarihinde Güney Afrika’nın Durban kentinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler “*BRICS ve Afrika: Kalkınma, Entegrasyon ve Sanayileşme için Ortaklık*” teması altında yapılmıştır. Beşinci BRICS zirvesinde uluslararası hukuk, merkeziyetçiliğin ve çok taraflılığın desteklenmesine yönelik bağımlılıkları yeniden teyit etmişlerdir. BRICS’i dünya siyasetinin ve ekonomisinin birbirinden farklı kilit konularında, uzun vadeli bir koordinasyon sağlanması için tam teşekküllü bir mekanizmaya dönüştürmeyi hedeflediklerinden söz etmişlerdir. Afrika’nın sürdürülebilir kalkınması, büyümesi ve yoksulluğunun ortadan kaldırılması için bölgesel entegrasyonun önemini dile getirmişler, Afrika ülkelerinin sanayi süreçlerini desteklemişlerdir. Maliye Bakanlarından gelen rapor doğrultusunda Yeni Kalkınma Bankasının kurulmasının mümkün olduğunu belirtmişler, böylece bankanın kurulması konusunda anlaşmışlardır. İstihdamın ve zenginliğin başlıca yaratıcısı olan Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler ’in (KOBİ’lerin) ülke ekonomilerindeki temel rolünün farkında olduklarını, bu sebeple KOBİ’ler alanında iş birliği yapma fırsatlarını araştıracaklarını belirtmişlerdir. Sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmayı teşvik etmede internetin kritik bir rol olduğunun altını çizmişler, açık, güvenli ve barışçıl bir siber alana katılmanın ve katkıda bulunmanın önemli olduğuna inanmışlardır. Bilgi ve İletişim Teknolojilerinin (BİT) kullanımında güvenlik faktörünün önemini vurgulamışlardır. Ortak kalkınma için daha güçlü ortaklık oluşturmada kararlı olduklarını bu amaçla eThekwini Eylem Planını benimsediklerini ifade etmişlerdir. Zirve sonunda “eThekwini Deklarasyonu ve Eylem Planı” yayımlanmıştır (MEA, 2013).

BRICS ülkelerinin altıncı zirvesi 15 Temmuz 2014'te Brezilya'nın Fortaleza kentinde gerçekleştirilmiştir. BRICS zirvelerinin ikinci döngüsüne “*Kapsayıcı Büyüme: Sürdürülebilir Çözümler*” teması ile başlanmıştır. Bu tema ile aynı anda büyüme, kapsayıcılık, koruma ve muhafaza sağlamayı amaçlamışlardır. BRICS ile Güney Amerika arasındaki iş birliğini ilerletmek için Güney Amerika liderleriyle ortak bir oturumun düzenleneceğinden bahsetmişlerdir. Güney Amerika Ulusları Birliği'nin (UNASUR) sürdürülebilir kalkınma ve yoksulluğun ortadan kaldırılmasında, bölgede barış ve demokrasiyi teşvik etmede önemini kabul etmişlerdir. Kurulduğu ilk andan itibaren BRICS'e kalkınma, iş birliği, barış ve güvenliğin kapsayıcı hedefleri rehberlik etmiştir. Yeni döngüde ise bu hedeflere bağlı kalarak açık, kapsayıcı ve karşılıklı fayda sağlayan iş birliğine dayalı bir vizyonla ortaklıklarını derinleştirmeyi taahhüt etmişlerdir. Ekonomik büyüme ve sosyal politikaların, yoksulluğu azaltmaya, istihdam yaratılmasını teşvik etmeye, küresel ekonomiyi istikrara kavuşturmaya ve eşitsizlikle mücadele edilmesine yardımcı olarak Binyıl Kalkınma Hedeflerine ulaşılmasında katkısı olduğunu ifade etmişlerdir. Yeni Kalkınma Bankası'nın (NDB) anlaşmasının imzalandığını duyurmuşlardır. NDB'nin sağlam bankacılık ilkelerine dayalı, çok taraflı ve bölgesel finans kuruluşlarını küresel kalkınmada destekleyen, ülkeleri arasında iş birliğini güçlendiren bir banka olacağını belirtmişlerdir. Ayrıca ülkelerin kısa vadeli likidite baskılarını önlemesine yardımcı olan, olumlu ihtiyati etkisi olan BRICS Koşullu Rezerv Düzenlemesinin (CRA) kurulmasına ilişkin antlaşma imzalamışlardır. IMF'nin güvenilirliğini, meşruiyetini ve etkinliğini olumsuz etkileyen 2010 Uluslararası Para Fonu (IMF) reformlarının uygulanmaması hususundaki hayal kırıklığı ve endişelerini dile getirmişlerdir. Niteliksel olarak ekonomik iş birliğini yeni bir düzeye yükseltmeye kararlı olduklarını bunun için bir yol haritası oluşturmanın önemini vurgulamışlardır. Kimyasal silah kullanımını her koşulda kınamışlardır. Nükleer ve diğer tüm kitle imha silahlarından arınmış bir Orta Doğu bölgesinin kurulması için en kısa sürede toplanacak Konferansı desteklediklerini ifade etmişlerdir. Bu hedefi ilerletme adına bölgedeki tüm devletleri konferansa katılmaya davet etmişlerdir. Uluslararası toplumların denizde korsanlığa karşı koyma çabalarını desteklemişler bu yolda mücadele etme çağrısında bulunmuşlardır. Dünya uyuşturucu sorunlarından büyük endişe duyduklarını arz ve talep azaltma stratejileri ile mücadele etmeye kararlı olduklarını ifade etmişlerdir. Siber suçlarla mücadele konusunda iş birliği araştırılarak bu alanda yasal olarak bağlayıcı bir belgenin müzakeresini taahhüt etmişlerdir. Küçük ve Orta ölçekli İşletmelerin (KOBİ'lerin) ülke ekonomilerindeki temel rolün bilincinde olduklarını istihdamın ve zenginliğin başlıca

yaratıcıları olduklarını belirtmişlerdir. Zirve sonunda “Fortaleza Deklarasyonu ve Eylem Planı” yayımlanmıştır (MEA, 2014).

BRICS liderleri Rusya’nın Ufa kentinde 9 Temmuz 2015’te Yedinci BRICS Zirvesin’de bir araya gelmişlerdir. Zirve “*BRICS Ortaklığı: Küresel Kalkınmanın Güçlü Bir Faktörü*” teması ile gerçekleşmiştir. BRICS iş birliklerini daha da güçlendirmek ve genişletmek için temel konular tartışılmıştır. 2015 yılının II. Dünya Savaşının 70. Yıldönümü olduğu vurgulanmış barış ve kalkınmanın geleceğini inşa etmenin ortak görevleri olduğunu dile getirmişlerdir. Devlet borçlarının hem alacaklıların hem de borçlularının yararına olacak şekilde yapılandırılması hususunda BM’nin sözleşmeye dayalı yaklaşım çalışmalarını desteklediklerini ifade etmişlerdir. Yeni Kalkınma Bankası NDB’nin ülkeleri arasındaki ekonomik iş birliğin gelişmesi açısından güçlü bir araç olarak hizmet edeceğini yinelemişlerdir. BRICS ülkeleri arasında ulusal para birimlerinin kullanımını genişletme potansiyelini kabul etmişlerdir. Dünya uyuşturucu sorunları hakkında endişelerini dile getirmişlerdir. Diğer suç biçimlerin kolaylaştıran, devletlerin hukuk sistemini baltalayan, sürdürülebilir kalkınmayı olumsuz etkileyen yolsuzluğun küresel bir sorun olduğuna inandıklarını ve Yolsuzlukla Mücadele İş birliği konusunda BRICS çalışma grubu kuracaklarını belirtmişlerdir. Sınır aşan organize suçların önlenmesi ve bunlarla mücadelede BRICS ülkeleri arasındaki etkileşimi derinleştirmeyi amaçlamışlardır. Uluslararası hukuku ve evrensel kabul edilmiş uluslararası ilişkiler normlarını ihlal eden ekonomik yaptırımları ve tek taraflı askeri müdahaleleri şiddetle kınamışlardır. Karşılıklı yarar sağlayacak ve daha geniş bir diyalog başlatmak için Avrasya Ekonomik Birliği ve Şanghay İş Birliği Örgütü ülkeleri liderleriyle bir toplantı düzenleneceğini vurgulamışlardır. Benimsedikleri BRICS Ekonomik Ortaklığı Stratejisinin tarımsal iş birliği, enerji, imalat ve madenlerin işlenmesi, ticaret ve yatırım, finansal iş birliği, bilim, teknoloji ve inovasyon ve BİT iş birliğinin ülkeleri arasında genişletilmesinde temel kılavuz olacağını belirtmişlerdir. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çevre Sözleşmesi için kapsamlı, adil ve etkili bir anlaşmaya hazır olduklarını ifade etmişlerdir. Zirve sonunda Ufa Deklarasyonu ve Eylem Planı yayımlanmıştır (University Of Toronto, 2015).

BRICS liderleri Hindistan’ın Goa kentinde 15-16 Ekim 2016’da Sekizinci BRICS Zirvesin’de bir araya gelmişlerdir. Zirve “*Duyarlı, Kapsayıcı ve Kollektif Çözümler*” teması ile gerçekleşmiştir. Yenilenebilir enerji projeleri için Yeni Kalkınma Bankası (NDB) tarafından verilecek ilk kredinin onaylanmasını memnuniyetle karşıladıklarını dile

getirmişlerdir. Afrika Birliği'nin (AU), kıtanın bölgesel örgütleri ve Birleşmiş Milletlerle iş birliği içinde barış ve güvenlik mimarisi doğrultusunda Afrika'da sürdürülebilir barış ve güvenliğe katkıda bulunma çabalarını desteklemişlerdir. BRICS Ekonomik Ortaklık Stratejisinin uygulanmasındaki ilerlemeyi tebrik etmişlerdir. BRICS'in ekonomik ve mali işler alanındaki ortak çabalarının olumlu sonuçlar verdiğini, küresel yönetim mimarisini daha da güçlendirmek adına piyasa odaklı ilkelere dayalı bağımsız bir "BRICS Derecelendirme Kuruluşu" kurulması olasılığının uzmanlar tarafından araştırılacağını vurgulamışlardır. Adil ve modern bir vergi sisteminin uygulanması gerektiğini, agresif vergi planlaması ve vergi uygulamalarının kalkınmaya ve ekonomik büyümeye zarar verdiğinin altını çizmişlerdir. 2017 yılında programa başlayacak olan BRICS Üniversiteler Birliği (BRICSUL) ve BRICS Network University'nin (BRICSNU) ilerlemesinden memnun olduklarını bu iki girişimin BRICS ülkeleri arasında yüksek öğrenim iş birliği ve ortaklığını kolaylaştıracağını vurgulamışlardır. Ortak kalkınma için ortaklıklarını güçlendirme taahhüdü yinelenmiş, zirve sonunda Goa Deklerasyonu yayımlanmıştır (University Of Toronto, 2016).

BRICS liderleri Çin'in Xiamen kentinde 4 Eylül 2017 tarihinde Dokuzuncu BRICS Zirvesinde bir araya gelmişlerdir. Zirve "*BRICS: Daha Parlak Bir Gelecek için Daha Güçlü Ortaklık*" teması ile gerçekleştirilmiştir. BRICS'in elde ettiği başarıları geliştirmek istediklerini nitelemişler, ayrıca uluslararası ve bölgesel ortak endişe konularını tartışmışlardır. BRICS E-Ticaret Çalışma Grubu'nun ve BRICS E-Portal Ağının kurulmasındaki memnuniyetlerini dile getirmişlerdir. Reel ekonomiye daha iyi hizmet vermek için BRICS mali iş birliğinin geliştirilmesinin önemini vurgulamışlardır. BRICS ülkelerinin finansal gücünü artırmak ve bölgesel tahvil piyasalarının gelişimini artırmak vb. nedenlerden ötürü ortaklaşa BRICS Yerel Para Birimi Tahvil Fonu kurmayı kabul etmişlerdir. Uluslararası toplumların, uluslararası göç alanında yaşadığı küresel güvenlik sorunlarının farkında olduklarını, etkili göç düzenlemelerinin artan rolünü vurgulamışlardır. BRICS ülkeleri tarafından ilk ortak film yapımı takdir edilmiştir. Zirve sonunda Xiamen Deklarasyonu yayımlanmıştır (Governo do Brasil, 2017)

BRICS liderleri Güney Afrika'nın Johannesburg kentinde 25-27 Temmuz 2018 tarihinde Onuncu BRICS Zirvesinde bir araya gelmişlerdir. Zirve "*Dördüncü Sanayi Devrimi'nde Kapsayıcı Büyüme ve Paylaşılan Refah İçin İş birliği*" teması ile gerçekleşmiştir. Zirvede Nelson Mandela'nın doğumunun yüzüncü yılı olduğu vurgulanmış, değerlerinden,

ilkelerinden, her yerde barış kültürünü desteklemesinden ve uluslararası demokrasi mücadelesinden söz etmişlerdir. BRICS Enerji Bakanlarının, “*BRICS Enerji Araştırmaları İş Birliği Platformu*”nu kurmayı ve geliştirmeyi kabul ettiği vurgulanmıştır. 2016 yılında Hindistan tarafından başlatılan “*BRICS Tarımsal Araştırma Platformu’nu (ARP)*” destekledikleri belirtmişlerdir. Tüm Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) üyelerine çok taraflı ticaret sistemindeki taahhütleri yerine getirmeleri ve DTÖ kurallarına uyma hususunda çağrı yapmışlardır. Ayrıca çok taraflı ticaret sisteminin mevcut yasal çerçevesinin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Zirve sonunda Johannesburg Deklarasyonu yayımlanmıştır (Governo do Brasil, 2018)

BRICS liderleri Brezilya’nın Brasilia kentinde 14 Kasım 2019 tarihinde Onbirinci BRICS Zirvesinde bir araya gelmişlerdir. Zirve “*BRICS: Yenilikçi Bir Gelecek için Ekonomik Büyüme*” teması ile gerçekleştirilmiştir. Son on yılda küresel büyümenin ana itici gücü olan BRICS ülkelerinin aynı zamanda küresel çıktının yaklaşık üçte birini temsil ettiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, sürdürülebilir, dengeli, kapsayıcı ve güçlü bir büyüme elde edebilmek için yapısal, parasal ve maliye politikalarının sürekli olarak kullanılması gerektiğini vurgulamışlardır. Kadınların ekonomide rolünü artırmayı, ekonomik anlamda güçlenmesini ve kadınları ilgilendiren konularda farklı bir bakış açısı oluşturmayı amaçlayan BRICS Kadın İş Birliği’nin (WBA) kurulmasını memnuniyetle karşılamışlardır. Ticareti geliştirmeye yönelik çabaları desteklemişler ve eksik faturalandırma vb. eylemlerin ticaret ve sanayi politikası üzerindeki olumsuz etkisi olduğunun ele alınması gerektiğini kabul etmişlerdir. BM şartı dahil olmak üzere uluslararası hukuka uygun olarak uzayın keşfi ve barışçıl amaçlarla kullanılması yönünde faaliyetlerde bulunulması gerektiğini yinelemişlerdir. Zirve sonunda Brezilya Deklarasyonu yayımlanmıştır (University Of Toronto, 2019).

BRICS liderleri Rusya başkanlığında olumsuz küresel koşullara rağmen 17 Kasım 2020 tarihinde Onikinci BRICS Zirvesini videolu konferansla gerçekleştirmişlerdir. Zirve’nin teması “*Küresel İstikrar, Ortak Güvenlik ve Yenilikçi Büyüme için BRICS Ortaklığı*” dır. 2020 yılının II. Dünya Savaşının bitişinin ve BM’nin kuruluşunun 75. Yılı olduğunu dile getirmişlerdir. Savaşın bitiminde kurulan BM’ye bağlılıklarını yinelemişlerdir. Covid-19 döneminde ticareti acilen tekrardan tesis etmek, piyasa direncini ve istikrarını güçlendirmek, geliri korumak gibi sebeplerden devletlerarası iş birliğinin değerini vurgulanmıştır. Covid-19 aşısının araştırma, geliştirme ve üretimi için tüm girişimleri

kabul ettiklerini ve bu bağlamdaki işbirlikçi yaklaşımları desteklediklerini ifade etmişlerdir. BRICS'in küresel ekonomi ve ticaretteki payı göz önünde bulundurularak mevcut krizle mücadelede, sürdürülebilir, ortak ve verimli çözümler geliştirmeyi, çok taraflı iş birliklerine ve uluslararası çabalara öncülük etmeyi taahhüt etmişlerdir. Öncelikli kriz deneyimlerinden yararlanarak IMF'nin ihtiyaçlara hizmet edebilecek ek araçlar keşfetmesine çağrıda bulunmuşlardır. Koronavirüs salgınının sebep olduğu sosyal, ekonomik ve insani kayıpları azaltmak ve ülkelerindeki ekonomik büyümeyi yeniden sağlamak için NDB'nin finansal kaynaklar sağlamasını takdir etmişlerdir. BRICS ülkeleri için itici bir güç olan turizm endüstrisinin Covid-19 pandemisinden olumsuz etkilendiği ve turizm alanında daha fazla iş birliği ve diyalogunun kurulacağını belirtmişlerdir. Zirve sonunda Moskova Deklarasyonu yayımlanmıştır (MEA, 2020).

BRICS liderleri Hindistan başkanlığında 9 Eylül 2021 tarihinde sanal ortamda On üçüncü BRICS zirvesini gerçekleştirmişlerdir. Zirvenin teması "Birliğin sürdürülmesi, güçlendirilmesi ve uzlaşma için BRICS ülkeleri arası iş birliği" dir. Neredeyse iki yıldır sosyal, ekonomik ve siyasi hasara yol açan Covid-19 salgınıyla mücadele için uluslararası hazırlık ve gelişmiş iş birliği çağrısında bulunmuşlardır. Covid-19 pandemisinden kaynaklı zor koşullara rağmen NDB'nin üyelik genişletme konusunda önemli ilerlemesini takdir etmişlerdir. Zirve sonunda ise Yeni Delhi Deklarasyonu yayımlanmıştır (University Of Toronto, 2021).

2.3. BRICS-T Kavramı

Teknolojik gelişmeler ve küreselleşme birbirine uzak ülkeleri siyasi, sosyal ve ekonomik anlamada birbirleriyle etkileşim içerisine girmeye yöneltmektedir. Türkiye ve BRICS ülkeleri birbirine uzak coğrafyalarda olmalarına rağmen, ekonomik ve siyasi arenada gün geçtikçe daha da yakınlaşmaktadır. (Bil vd., 2018: 129). Türkiye'nin son yıllarda BRICS ülkelerine yakın değerlere sahip makroekonomik performanslar göstermesi ve yükselen güçlerden biri olma isteği literatürde BRICS ülkelerinin ve Türkiye'nin dahil edildiği birçok çalışmanın yapılmasına neden olmuştur. Ayrıca bu çalışmaların çoğunda BRICS-T kısaltması kullanılmıştır (Şahin, 2018; Yenisu, 2019; Kılıç, 2020; Dursun, 2021; Kartal, 2022).

BRICS'in ekonomik gücünün yakın gelecekte batılı ülkelerin toplam ekonomik gücünü geçeceği görüşü göz önünde bulundurulduğunda yükselen bir güç olan Türkiye'nin bu gruba katılması hem orta ölçekli bölgesel bir güç olarak büyük kazanım elde etmesini hem de ekonomik çeşitliliğini artırıp alternatif imkanlar bulmasını sağlayabilir. Türkiye, BRICS ile arasında ilk kurumsal ilişkiyi 2018 yılındaki Güney Afrika Zirvesi'ne İslam İşbirliği Teşkilatı dönem başkanı olarak katılarak kurmuştur. Türkiye ile BRICS'in ortak noktaları küresel finans ve ekonomik sisteme meydan okuyucu tavırlar sergilemeleridir. Bu bağlamda hem Türkiye hem de BRICS ülkeleri uluslararası sistemlerde reform gerekliliğini vurgulamaktadır. Türkiye'nin uluslararası finansal, siyasal ve ekonomik sisteme son yıllarda getirdiği eleştirileri BRICS ülkeleri de getirmektedir. BRICS ile ortak noktaları olan Türkiye'nin BRICS'e katılımı her iki taraf içinde faydalı olabilir (İstikbal vd., 2019).

2.4. BRICS-T Ülkeleri Hakkında Genel Bilgiler

Bu bölümde BRICS-T ülkelerinin tarihsel süreçteki ekonomik, sosyal ve politik durumu ele alınmış ve genel bilgiler sunulmuştur.

2.4.1 Brezilya

Brezilya, 2021 yılı itibariyle yaklaşık 2 trilyon Dolarlık GSYH ile Latin Amerika'nın en büyük ekonomisi ve dünyanın sekizinci en büyük ekonomisidir. 1900'lerin başında Brezilya, sanayileşme için ithal ikameci bir politika benimsemiştir. Bu politika 1918'de başlamış ve elli yıl sürmüştür. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra 1940'lı yıllarda 1947'de başlayan kambiyo kontrolleri nedeniyle yerel para aşırı değerlenmeye başlamış ve bu durumdan kaynaklanan sorunlar 1950'lerin sonlarına kadar sürmüştür. Bu koşulların ardından 1960'ların başında ülke siyasi istikrarsızlıklarla boğuşmaya başlamıştır. Ülke 1964'te bir askeri darbe yaşamıştır. Askeri darbeden sonra yeni hükümet "*Programa de Ação Econômica do Governo*" (PAEG) adlı bir ekonomik program açıklamış ve bu program çerçevesinde hükümet; bütçe açıklarının azaltılması, harcamaların kısılması, kapsamlı vergi reformu ve Merkez Bankası'nın kurulması gibi bir dizi yapısal reform ve politika benimsemiştir. Bu reformlardan sonra, Brezilya ekonomisi, ilk petrol şokunun patlak verdiği 1974 yılına kadar başarılı olmuştur ve hükümet, ülkeyi şokun istenmeyen etkilerinden korumayı başarmıştır. Açıkları dış borçla finanse etmiş, etkin makro ekonomik

politikalar benimsemiş ve böylece olası bir durgunluğun önüne geçmiştir (Cardoso ve Teles, 2010).

Ancak, beklendiği gibi, 1974 ve 1979 yıllarında patlak veren birinci ve ikinci petrol şoklarından sonra Brezilya'nın dış borç yükünde ciddi artışlar meydana gelmiştir. Brezilya'nın reel GSYH'si 1981'de %4,4 küçülmüş ve muhteşem büyüme dönemi sona ermiştir. Ayrıca, 1982'de Meksika moratoryumunun ilan edilmesinden sonra Latin Amerika borç krizi patlak vermiştir. Bu dönemde Meksika'nın borçlarının esaslarını ödeyemeyeceğini açıklamasının ardından Brezilya'nın da aralarında bulunduğu diğer bazı Latin Amerika ülkeleri de dış alacaklılarına karşı borç ödeme yükümlülüklerine ilişkin yükümlülüklerini yerine getiremeyeceklerini açıkladılar (Miller, 2001: 680). Ayrıca, 1980'lerde yüksek düzeyde enflasyon ve düşük büyüme oranları bu sürece eşlik etmiştir. Heterodoks planların ve enflasyonu düşürmeye yönelik politikaların başarısızlığa uğramasının ardından Brezilya 1983 yılında dış borç erteleme talebinde bulunmuş ve 1987 yılında moratoryum ilan etmiştir (Cardoso ve Teles, 2010: 16; Çalışkan, 2003: 230).

Brezilya'nın 1983'te gerçekleşen ilk temerrüdü, cari işlemler hesabındaki bozulmanın tetiklediği dış borçta dramatik bir artıştan önce gelmiştir. Bu duruma gevşek maliye politikaları ve yabancı kreditorlere yapılan yüksek faiz ödemeleri neden olmuştur. Ek olarak, 1980'lerin başında Brezilya'da sermaye girişlerinin büyük bir kısmı aşırı kamu açıkları tarafından emilerek, yabancı sermaye daha çok özel ve kamu tüketiminde kullanılmıştır. Sonuç olarak, Brezilya ekonomisinin kırılgan yapısı ve dünyadaki petrol fiyatlarındaki keskin artış ve yüksek faiz oranları gibi dış şoklar, on yıldan fazla süren borç temerrütlerine neden olmuştur. (Smith ve Cuddington, 1985: 11-14). Bu gelişmelere karşılık Brezilya, dış borçlanmayı teşvik etmek ve böylece cari hesabı finanse etmek için sıkı para politikaları benimsemiş ve faiz oranlarını yükseltmiştir. Ancak böyle bir politika sonraki yıllarda düşük -hatta negatif- büyüme oranlarına neden olmuş ve dış borç servisine ilişkin sorunları derinleştirmiştir (Dornbusch, 1985: 224).

Brezilya, 2002'den 2008/2009 ekonomik ve mali krizinin ortaya çıkışına kadar küresel ölçekteki büyümeden yararlandı. Bu dönemde Çin'in güçlü büyümesi ve genel mal talebi, Brezilya'nın büyümesini de desteklemiştir (Cardoso ve Teles, 2010: 17). Ancak 2009 yılında Brezilya'nın yıllık GSYH büyüme hızında keskin bir düşüş gözlemlenmiştir. Aynı dönemde, 2002-2009 yılları arasında toplam brüt dış borcun GSYH'ye oranında dramatik

bir düşüş gözlemlenirken, toplam brüt merkezi yönetim borcunun GSYH'ye oranı nispeten yüksek seviyelerde kalmıştır. Öte yandan, geçmişte dış şoklar Brezilya'yı döviz kurunu devalüe etmeye zorlamış, bu hem enflasyonist etkiler yaratmış hem de kamu borcunun GSYH'ye oranının yükselmesine neden olmuştur. Ancak 2008-2009 ekonomik ve finansal krizi sırasında, uluslararası sermayenin bolluğu nedeniyle yerel para biriminin devalüasyonu bu tür sorunlara yol açmamıştır (Cardoso ve Teles, 2010: 17).

2017'de, Gelişmekte Olan G20 ülkeleri arasında, devlet borcunun GSYH'ya oranı en yüksek olduğu ülke Brezilya olmuştur (%83). Bugün Brezilya, önemli miktarda borç stoku ve yüksek finansman gereksinimi nedeniyle yüksek kamu borcu sürdürülebilirlik risklerine sahiptir. Ayrıca mali reformlara rağmen, makro-mali dinamikler hala kırılgan, borç maliyeti yüksek Brezilya'nın borç seviyesinin 2023 yılına kadar artacağı tahmin edilmektedir (Ullrich, 2018).

2.4.2 Rusya

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çökmesi, Boris Yeltsin yönetiminde Rusya Federasyonu'nun kurulmasına neden olmuştur. Rusya Federasyonu 1991 yılı itibarıyla piyasa ekonomisine geçmiş, fiyatların serbest piyasada belirlenmesi gibi birçok temel ilke benimsemiştir. Ayrıca ekonomide sürekli reform uygulamaları gerçekleştirmiştir. İç pazarın yabancı yatırımcılara açılması ise Rusya ekonomisinin dünya ekonomisine entegre edilmesinde önemli bir adım olmuştur (Dereli, 2020: 38-40).

1992 yılı başlarında mal ve hizmet fiyatlarındaki serbestlik enflasyon oranlarının aşırı yükselmesine (%2500) neden olmuştur. Rusya Federasyonu bu enflasyon şokunu 1997 yılına kadar %11 oranlarına düşürmeyi başarmıştır. Bu düşüşte dış ticarete yaşanan serbestleşme hareketlerinin de etkisi bulunmaktadır (Bulut, 2014: 14). 1997'de yaşanan Asya Krizi'nin etkisiyle petrol fiyatları düşmüş, Rusya Federasyonu için oldukça önem arz eden petrol ihracat gelirleri negatif etkilenmiştir. İhracat gelirlerinin olumsuz etkilenmesi Rusya'nın cari açık vermesine sebep olmuştur. Bunların yanı sıra Rusya'nın yüksek borç yükleri de 1998 yılında yaşanan Bankacılık Krizi'ni kaçınılmaz kılmıştır (Oktar ve Yüksel, 2015: 331).

1997'de Rusya, SSCB'nin çöküşünden bu yana ilk pozitif GSYH büyüme oranını yakalamıştır. Rusya, uluslararası kreditörler tarafından “batamayacak kadar büyük” olarak görüldüğünden, 1997’de Rusya’nın borç temerrüdü finans piyasalarını şok etmiştir. Bu aynı zamanda Rusya’nın devlet borcu krizini de öngörülemez hale getirmiştir. Bu temerrüdün temel nedenleri çok daha derinlerde olsa da temerrüdün ardından IMF, Rusya'ya verdiği mali desteği geçici olarak desteklemiş ve böylece olumsuz havayı tırmandırmıştır (Diaz vd., 2008: 40-41). Ekonomik altyapı bakımından Rusya Federasyonu, bir zamanlar dünyanın diğer devi sayılan Sovyetler Birliğinden miras kalan ağır sanayiye sahip bir ülkedir. Yeraltı ve yerüstü kaynaklar bakımından dünyanın en zengin ülkesi sayılmaktadır. SSCB’den kalan bu zengin miras sayesinde Rusya Federasyonu kuruluş ve kriz dönemlerini en başarılı şekilde atlattmış denilebilir (Bulut, 2014: 15).

2.4.3 Hindistan

Hindistan kuruluşundan günümüze farklı ekonomik politikalar izlemiştir. Kuruluşunun ilk on beş yılı devlet ağırlıklı planlı bir ekonomi politikası belirleyen Hindistan, I. II. ve III. Beş Yıllık Kalkınma Politikalarını bu dönemde uygulamıştır. Devletin ön planda olduğu ekonomide, ağır sanayi ve altyapıya kamu yatırımlarını aktarmış, ihracatı pamuk dokuma kahve ve çay ile sınırlandırmış, ithal ikameci bir politika ile kendi kendine yetebilen bir Hindistan olmayı hedeflemiştir. Ancak planın uygulanmasını 1962’de Hindistan-Çin, 1965’de Hindistan-Pakistan savaşları sekteye uğratmıştır. Bunların yanı sıra 1965-1966 yılları arasında yaşanan tarımsal durgunluk ülkeye döviz krizini de beraberinde getirmiştir (Kahveci, 2021: 39).

1965-1973 yılları arası “*Yeşil Devrim*” politikası başlatılmıştır. Yeşil Devrim politikası ile ekili alanların artırılması, ekili alanlardan bir yılda çift ürün alınması, sulama altyapısının geliştirilmesi, genetik olarak iyileştirilmiş tohumlarla verimliliğin artırılması amaçlanmıştır. 1973-1980 yılları arası dönemde petrol fiyatlarındaki iki büyük artış ve Hindistan’ın Orta Asya ile ticaretini yüksek oranda etkileyen Irak-İran gibi dış etkenlere uyum süreci olarak nitelendirilmiştir. 1980’li yıllarda ise dünya genelindeki birçok ülke gibi Hindistan’da serbestleşme politikaları izlemeye karar vermiş, *ithalata dayalı ihracatta artış*, böylece ihracata dayalı bir büyüme sağlamayı hedeflemiştir. IMF ile yapılan

Liberalleşme Politikası ile dört mali yıla yayılacak şekilde 5 milyar SDR desteği anlaşması yapılmış ancak yaklaşan 1984 seçimleri öncesi politik kaygılardan dolayı Hindistan'ın isteği üzere 3,9 milyar SDR alındıktan sonra sonlandırılmıştır. Hedeflediklerinin aksine ihracat artış hızının ithalat artış hızından daha az olması cari işlemler dengesinin giderek bozmuş, Hindistan'ı yüksek faizlerle piyasadan borç almaya mecbur bırakmıştır. Ülke içindeki siyasi istikrarsızlık sorunu ve 1990-91 Körfez Savaşı durumu daha da ağırlaştırmış, yalnızca iki haftalık ithalatı karşılayacak düzeye inen döviz rezervleri ile 1991'de Hindistan bir ödemeler dengesi kriziyle daha karşı karşıya kalmıştır. 1991'deki bu ekonomik krizin ardından hükümet IMF'den borç isteyerek krizi sonlandırmak için IMF'nin istikrar ve yapısal uyum programlarını uygulamıştır (Öz, 2017: 4-5).

Hindistan uygulanan reform uygulamaları ile yukarı yönlü bir ivme yakalamış olsa da 1996-1998 yıllarında yaşanan siyasi istikrarsızlıklar tekrar bütçe açıkları gibi sorunlara yol açmış 1996-2002 yıllarında ekonomik durgunluk yaşatmıştır. 2000 yılında bütçe açıkları ve ekonomik mücadele kapsamında yasa tasarısı hazırlanmış meclise sunulmuştur. Aynı zamanda uygulanan emek mobilitesi ve bazı sektörlerde yatırımın serbestleşmesi gibi reformlar ekonominin kaybettiği ivmeyi tekrar yakalamasına neden olmuştur (Kahveci, 2021: 40). Ekonomistler tarafından düşük büyüme nedeniyle eleştirilen Hindistan ihtiyaç duyduğu reform uygulamalarının başlamasıyla 1990'ların ortalarından itibaren hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Böylece dünyanın yükselen piyasa ekonomileri sınıflandırmasına dahil olmuştur. Ayrıca bu reformlar sayesinde Hindistan, yıllardır duraksayan ekonomik büyümeden, olumsuz ödemeler dengesinden, döviz kuru dalgalanmalarından ve krizlerden uzunca yol kat ederek, sürdürülebilir bir ekonomik büyüme dönemine başlamıştır (Haqqani, 2014: 1).

2.4.4 Çin

Tarih için önemli ülkelerden biri olan Çin Halk Cumhuriyeti'nde 1911 yılına kadar hanedanlık sistemi geçerliydi. Ancak 1911'de hanedanlık sisteminin son bulmasıyla ülke bir belirsizlik sürecine girmiştir. 1949 yılına kadar süren bu belirsizlik Mao Zedong'un kurduğu sosyalist yapıyla son bulmuştur. Bu dönemde dünya ticaretinden uzak, içe dönük ve kapalı ekonomi politikaları söz konusu olmuştur. Ancak 1976'da Mao'nun ölümü ile ekonomik anlamda birçok amaç tamamlanamamıştır. Çin ekonomisinin yapısal dönüşümü

1978’de gerçekleşmiştir diyebiliriz. Çin sosyalist ekonomik yapısından, serbest piyasa ekonomisine geçişi hızlandırmıştır. 1989’da IMF’ye 2001’de WTO’ya katılmıştır. Çin hükümeti WTO’ya olan katılımı ile başta ticaret rejiminde olmak üzere ekonomide yapısal değişikliklere gideceği, sonrasında uluslararası ticaret kurallarına uygun davranacağı hususunda söz vermiştir. Ayrıca üyelikle beraber ticaret hacimlerinde rekorlar kırılmış, yüksek büyüme hızları elde edilmiş ve Çin uluslararası doğrudan yatırımların en cazip merkezlerinden biri olmuştur (Gündal, 2015: 55-57). Çin Halk Cumhuriyeti 2022 yılı itibari ile ABD’den sonra gelerek Dünya’nın en büyük ikinci ekonomisi konumundadır. Yüksek derecede sanayi üretimi ve ihracat ile karakterize Çin ekonomisi, yüksek oranlarda dış ticaret fazlası vermektedir.

2.4.5 Güney Afrika

1931 yılına kadar Birleşik Krallığa bağlı Güney Afrika, Westminster Tüzüğü’nün kabulü ile bağımsızlığını ilan etmiş, 1961 yılında da Cumhuriyet ilan edilmiştir. Ülkede siyahilere karşı negatif ayrımcılık vardır. Ülke ekonomisi azınlık olan beyazların elinde olmuştur. Siyahi nüfus, beyazların ekonomisinin ucuz iş gücü konumunda olmuş, aynı işi yapmalarına rağmen unvanlarda beyazların ücretleri daha yüksek verilmiştir. Kısaca siyahiler her alanda dışlanmışlardır. 1970’li yıllarda BM’nin insanlık suçu kabul ettiği ayrımcılık üzerine ülkelere Güney Afrika’ya ambargo uygulaması konusunda çağrıda bulunması Güney Afrika’nın doğrudan yabancı sermaye yatırımlarını azaltmış ve Güney Afrika kamu ve bankacılık sektöründen kısa vadeli borçlar almak zorunda kalmıştır. Günden güne cari işlemler açığı da artmıştır. 1980’lerde artan ambargolar ve siyasi istikrarsızlıklar kârlılıкта düşüşe neden olmuş, Güney Afrika’yı kısa vadeli borçlanmaya bağımlı hale getirmiştir (Kahveci, 2021: 58-59).

Güney Afrika’nın kamu borcu 1980’lerin başında nispeten ılımlıydı. Ancak, Güney Afrika’nın ulusal hükümet borcunun GSYH’ye oranı 1987’de yüzde 31’den 1994’te neredeyse yüzde 50’ye yükselmiştir. (Calitz vd., 2011). Ülke 1989 ile 1993 yılları arasında uzun süreli bir durgunluk yaşamıştır. Öte yandan, 1989 ile 1994 yılları arasında Güney Afrika hükümeti Devlet Memurları Emekli Sandığı ve TBVC eyaletlerinin ve bazı özerk bölgelerin birikmiş borçlarını üstlenmiştir. Bu yükümlölükler ülkeye ekstra borç yükü katmıştır. Sonuç olarak, 1978 ile 2014 yılları arasında Güney Afrika toplam beş kez

borçlarını temerrüde düşürmüş ve bu temerrütler bir dizi ülke borcu yeniden yapılandırmasını tetiklemiştir (Bank of Canada, 2015).

2.4.6 Türkiye

Türkiye, diğer birçok yükselen piyasa ekonomisi gibi, farklı sebeplerden dolayı tarihinde ciddi krizler yaşamıştır. Özellikle 1980’den sonra hızlanan Türkiye ekonomisinin liberalizasyon süreçlerinden sonra krizler daha sık ve şiddetli bir şekilde gerçekleşmeye başlamıştır. 1970’lerin sonlarına doğru, esas olarak ithal ikamesine dayanan Türk ekonomik sisteminin sürdürülebilirliği tehlikedeydi. Ayrıca Türkiye aynı dönemde yaşanan kriz nedeniyle uluslararası özel kreditorleri kendine çekmeyi başaramamıştır (Gersovitz, 1985: 74). Sonuç olarak, 1980 askeri darbesinden sonra Türkiye ekonomisi bir dönüşüm geçirmiş ve daha liberal bir ekonomik modeli benimsemiştir.

Türkiye 2001 yılına kadar bir dizi ciddi ekonomik ve mali kriz yaşamıştır. 2001 yılında, yıllık GSYH büyüme oranı düşmüş ve toplam brüt merkezi yönetim borcunun GSYH'ye ve toplam brüt dış borcun GSYH'ye oranları zirve yapmıştır. IMF ile bir dizi yapısal uyum programı ve mali yönetim anlayışındaki bazı radikal değişikliklerden sonra, Türkiye'nin borç yükü şimdiye kadar çok daha istikrarlı bir tablo çizmiştir. 2018 yılı itibarı ile Türkiye'de borç düzeyi ve finansman ihtiyacı yüksek değildir ve Türkiye'nin mevcut borç düzeyi sürdürülebilir olarak değerlendirilmektedir. Ancak ekonominin dış finansman ihtiyacının yüksek olması, düşük büyüme oranları ve koşullu yükümlülüklerin düzeyi hem borç düzeyini hem de buna bağlı olarak kırılganlığı artırabilmektedir (Ullrich, 2018).

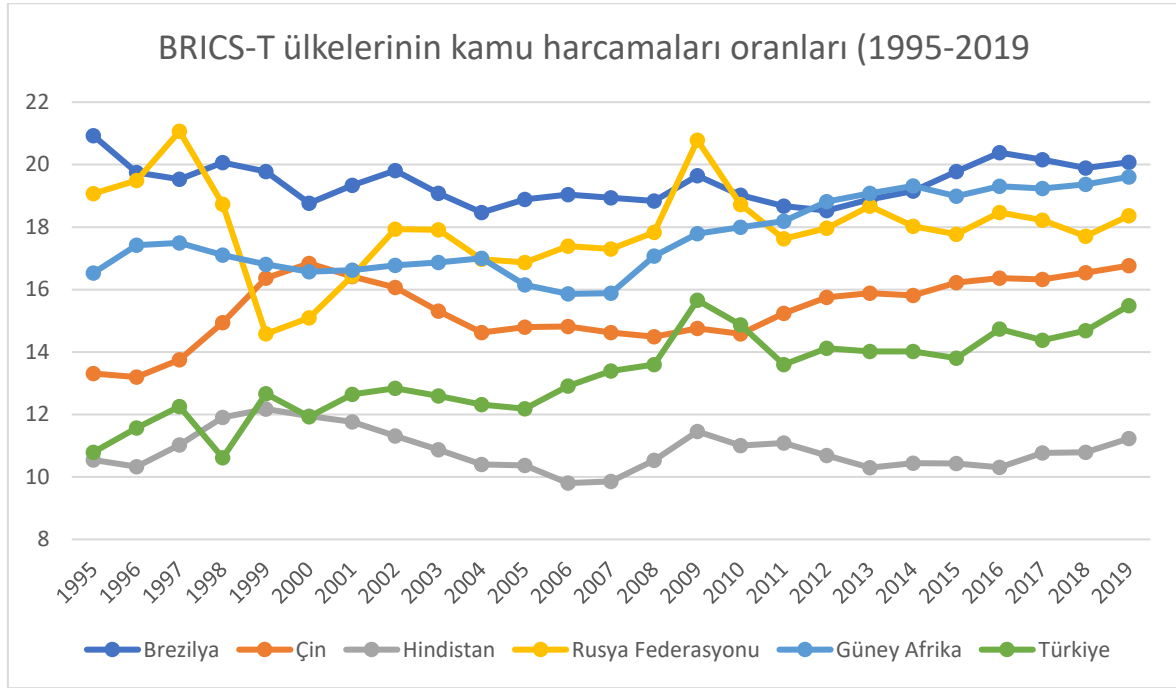
2.5. BRICS-T Ülkelerinin Makroekonomik Performansı

BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin makroekonomik performansı bu başlıkta incelenmiştir. Kamu harcamaları, ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik ve tasarruf oranları gibi makroekonomik göstergelerinin tanımları yapılmış, şekiller yardımıyla yorumlanmıştır.

2.5.1 Kamu Harcamaları

Kamu harcamaları (genel hükümet nihai tüketim harcamaları) mal ve hizmet alımları (çalışanların tazminatı dahil) için tüm devlet cari harcamalarını içerir. Aynı zamanda ulusal

savunma ve güvenlik harcamalarının da çoğunu içerir, ancak hükümet sermaye oluşumunun bir parçası olan hükümet askeri harcamalarını hariç tutar. Bu veri çalışmada GSYH'nin oranı olarak alınmıştır (World Bank, 2020a). Aşağıda şekil 2.1'de BRICS-T ülkelerinin 1995-2019 yılları arası kamu harcamaları oranları verilmiştir.



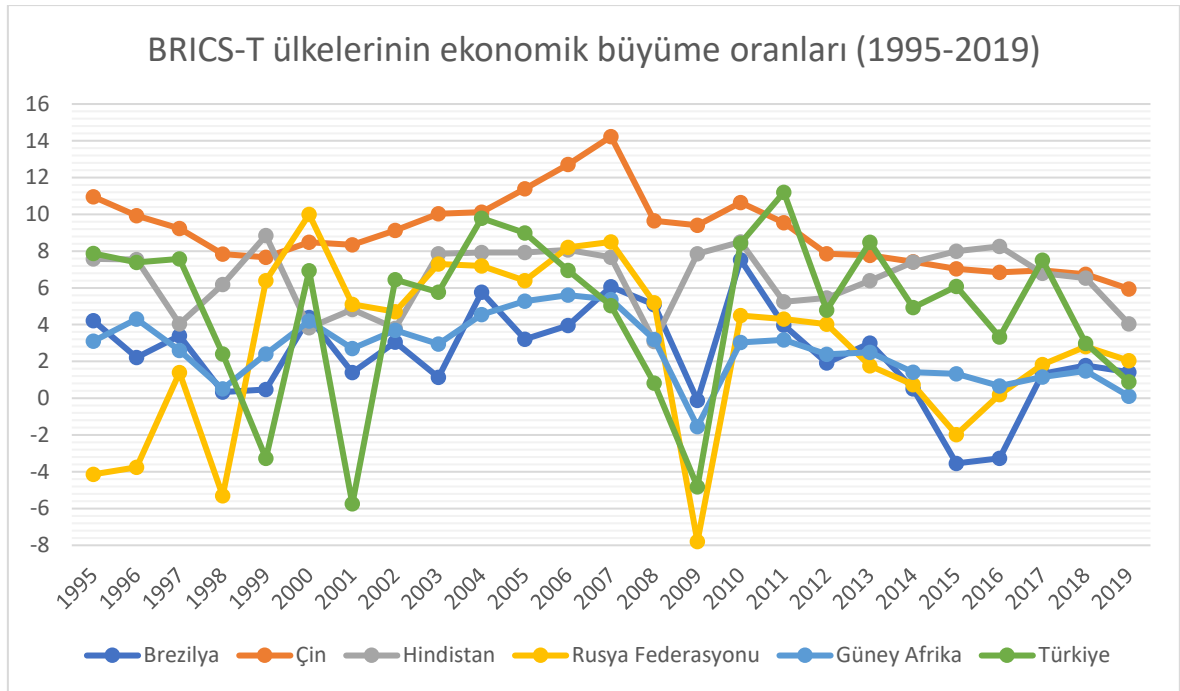
Şekil 2.1: BRICS-T ülkelerinin kamu harcamaları oranları (1995-2019) (World Bank, 2020a).

BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin 1995-2019 yılları arası kamu harcamaları oranları Şekil 2.1 yardımıyla gösterilmiştir. Bilindiği üzere kamu harcamaları savaş, kriz vb. olağanüstü durumlarda artış eğilimi göstermektedir. İlgili dönemde yaşanan 2008 Küresel Krizde ülkelerinin kamu harcamalarının arttığı görülmektedir. Şekil 2.1' den anlaşılabacağı üzere 2008 Küresel Kriz döneminde Çin'in kamu harcamalarındaki artış hızı Brezilya, Rusya, Hindistan, Güney Afrika ve Türkiye'ye göre daha azdır. Söz konusu kriz döneminde Çin'in kamu harcamaları oranları diğer ülkeler göre daha yatay kalmaktadır. Ayrıca Küresel Krizden en çok etkilenen ve kamu harcamalarının %20'lerin üzerine çıktığı ülkenin Rusya olduğu söylenebilir.

2.5.2 Ekonomik Büyüme

Ekonomik büyüme, bir ekonominin kişi başına düşen reel GSYH'sindeki artışı ifade etmektedir (Acemoğlu vd., 2016: 518). Şekil 2.2'deki büyüme verisi sabit yerel para

birimine dayalı piyasa fiyatlarında GSYH'nin yıllık yüzde büyüme oranını temsil etmektedir. ABD doları cinsinden ifade edilen sabit 2015 fiyatlarına dayanmaktadır. GSYH, ekonomideki tüm yerleşik üreticiler tarafından eklenen brüt değer artı tüm ürün vergileri ve ürünlerin değerine dahil edilmeyen tüm sübvansiyonların toplamıdır. Üretilen varlıkların amortismanı veya doğal kaynakların tükenmesi ve bozulması için kesinti yapılmadan hesaplanmaktadır. Bir ekonominin büyümesi, çıktı hacmindeki veya yerleşiklerin reel gelirlerindeki değişimle ölçülür (World Bank, 2020b). Aşağıda şekil 2.2’de BRICS-T ülkelerinin 1995-2019 yılları arası büyüme oranları verilmiştir.



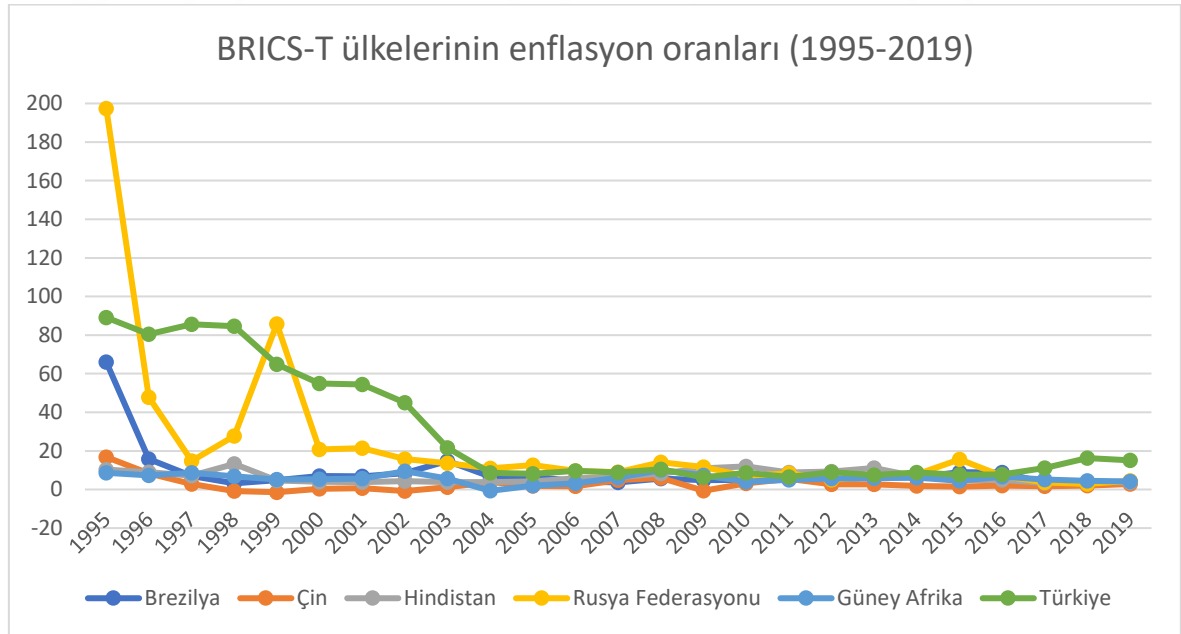
Şekil 2.2: BRICS-T ülkelerinin büyüme oranları (1995-2019) (World Bank, 2020b).

BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin 1995-2019 yılları arası büyüme oranları Şekil 2.2 yardımıyla gösterilmiştir. İlgili dönem boyunca Çin ve Hindistan ülkelerinin büyüme oranları hiç negatif değerler almamıştır. Özellikle Çin'in yüksek büyüme oranları elde ettiği ve 2007 yılında %14 üzerinde bir büyüme performansı sergilediği görülmektedir. Rusya'nın 1998'de yaşadığı kriz ile 2008'deki Küresel Kriz ekonomik büyüme oranlarını oldukça olumsuz etkilemiştir. Şekil 2.2'de görüldüğü üzere Rusya'nın 2008 Küresel Kriz dönemindeki büyüme oranı ilgili diğer ülkelere göre en dip seviyededir. Küresel Krizin büyüme oranları üzerindeki olumsuz etkisinin Rusya'dan sonra Türkiye üzerinde olduğu görülmektedir. Türkiye'nin 1999-2001 yıllarında yaşadığı Krizler ve 2008 Küresel Kriz büyüme oranlarını negatif değerlere düşürmüş olsa da genel olarak Türkiye'nin büyüme

performansının BRICS üyesi Brezilya ve Güney Afrika'dan daha yüksek olduğu görülmektedir.

2.5.3 Enflasyon

Tüketici fiyat endeksi ile ölçülen enflasyon, yıllık gibi belirli aralıklarla sabitlenebilen veya değiştirilebilen bir mal ve hizmet sepetini edinmenin ortalama tüketiciye maliyetindeki yıllık yüzde değişimini yansıtır. Genellikle Laspeyres formülü kullanılarak ölçülür (World Bank, 2020c). Aşağıda şekil 2.3'te BRICS-T ülkelerinin 1995-2019 yılları arası enflasyon oranları verilmiştir

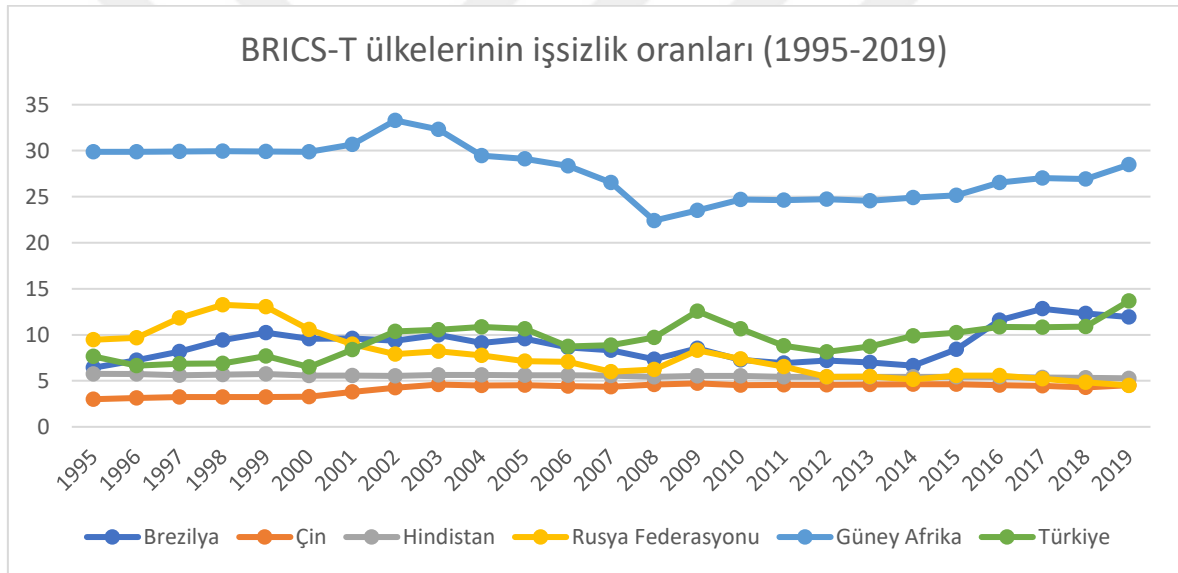


Şekil 2.3: BRICS-T ülkelerinin enflasyon oranları (1995-2019) (World Bank, 2020c).

BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin 1995-2019 yılları arası enflasyon oranları Şekil 2.3 yardımıyla gösterilmiştir. İlgili dönem boyunca en düşük enflasyon oranlarına sahip ülke Çin'dir. Rusya'nın 1995 yılı itibarıyla düşme eğilimi gösteren enflasyon oranları 1998 Krizi ile tekrardan yükselmiş ve %80'lerin üzerine çıkmıştır. Türkiye'nin 1995'li yıllarda %80'lerin üzerinde olan enflasyon oranları giderek düşme eğilimindedir. Türkiye gibi Brezilya'nın da 1995'li yıllarda %60'ların üzerinde olan enflasyon oranları giderek düşme eğilimi göstermektedir. Genel olarak bakıldığında BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin enflasyon oranları azalan seyirdedir. Hatta 2003 yılı itibarıyla bu altı ülkenin enflasyon oranları %20'nin altında seyretilmiştir.

2.5.4 İşsizlik

İşsizlik bir ülkenin sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik büyümesini, tam ve üretken istihdamını, insana yakışır işi teşvik eden *sürdürülebilir kalkınma hedefi* yolunda olup olmadığını izlemek için kilit bir ölçüdür. İşsizlik; işi olmayan, işini kaybetmiş ya da kendi isteğiyle işini bırakmış, yakın geçmişte iş arayan ve şu anda çalışmaya hazır bulunduğu halde işsiz olan kişileri kapsamaktadır. İş aramayan ancak gelecekte bir iş için düzenlemeleri olan kişilerde işsiz sayılmaktadır. Bazı işsizlikler ise kaçınılmazdır. Herhangi bir zamanda işverenler doğru işçi ararken ve işçilerde daha iyi bir iş ararken kişiler geçici olarak işsiz kalabilir (World Bank, 2020d). Aşağıda şekil 2.4'te BRICS-T ülkelerinin 1995-2019 yılları arası işsizlik oranları verilmiştir.

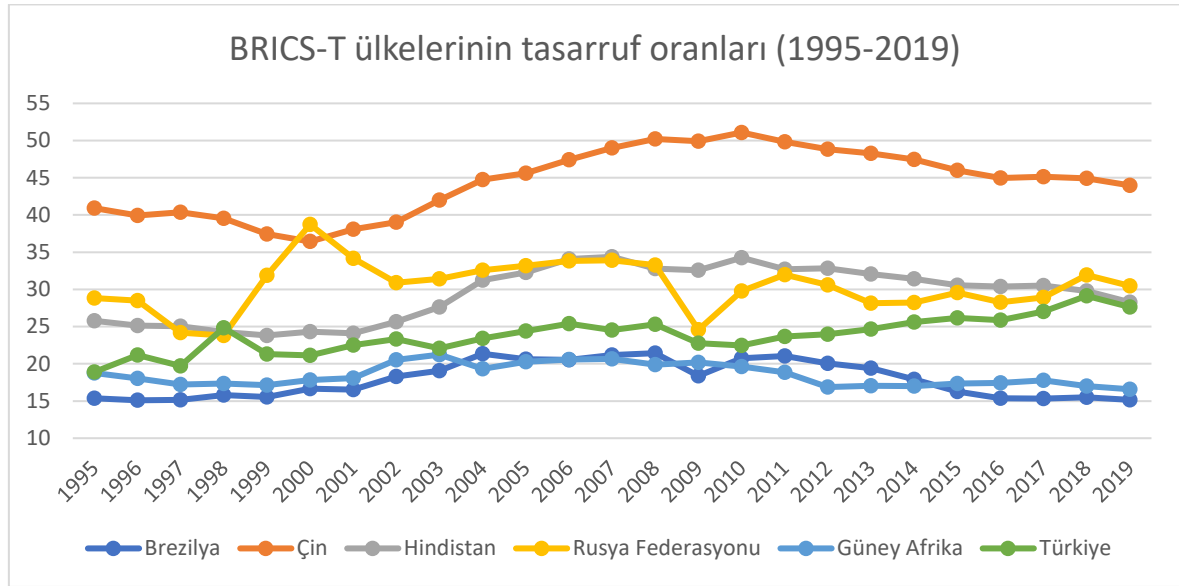


Şekil 2.4: BRICS-T ülkelerinin işsizlik oranları (1995-2019) (World Bank, 2020d).

BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin 1995-2019 yılları arası işsizlik oranları Şekil 2.4 yardımıyla gösterilmiştir. İlgili dönem boyunca en düşük işsizlik oranlarına sahip ülke Çin'dir. Çin'i Hindistan takip etmektedir. En yüksek işsizlik oranlarına sahip olan ülkenin ise Güney Afrika olduğu görülmektedir. Hatta Güney Afrika için işsizliğin, kronik bir hastalığa benzediği söylenebilir. Güney Afrika'nın 1995-2019 yılları arası işsizlik oranlarının %25-%30 arasında seyir ettiği görülmektedir. Güney Afrika'dan sonra işsizlik oranları en yüksek ülkeler Türkiye ve Brezilya'dır. Rusya'nın ise işsizlik oranları giderek azalmış ve 2012 yılı itibarıyla Hindistan ve Çin'in işsizlik oranlarına yakın seviyede seyretmiştir.

2.5.5 Tasarruflar

Gayri safi yurtiçi tasarruflar, GSYH'den nihai tüketim harcamalarının (toplam tüketim) çıkarılmasıyla hesaplanmaktadır (Dünya Bankası, 2021e). Aşağıda şekil 2.5'te BRICS-T ülkelerinin 1995-2019 yılları arası tasarruf oranları verilmiştir



Şekil 2.5: BRICS-T ülkelerinin tasarruf oranları (1995-2019) (World Bank, 2020e).

BRICS ülkeleri ve Türkiye'nin 1995-2019 yılları arası toplam tasarruf oranları Şekil 2.5 yardımıyla gösterilmiştir. İlgili dönem boyunca en yüksek tasarruf oranlarına sahip olan ülke Çin'dir. 2010 yılında Çin'in tasarruf oranlarının %50'nin üzerine çıktığı görülmektedir. Çin'den sonra yüksek tasarruf oranlarına sahip diğer ülkeler Hindistan ve Rusya'dır. Türkiye'nin ilgili yıllar itibarıyla tasarruf oranlarını giderek artırdığı görülmektedir. Ayrıca Türkiye'nin 2014-2019 yılları arası tasarruf oranları %25-%30 arasında seyir etmektedir. Brezilya ve Güney Afrika'nın tasarruf oranları diğer ülkelere nispeten daha düşüktür. Genel olarak %20'nin altındadır.

2.6. Literatür Taraması

Kamu harcamaları ile makroekonomik değişkenler arasındaki nedenselliği ele alan çalışmalar bakımından literatür oldukça zengindir. Ancak, bahsi geçen çalışmalardan benzer sonuçlara sahip olanlar olduğu gibi farklılık arz eden sonuçlar da bulunmaktadır.

Cheng ve Lai (1997), çalışmalarında Güney Kore'nin 1954-94 yılları arası kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ile birlikte para arzı arasındaki nedenselliği üç değişkenli çerçevede incelemişlerdir. Ekonometrik yöntemler olarak VAR Teknikleri, Phillips-Perron (PP) birim kök testleri ve Johansen'in eşbütünleşme testleri kullanmışlardır. Sonuç olarak kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Ayrıca para arzının ekonomik büyümeyi etkilediği sonucuna da ulaşmışlardır.

Gökalp ve Avcı (2002), çalışmalarında Türkiye'nin 1980-2000 yılları arası kamu harcamaları ve enflasyon oranları arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Ayrıca aynı dönem aralığında transfer harcamaları ve büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemişlerdir. Granger Nedensellik testi sonuçlarına göre enflasyonun kamu harcamalarının bir nedeni olmadığı ancak kamu harcamalarının enflasyonun bir nedeni olduğu sonucuna varmışlardır. Transfer harcamalarından, büyümeye doğru ise tek yönlü bir nedensellik bulmuşlardır.

Bakırtaş (2003), Türkiye'deki 1983-2000 yılları arası kamu harcamalarının, temel makroekonomik değişkenlerle ilişkisini regresyon analizi ve Granger Nedensellik Testi ile analiz etmiştir. Çalışmada, kamu harcamaları ile GSMH arasında pozitif yönlü ve karşılıklı bir etkileşim tespit etmiştir. Kamu harcamalarının, fiyatlar genel düzeyini etkilerken; fiyatlar genel düzeyinin, kamu harcamalarını açıklamakta yetersiz kaldığı sonucuna ulaşmıştır. Kamu harcamalarının, faiz oranlarını etkilemediğini ancak faiz oranlarının, kamu harcamalarını etkilediğini saptamıştır. Ayrıca kamu harcamalarının istihdam düzeyini etkilerken, istihdam düzeyinden kamu harcamalarına doğru herhangi bir nedensellik ilişkisi bulunmadığının sonucuna ulaşmıştır.

Şahin ve Özenç (2007), çalışmalarında Türkiye'de 1988-2006 yılları arası kamu harcamalarının, ekonomiye etkisini Granger Nedensellik Testi ile analiz etmişlerdir. Kamu harcamaları ile GSMH arasında çift yönlü bir etki saptamışlardır. Ayrıca kamu harcamalarından enflasyona doğru ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Kamu harcamaları ile işsizlik arasındaki nedensellik analizi sonucunda ise iki değişkenin birbirinden tamamen bağımsız olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Iniguez-Montiel (2010), çalışmasında Meksika'nın 1950-1999 yılları arası kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Granger Nedensellik testine göre ekonomik büyümeden, kamu harcamalarına doğru tek yönlü bir nedensellik varken kamu harcamalarından, ekonomik büyümeye doğru bir nedensellik saptanamamıştır.

Magazzino (2011), çalışmasında Akdeniz ülkeleri için 1970-2009 yılları arası kamu harcamaları ve enflasyon arasındaki nedensellik ilişkisini Granger Nedensellik analizi ile incelemiştir. Kıbrıs, Malta ve İspanya için kamu harcamalarından enflasyona doğru tek yönlü nedensellik olduğunu saptamıştır. İtalya için kamu harcamaları ve enflasyon arasında çift yönlü bir nedensellik olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca Fransa'da enflasyondan, kamu harcamalarına doğru bir nedensellik saptamıştır.

Akçacı ve Kocağ (2013), çalışmalarında Türkiye'nin 2006:01-2012:12 dönemine ait aylık zaman serilerini kullanmışlardır. Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik analizleri uygulanmışlardır. Sonuç olarak personel, transfer ve mal-hizmet harcamaları ve faiz ödemelerinden TÜFE'ye kısa dönemde, tek yönlü nedensellik tespit etmişlerdir. Diğer taraftan kamu sermaye harcamalarından TÜFE'ye doğru herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edememişlerdir.

Jiranyakul (2013), çalışmasında Tayland için 1993-2004 yılları arası kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Granger Nedensellik testi sonuçlarına göre kamu harcamalarından, ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik mevcutken, ekonomik büyümeden, kamu harcamalarına doğru nedensellik bulamamıştır.

Kanca ve Bayrak (2015), çalışmalarında Türkiye'nin 1980-2013 dönemi kamu harcamaları bileşenleri ve işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisini zaman serisi verileri kullanarak incelemiştir. Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini Granger Nedensellik testi ile analiz etmişlerdir. Granger Nedensellik testi sonuçlarına göre transfer harcamaları ile işsizlik oranları arasında çift yönlü nedensellik saptamışlardır.

Ojarikre vd. (2015), çalışmalarında Nijerya'nın 1981-2012 yılları arası kamu harcamaları ve enflasyon oranları arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Ekonometrik yöntem olarak Artırılmış Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök testi, Johansen Eşbütünleşme testi ve

Granger Nedensellik testini kullanmışlardır. Artırılmış Dickey-Fuller (ADF) testi ile değişkenlerin farkını alarak durağan hale getirmişler ve Johansen Eşbütünleşme testi ile eşbütünleşmenin varlığını saptamışlardır. Granger Nedensellik testi sonuçlarına göre de kamu harcamaları ve enflasyon arasında nedenselliğin olmadığını tespit etmişlerdir.

Kanca ve Bayrak (2016), çalışmalarında Türkiye'nin 1980-2011 yılları arası kamu harcamalarının bazı makroekonomik değişkenlerle ilişkilerini VAR Granger Nedensellik ve Blok Dışsallık Wald testleriyle analiz etmişlerdir. Elde edilen bulgular sonucunda kamu harcamalarından, bütçe açıkları, faiz oranları ve enflasyona doğru kuvvetli bir nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Varyans ayrıştırması ve Etki-Tepki fonksiyonlarının sonuçları da bu bulguları desteklemiştir.

Çelikay (2017), çalışmasında Türkiye'nin 2008-2015 yılları arası kamu harcamaları, işsizlik ve iç göçler arasındaki nedensellik ilişkisini incelemiştir. Değişkenler arası ilişkileri, Panel Vektör Hata Düzeltme Modelleri ve Wald Testi ile sınamıştır. Sonuç olarak hem kısa hem de uzun dönemde işsizlik oranları ve illerin aldığı göç değişkenlerinden kamu harcamalarına doğru tek yönlü bir nedensellik saptamıştır. Kısa dönemde kamu harcamaları ve alınan göç arasında çift yönlü nedensellik tespit etmiştir. Ayrıca uzun dönemde kamu harcamalarının da işsizliği etkilediği sonucuna varmıştır.

Bölükbaş ve Alp (2018), çalışmalarında Türkiye için 1960-2017 yılları arası zamanla değişen nedensellik testi kullanmışlardır. Analiz sonuçlarına göre 1997-2011 ve 2002-2016 dönemlerinde kamu harcamalarından enflasyona doğru tek yönlü nedensellik, 1975-1989, 1979-1993, 1983-1997, 1990-2004 ve 1993-2007 dönemlerinde ise enflasyondan kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi saptamışlardır. Böylece Türkiye'de enflasyon ve kamu harcamaları arasındaki nedensellik ilişkisinin yönünün, dönemin mevcut koşullarına göre değiştiğini ifade etmişlerdir.

Dikmen ve Çakır (2020), çalışmalarında Türkiye'nin 2000-2018 yılları arası kamu harcamalarının, işsizlik üzerindeki etkisini incelemiştir. Modeli, işsizlik oranı bağımlı değişken, kamu harcamaları bileşenleri bağımsız değişken olarak oluşturmuşlardır. Değişkenler arasındaki nedenselliğin tespit edilmesinde Granger Nedensellik testi kullanmışlardır. Granger Nedensellik testinin sonuçlarına göre yatırım harcamalarından ve cari harcamalardan işsizliğe doğru tek yönlü bir nedensellik tespit etmişlerdir.

Bektaş (2020), çalışmasında Türkiye'nin 1990-2017 yılları arası kamu yatırım harcamaları ve işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisini Granger Nedensellik testi ile analiz etmiştir. Granger Nedensellik testi sonuçlarına göre kamu yatırım harcamaları/GSYH oranı, işsizlik oranının Granger nedeni değilken, işsizlik oranı, kamu yatırım harcamaları/GSYH oranının Granger nedeni olduğu sonucuna varmıştır.

Sagdic vd. (2020), çalışmalarında Türkiye'nin 81 ili için 1992-2013 yılları arası panel eşbütünleşme ve nedensellik teknikleriyle Wagner ve Keynes Hipotezlerini test etmişlerdir. Dumitrescu-Hurlin Nedensellik testine göre kamu harcamaları ve büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik tespit etmişlerdir. Ayrıca Türkiye için analiz sonuçları Wagner Yasası'nın ve Keynes Hipotezi'nin geçerliliğini güçlü bir şekilde desteklemiştir.

Literatürde tek yönlü, çift yönlü ya da nedenselliğin olmadığı çalışmaların yanı sıra değişkenler arasındaki ilişkinin pozitif mi negatif mi yoksa önemsiz mi olduğunun araştırıldığı çalışmalarda bulunmaktadır.

Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki, yıllar boyunca ekonomistlerin, politika yapımcıların ve politikacıların dikkatini çekmiş ve tartışmaları hâlâ hararetli bir şekilde devam etmektedir. Tartışmaların odak noktası ise hükümet büyüklüğünün ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin pozitif mi, negatif mi yoksa önemsiz mi olduğudur. Farklı düşünce okullarının bu tartışmalı konu hakkında farklı sonuçları bulunmaktadır. Keynesyen teoriye göre, devlet harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi vardır. Keynesyen teori, bir hükümet ne kadar çok harcarsa, genişletici maliye politikasının bir sonucu olarak ekonomik büyümede o kadar yüksek olacaktır (Romer, 1986). Buradaki öncül, hükümet harcama eğilimleri arttıkça, üretimin de aynı şeyi takip etmesi ve toplam talep teşvikine ve dolayısıyla GSYH düzeylerinin artmasına yol açmasıdır. Özel yatırımlar ise hükümet harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkiler yaratabileceği bir başka kanaldır. Ram (1986) artan hükümet harcamalarının daha yüksek ekonomik büyümeyle sonuçlanacak olan özel yatırımları teşvik ettiğini belirtmişlerdir.

Friedman (1997), kamu harcamalarının milli gelirin %15'i olan optimal seviyeden %50'ye yükselmesiyle, kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin negatif olma eğiliminde olduğunu kabul etmektedir.

Ram (1986), Keynesyen teori ile harcama türlerine dayalı kamu tercihi teorisi arasında bir uzlaşma bulmuştur. Ram'a (1986) göre, devletin temel alanlarına yapılan harcamalar ekonomik büyüme üzerinde olumlu etkilere sahipken, temel olmayan alanlara yapılan devlet harcamaları ekonomik büyüme üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir.

Ekonomik büyüme önemli ölçüde yavaşlarken hükümet harcamalarının arttığını gözlemledikten sonra D. Landau (1983), 65 az gelişmiş ülkede hükümet harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ampirik olarak incelemiştir. Sermaye ve yatırım harcamaları olarak ayrıştırılan devlet harcamalarına dayalı olarak ve panel veri analizi teknikleri kullanılarak devlet sermaye harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ortaya koymuştur.

Aschauer (1989), yıllık verileri kullanarak 1949'dan 1985'e kadar olan dönemde Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) toplu ve ayrıştırılmış kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Ampirik sonuçlar, ABD'de askeri olmayan kamu sermaye stokunun ekonomik büyüme üzerinde askeri emsalinden daha önemli bir pozitif etkiye sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, Aschauer bu çalışmasında; caddeler, otoyollar, havaalanları, toplu taşıma, kanalizasyon ve su sistemlerinin temel altyapısının üretkenlik için en açıklayıcı güce sahip olduğunu tespit etmiştir.

Easterly ve Rebelo (1993), 1970'den 1988'e kadar olan dönemde 28 ülkeden oluşan bir örneklem için maliye politikası değişkenlerinin kalkınma düzeyi ve büyüme oranı üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre ulaştırma ve iletişim sektörüne yönelik devlet yatırım harcamalarının, ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Alexiou (2009), 1995'ten 2005'e kadar Güneydoğu Avrupa (GDA) ekonomilerinde ekonomik büyüme ve devlet harcamaları arasındaki ilişkiyi hem sabit etkiler modelini hem de rastgele katsayı modelini kullanarak ampirik olarak araştırmıştır. Sonuçlar, devlet

harcamalarının çalışma ülkelerinde ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu doğrulamaktadır.

Nurudeen ve Usman (2010), 1979'dan 2007'ye kadar olan dönemde Nijerya örneğinde, ayrıştırılmış hükümet harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ampirik olarak değerlendirmişlerdir. Devlet harcamaları, sermaye harcamaları, cari harcamalar, eğitim harcamaları, ulaşım ve iletişim harcamaları ve sağlık harcamaları olarak ayrıştırmışlardır. Eş bütünleşme ve hata düzeltme metodolojisini kullanan çalışmanın sonucun da hükümetin ulaşım ve iletişim ile sağlık harcamalarının Nijerya'da ekonomik büyümede artışa yol açtığını saptamışlardır.

Wahab (2011), iki örneklem kullanarak hem toplu hem de ayrıştırılmış hükümet harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemek için dünya çapında bir örneklem kullanmıştır: 1960–2004 döneminde 97 gelişmekte olan ve gelişmiş ülkede toplu hükümet harcamaları için bir örnek ve 1980-2000 verilerini kullanan 32 ülkedeki ayrıştırılmış hükümet harcamaları için diğer bir örnek. Simetrik ve asimetrik model özelliklerine dayanan çalışma, bir hükümet tarafından yapılan toplam harcamanın hem ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkiye hem de olumlu çıktı büyümesi etkilerine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıştırılmış örneklemde yola çıkarak, çalışma ayrıca hükümet yatırım harcamalarının pozitif çıktı büyüme etkilerine sahip olduğunu göstermiştir.

Attari ve Javed (2013), 1980'den 2010'a uzanan zaman serisi verileriyle Pakistan'da devlet harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ampirik olarak analiz etmişlerdir. Çalışma ayrıca devlet harcamalarını iki kategoriye ayırmışlardır: Cari harcamalar ve kalkınma harcamaları. Zaman serisi olarak gerçekleştirilmiş olan çalışmanın sonuçları, her iki tür devlet harcamasının da çalışma ülkesinde hem kısa vadede hem de uzun vadede ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu ortaya koymuşlardır.

Egbetunde ve Fasanya (2013), 1970'den 2010'a kadar olan yıllık zaman serisi verilerine dayanarak Nijerya'da kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ampirik olarak analiz etmişlerdir. Ayrıca, hükümet harcamalarını sermaye ve tekrarlayan harcamalar olmak üzere iki kategoriye ayırmışlardır. ARDL tahmin tekniklerini kullanan

çalışmada, Nijerya'da hem tekrarlayan hem de sermaye harcamalarının ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisi olduğu sonucuna varmışlardır.

Literatürde kamu harcamaları ile işsizlik, enflasyon, tasarruflar arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmalarda bulunmaktadır. Ancak bu çalışmaların sayısı kamu harcamaları ve büyüme arasındaki ilişkiyi ele alan çalışmaların sayısına göre oldukça azdır.

Abrams (1999), çalışmasında en zengin yedi büyük sanayi ülkesinin (G7), 1984-1993 yılları arası *kamu harcamaları/GSYH* oranı ile işsizlik oranı arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Analiz sonucu kamu harcamaları ile işsizlik arasında pozitif bir ilişki olduğu saptanmış, bu ilişkiyi G-U eğrisi ile açıklamıştır. Daha sonra G7 ülke gruplarını genişleterek bazı OECD ülkelerinin verilerine regresyon analizi uygulamıştır. Bulguların hemen hemen aynı olduğu kanısına varmıştır. Bu çalışmadaki G-U eğrisi iktisat literatüründe zamanla “*Abrams Eğrisi*”⁷ olarak ifade edilmeye başlanmıştır.

Kamu harcamaları ile işsizlik arasında negatif yönde bir ilişkinin tespit edildiği çalışmalar da bulunmaktadır. Karras (1993), çalışmasında 18 ülkenin kamu harcamaları ile işsizlik verileri arasındaki ilişkisini ampirik olarak incelemiştir. Sonuç ise kamu harcamalarının, istihdam düzeyini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

Ezirim vd. (2008), ABD’de 1970-2002 yılları arası kamu harcamaları ile enflasyon arasındaki ilişkiyi Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik Testlerini kullanılarak analiz etmişlerdir. Çalışmada yüksek kamu harcamalarının, yüksek enflasyona yol açtığı tespit etmişlerdir.

Chaudhry et al. (2014), banka mevduat faiz oranları ve kamu harcamalarının hem kısa hem de uzun vadede yurt içi tasarrufları olumlu yönde etkilemekte olduğunu ileri sürmüştür. Arıç (2015), 2000-2013 yılları arası Orta Doğu ülkelerindeki tasarrufların belirleyicilerini panel veri yöntemiyle analiz etmiştir. Genç nüfus ve enflasyon tasarrufları olumlu etkilerken; gelir, para arzı ve kamu harcamalarının tasarrufları olumsuz etkilediği sonucuna ulaşmıştır.

⁷ Abrams (1999) eğrisi hipotezi, kamu sektörü hacminin genişlemesinin işsizlik oranını arttırdığını iddia etmektedir.

3. AMPİRİK ANALİZ

Çalışmanın bu bölümünde 1995-2019 yılları arası BRICS-T ülkelerinin kamu harcamaları ile ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik ve toplam tasarruflar arasındaki nedensellik ilişkisi panel veri yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu bölümünde öncelikle çalışma için kullanılan yöntemlerle ilgili bilgi verilmiştir. Daha sonra ampirik bulgulara uygun olarak gerekli testler seçilmiş ve uygulanarak sonuçlar yorumlanmıştır.

3.1. Panel Veri Analizi

Ekonometrik analizlerde üç çeşit veri türü bulunmaktadır. Bunlar değişkenlerin değerini mevsim, gün, ay, yıl gibi zaman birimlerine göre değişimini içeren zaman serisi verisi, zamanın belli bir noktasında farklı birimlerden toplanan yatay kesit verisi ve yatay kesit gözlemlerin belirli bir dönemde bir araya getirilmesi olarak tanımlanan panel veridir (Tatoğlu, 2018: 1). Bu çalışmada panel veri yöntemi kullanılmıştır.

Verilerin çeşitlerine göre panel veriler farklı isimlerde tanımlanmaktadır. Bazı zamanlarda bazı birimler için verilerin kayıp olması ya da eksik olması durumu dengesiz panel, bütün zamanlar boyunca her bir birimin gözlenmesi durumu ise dengeli panel olarak adlandırılmaktadır. Bir diğer ayrım da, panel veri setinin yatay kesiti (N), zaman boyutundan (T) büyük ise kısa panel, tersi durumda ise uzun panel olarak adlandırılmasıdır (Korkut, 2021: 63).

Panel ekonometri yönteminin diğer ekonometrik yöntemlere kıyasla üstün yönleri bulunmaktadır. Bunlar (Özyıldız, 2021: 109):

- i. Yatay kesit ve zaman serisi gözlemlerini bir araya getirdiğinden gözlem sayısı fazladır.
- ii. Diğer yöntemlere göre daha karmaşık davranışsal hipotezleri inceler.
- iii. Analizde bazı değişkenlerin varlığı ile heterojenliğe izin verebilir.
- iv. Çoklu doğrusal bağlantı sorununa daha az rastlanır.
- v. Zaman serisinin kısa olması veya kesit gözleminin yetersizliği durumunda bile panel veri tekniği ekonometrik analiz için uygundur.

- vi. Modele ait parametre çıkarımları daha doğrudur.
- vii. Panel veriler hesaplamaları ve istatistiksel çıkarımları kolaylaştırır.
- viii. Doğası gereği ekonomik davranışların dinamik oluşu panel veri tekniğinin dinamik ilişkileri ortaya çıkarmasını sağlar.
- ix. Panel verilerin örnek değişkenliği daha fazla ve serbestlik derecesi daha yüksektir.
- x. Panel veri, başkalarına ait davranışları gözlemleyip bir bireye ait davranışı öğrenmeyi sağlar.
- xi. Panel veri hem zamanlararası dinamiklere ait bilgi içerir hem de gözlemlenmemiş değişkenlerin oluşturacağı etkileri kontrol etmeyi sağlar.

Panel verinin avantajlarının yanı sıra dezavantajları da bulunmaktadır. Panel verinin dezavantajları olarak; verilerin bir araya getirilmesindeki güçlük, zaman boyutunun çoğunlukla kısa olması ve hata payının sapmalı olarak tahmin edilmesi gibi nedenler sıralanabilir (Aydemir, 2021: 100).

1980’li yıllarda küreselleşmenin yaygınlaşması dünya ülkelerinin herhangi bir ülkede meydana gelebilecek şoktan etkilenmemesini imkânsız kılmıştır. Bu yüzden panel verilerde yatay kesit bağımlılığı 1980 ve sonrasında yapılan birçok çalışmada büyük öneme sahiptir. Panel veri analizlerinde seriler arasında ekonometrik sorunlardan birisi olan otokorelasyon sorunun varlığı, yatay kesit bağımlılığı olarak tanımlanmaktadır. Yatay kesitler daha net bir ifadeyle paneli oluşturan ülkeler arasında bağımlılık durumunun olmaması yatay kesit bağımlılığının da olmadığı anlamına gelmektedir. Ekonometrik analizlerde panel veri setinde yatay kesit bağımlılığının olması ya da olmaması durumu göz önünde bulundurulmazsa sonuçların sapmalı ve tutarsız olmasına neden olacaktır. Kısacası yatay kesit bağımlılığı gerek birim kök testleri gerekse eşbütünleşme testleri seçiminde muhakkak göz önünde bulundurulmalıdır (Saraç, 2021: 109). Panel veri analizi için yatay kesit bağımlılığının kontrol edilmesi kadar önemli olan bir husus daha var ki oda panel veriyi oluşturan birimlerin homojen mi yoksa heterojen mi olduğudur.

1970 yılında Swamy çalışmasında panel veri setlerini oluşturan yatay kesitlerin, eğim parametrelerinin homojen ya da heterojen olup olmadığını ilk kez incelemiştir (Swamy, 1970). Bu çalışma sonrası Pesaran ve Yamagata (2008), panel veri modelleri için Swamy'nin eğim homojenliği testinin standartlaştırılmış bir versiyonunu önermişlerdir

(Pesaran ve Yamagata, 2008). Panel veriyi oluşturan birimlerin benzer özelliklere sahip olması homojenlik, benzer özelliklere sahip olmaması ise heterojenlik olarak adlandırılmaktadır (Tatoğlu, 2018: 2).

3.2. Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi

Hem zaman boyutu hem de kesit boyutunun birlikte dikkate alındığı modellere panel veri çalışmaları denir ve bu yöntem literatürde zaman serileri ve yatay kesit çalışmalarına göre geç bir zamanda yaygınlık kazanmıştır. Bu çalışmada ampirik yöntem olarak bir panel nedensellik yöntemi olan *Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi* kullanılmıştır.

Dumitrescu ve Hurlin (2012), sabit (zamana göre değişme sergilemeyen) katsayılarla sahip heterojen panel veri modellerinde nedensellik testi geliştirmişlerdir. Doğrusal bir otoregresif veri üretme süreci çerçevesinde, standart nedensellik testlerinin panel verilere genişletilmesi, modelin katsayıları üzerinde kesitsel doğrusal kısıtlamaların test edilmesini gerektirir. Her zamanki gibi, yatay kesit bilgisinin kullanımı, nedenselliğe ilişkin bilgi setini belirli bir değişkenden diğerine genişletebilir. Gerçekten de birçok ekonomik konuda, bir ülke veya kişi için bir nedensellik ilişkisi varsa, diğer bazı ülkeler veya kişiler için de var olması kuvvetle muhtemeldir. Bu durumda, nedensellik, bir panel bağlamında daha verimli bir şekilde test edilebilir. Bununla birlikte, kesitsel bilginin kullanımı, nedensel ilişkinin tanımında bireyler arasındaki heterojenliğin dikkate alınmasını içerir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012: 2).

Granger (1969)'a göre her bir birey için, kullanılan bilgi kümesinin x içermediği duruma göre mevcut tüm bilgileri kullanarak y daha iyi tahmin edilebiliyor ise, değişken x 'in y 'ye neden olduğu belirtilir (Granger, 1969). N sayıdaki bireyde x ve y gözlemlenirse, nedenselliğin varlığını ölçmek, y 'yi tahmin etmek için kullanılan en uygun bilgi setini belirlemeye ilgilidir. Bunun için genel bir çözüm üretilecek olursa; i 'nci birey için gözlemlenen x değişkeninden j 'inci birey için gözlemlenen y değişkenine, $j = i$ veya $j \neq i$ ile nedenselliğin test edilmesinden oluşur. İkinci çözüm daha kısıtlayıcıdır ve doğrudan zaman serisi analizinden türetilir. Belirli bir birey için nedensel ilişkinin test edilmesi anlamına gelir. Kesit bilgisi daha sonra Holtz-Eakin, Newey ve Rosen'de (1988) olduğu gibi sadece modelin spesifikasyonunu ve testlerin gücünü geliştirmek için kullanılır. Temel

fikir, en azından bireylerin bir alt grubu için x ve y için ortak olan minimal bir istatistiksel temsilin var olduğunu varsaymaktır (Dumitrescu ve Hurlin, 2012: 2).

Homojen Olmayan Nedensellik (HNC) sıfır hipotezi altında, panelin herhangi bir kesit birimi için nedensel bir ilişki yoktur. Alternatifin altında, kesit birimlerinin iki alt grubu vardır: biri x 'ten y 'ye nedensel ilişkilerle karakterize edilen (regresyon modeli mutlaka aynı olmasa da) ve diğeri x 'ten y 'ye nedensel bir ilişki olmayan bir alt grup. Dumitrescu ve Hurlin, (2012)'nin test istatistiği tek bir zaman serisine dayalı standart Granger nedensellik testleri ile ilişkili bireysel Wald istatistiklerinin kesit ortalaması olarak tanımlanır. Kesit bağımsızlığı varsayımı altında, bu ortalama istatistiğin, T ve N ardışık olarak sonsuza doğru eğilim gösterdiğinde standart bir normal dağılıma yakınsadığını gösterilmiştir (Dumitrescu ve Hurlin, 2012: 22).

Yarı asimptotik dağılım, sabit T örnekleri için de karakterize edilir. Bu durumda, bireysel Wald istatistiklerinin standart bir ki-kare dağılımı yoktur. Bununla birlikte, Wald istatistikleri sonlu ikinci dereceden momentlerle bağımsız olarak dağıtılır. Sabit bir T için, Lyapunov merkezi limit teoremi, N sonsuza gittiğinde standartlaştırılmış ortalama Wald istatistiğinin dağılımını elde etmek için yeterlidir. Bu normal yarı asimptotik dağılımın ilk iki momenti, bireysel Wald istatistiklerinin karşılık gelen teorik momentlerinin kesit ortalamalarına karşılık gelir. Standartlaştırılmış ortalama Wald istatistikleri standart bir normal asimptotik dağılıma sahiptir. Ayrıca, Monte Carlo simülasyonları, panel istatistiklerinin, çok küçük T ve N boyutlarına sahip numuneler için bile Granger nedensellik testlerinin gücünde önemli bir artışa yol açtığını göstermektedir. Ayrıca, test istatistikleri (bireysel Wald istatistiklerinin kesit ortalamasına dayalıdır) herhangi bir özel panel tahmini gerektirmemektedir. Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi dengesiz panellerde ve/veya her bir birey için farklı gecikme sırası K olan panellerde de uygulanabilmektedir. Dumitrescu Hurlin Panel Nedensellik Testi panel birim kök testleri bağlamında Im, Pesaran ve Shin (2003) tarafından kullanılan yaklaşımla aynı avantajlara ve aynı dezavantajlara sahiptir. İlk olarak, Homojen Nedensellik yokluğunun reddi, nedensellik yokluğunun reddedildiği belirli panel birimlerinin sayısı veya kimliği ile ilgili olarak herhangi bir rehberlik sağlamaz. İkincisi, deneysel uygulamalarda bağımlılık sorununu çözmek için bir blok-önyükleme prosedürü önerilmesine rağmen, istatistiklerin asimptotik dağılımı, kesit bağımsızlığı varsayımı altında kurulmuştur (Dumitrescu ve Hurlin, 2012: 23).

3.3. Fourier Yaklaşımı

Perron (1989) çalışmasında veri üretim sürecinde yapısal kırılmaların dikkate alınmadığı durumlarda, kırılmaları dikkate almayan birim kök testlerinin güç yitirdiğini belirtmiştir (Kızılkaya, 2019:21). Perron (1989)'un yapmış olduğu çalışma ile birlikte durağanlık sınamalarında yapısal kırılmalara dikkat edilmeye başlanmıştır. Zivot Andrews (1992), Lee Strazicich (2003) yapısal kırılmanın formunun, zamanının bilindiği ve kırılmaların etkisinin ani olarak görüldüğü testler geliştirmişlerdir. Bu testler yapısal kırılmaların sayılarının, zamanlarının bilindiği ve etkilerinin ani şoklara sebep olduğu durumlarda doğru sonuçlar vermektedir. Ancak kırılmaların yapısının keskin olmadığı ve daha yumuşak geçişlerin yaşandığı durumlarda söz konusu testler geçerliğini kaybetmektedir. Bu durumlar için doğrusal dışılığın yapısı ve kırılma sayısının önceden belirlendiği doğrusal olmayan birim kök testler geliştirilmiştir. Fakat kırılmanın yapısı ve sayısının önceden belirlenemediği durumlarda, her iki test grubu da durağanlık sınamalarında yeterli gücü sağlayamamaktadır. Bu yüzden kırılmaların kendi periyodunda gerçekleşmediği halde bilinmeyen davranışları yakalayabilen, kırılmanın yapısının ve sayısının önceden belirlenmesine gerek olmayan fourier fonksiyonu yaklaşımı kullanılarak frekans bileşeni seçimine dayanan birim kök testleri geliştirilmiştir (Canpolat, 2017:58).

3.4. Amaç, Kapsam ve Kullanılan Veri Seti

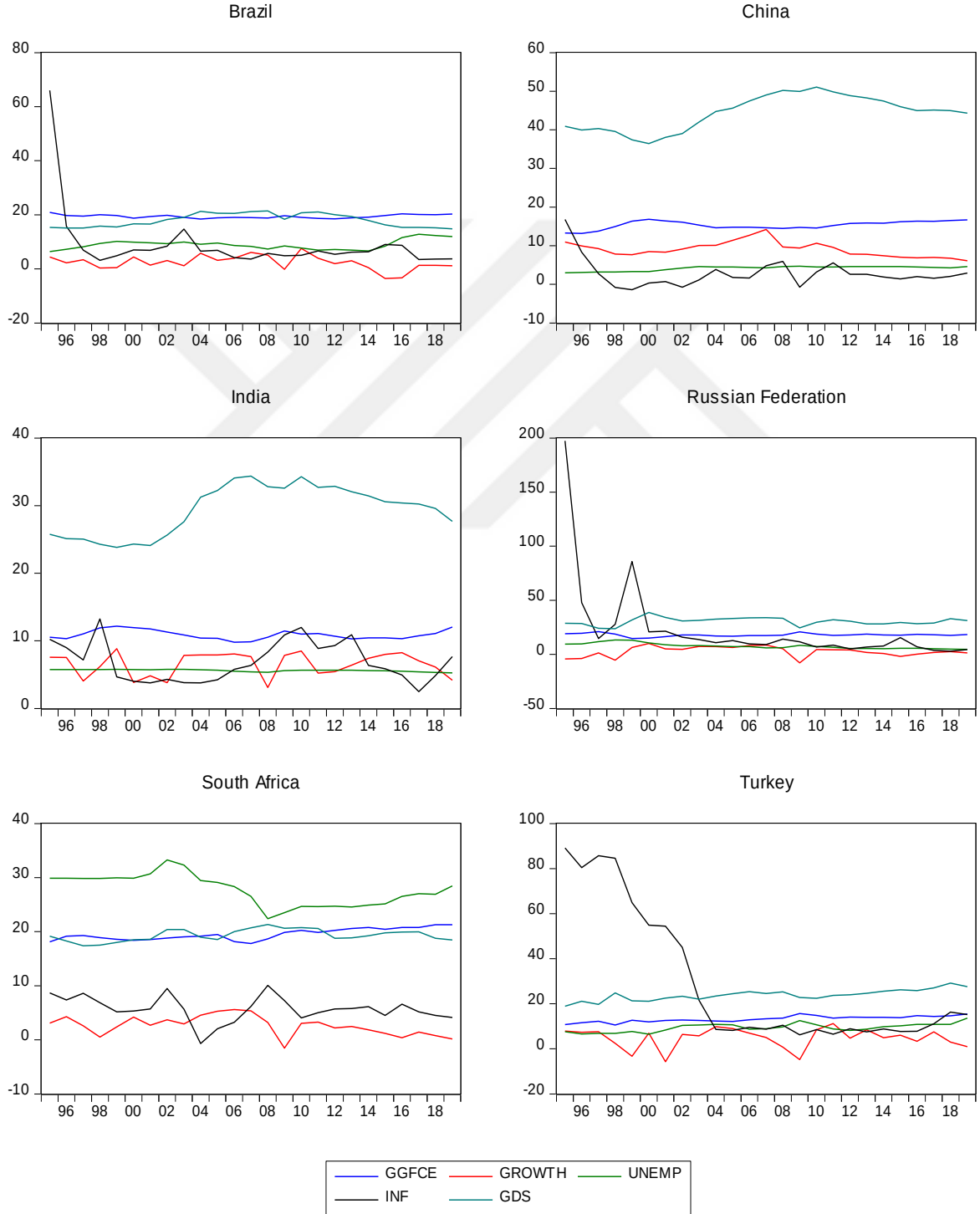
Çalışmanın amacı kamu harcamaları ile diğer temel makro değişkenler arasındaki nedenselliğin test edilmesidir. Bu kapsamda, çalışmanın araştırma sorusu şudur: “BRICS-T ülkelerinin kamu harcamaları ile (i) büyüme, (ii) enflasyon, (iii) işsizlik ve (iv) toplam tasarrufları arasında 1995-2019 dönemi istatistiki olarak bir nedensellik ilişkisi mevcut mudur, mevcut ise bu nedenselliğin niteliği ne şekilde tezahür etmektedir?”

Ampirik çalışmada BRICS-T ülkelerinin kamu harcamaları ile diğer makro değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Dumitrescu Hurlin Nedensellik testi ile tahmin edilmiştir. İncelenen dönem ise 1995-2019 arasıdır. Bu kapsamda incelenen makro değişkenler kamu harcamaları, büyüme, enflasyon, işsizlik ve toplam tasarruflardır. Dünya Bankası'nın veri tabanı olan “<https://data.worldbank.org>” adresinden temin edilen yüzdelik oranlı verilerden yıllık olarak faydalanılmıştır.

3.5. Serilerin Görsel Sunumları ve Tanımlayıcı İstatistikler

Aşağıda yer alan Şekil 3.1’de ise serilere ilişkin görseller yansıtılmıştır. Serilerin görsel sunumları durağanlıkları ve zaman içerisindeki eğilimleri hakkında fikir vermektedir.

Şekil 3.1: Serilerin Görsel Sunumları



Görseller serilerin durağanlığı ile ilgili fikir vermekle birlikte net sonuç sunmamaktadır. Serilerin bazıları trend barındırırken bazılarının ise durağan olduğu düşünülebilir. Nitekim çalışmanın ilerleyen kısımlarında durağanlık sınamaları gerçekleştirilmiştir.

Aşağıda yer alan Tablo 3.1’de ise değişkenlere ait tanımlayıcı istatistikler yer almaktadır. Verilere ait tanımlayıcı istatistikler veriler hakkında ön bilgi sağlamaktadır.

Tablo 3.1: Tanımlayıcı istatistikler

	GGFCE	GROWTH	UNEMP	INF	GDS
Ortalama	16.07260	4.689854	10.58533	12.81416	27.58357
Medyan	16.48553	4.991612	7.505000	6.616817	25.08667
Maksimum	21.29574	14.23086	33.29000	197.4143	51.08664
Minimum	9.802470	-7.799994	3.000000	-1.401474	14.78118
Std. Sapma	3.393180	3.913301	8.112887	23.06472	9.417474
Çarpıklık	-0.316245	-0.549099	1.553931	4.742590	0.838760
Basıklık	1.776842	3.368983	4.001485	31.60637	2.843391
Jarque-Bera	11.85101	8.388659	66.63614	5676.831	17.74125
Toplam	2410.890	703.4781	1587.800	1922.123	4137.535

Jarque-Bera normallik testi, asimptotik veya büyük örneklemli bir testtir. Normal dağılmış bir değişken için çarpıklık (S) = 0 ve basıklık (K) = 3’tür. Bu nedenle, Jarque-Bera normallik testi, S ve K’nin sırasıyla 0 ve 3 olduğu ortak hipotezinin bir testidir. Bu durumda JB istatistiğinin değerinin 0 olması beklenir. Bir uygulamada Jarque-Bera istatistiğinin p değeri yeterince düşükse, ki bu istatistiğin değeri 0’dan çok farklıysa gerçekleşecektir, kalıntıların normal dağıldığı hipotezi reddedilebilir. Ancak, istatistiğin değeri sıfıra yakınsa ve gerçekleşecek olan p değeri yüksekse, normallik varsayımı reddedilemez (Gujarati, 2004: 149).

3.6.Ampirik Analiz ve Bulgular

Ampirik analiz ve bulgular kısmında değişkenler arası korelasyon ilişkisi hakkında ön fikir veren korelasyon matrisine, yatay kesit bağımlılığın varlığını sınoyan Pesaran (2004) CD

testine, homojenlik ile heterojenliği sınanan Pesaran ve Yamagata (2008) testine, duraganlığı sınanan Fourier LM birim kök testine ve son olarak Dumitrescu Hurlin nedensellik testi sonuçlarına yer verilmiştir.

3.6.1 Ampirik Analiz

Seriler arasındaki korelasyon ilişkisine ait rakamların yer aldığı korelasyon matrisi ise aşağıda yer alan Tablo 3.2’de yansıtılmıştır:

Tablo 3.2: Korelasyon matrisi

	GGFCE	GROWTH	UNEMP	INF	GDS
GGFCE	1				
GROWTH	-0.52	1			
UNEMP	0.50	-0.34	1		
INF	-0.11	-0.20	-0.06	1	
GDS	-0.37	0.58	-0.54	-0.13	1

Korelasyon matrisi değişkenler arasında olası korelasyon ilişkisi hakkında ön fikir vermektedir. Korelasyon matrisine bakıldığında değişkenler arasında %80 ve üzeri korelasyon ilişkisi bulunmadığı görülmektedir.

Panel veri setinde yatay kesit boyutunun (N), zaman boyutundan (T), büyük olduğu ($N > T$) durumunda ve zaman boyutunun (T), yatay kesit boyutundan (N), büyük olduğu ($T > N$) durumunda Pesaran (2004) CD Testi ile yatay kesit bağımlılığı sınanmaktadır (Saraç, 2021: 126). Bu çalışmada zaman boyutunun (T), yatay kesit boyutundan (N), büyük olduğu ($T > N$) durumu geçerlidir. Serilerle ilgili olarak yatay kesit bağımlılığının olup olmaması diğer bir ifadeyle *birimler arası korelasyon ilişkisinin olup olmaması* aşağıdaki Tablo 3.3’te Pesaran (2004) CD Testi ile ölçülmüştür. Bu testin hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H_0 : Birimler arası korelasyon/yatay kesit bağımlılığı yoktur

H_1 : Birimler arası korelasyon/yatay kesit bağımlılığı vardır.

Tablo 3.3: Pesaran (2004) CD test sonuçları

	Test İstatistiği	Olasılık Değeri
GGFCE	3.21	0.001
GROWTH	6.58	0.000
UNEMP	-0.66	0.509
INF	7.89	0.000
GDS	7.59	0.000

Pesaran (2004) CD test sonuçlarına göre yalnızca UNEMP değişkeni için H_0 : Yatay kesit bağımlılığı yoktur hipotezi kabul edilmektedir. GGFCE, GROWTH, INF, GDS değişkenleri için ise temel H_0 hipotezi red edilerek H_1 birimler arası korelasyon/yatay kesit bağımlılığının olduğu hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 3.4'te Pesaran ve Yamagata (2008), tarafından geliştirilen hem ($N > T$) hem de ($N < T$) koşullarında geçerli Swamy slope homogeneity testinin standartlaştırılmış versiyonu sonuçları yer almaktadır.

H_0 : Eğim katsayıları homojendir

H_1 : Eğim katsayıları heterojendir

Tablo 3.4: Pesaran ve Yamagata (2008) test sonuçları

Delta	Olasılık Değeri
6.562	0.000
7.528	0.000

Tablo 3.4'e göre H_0 : eğim katsayıları homojendir hipotezi %1 anlam düzeyinde red edilmiştir. H_1 : eğim katsayıları heterojendir hipotezi %1 anlam düzeyinde kabul edilmiştir. Buna göre %1 anlam düzeyinde panel veriyi oluşturan birimlerin benzer özelliklere sahip olmadıkları, yani heterojen oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumda etkin, anlaşılır ve güvenilir sonuçlar edinmek için yatay kesit bağımlılığını ve heterojenliği dikkate alan bir birim kök testi uygulanmalıdır.

Nazlioglu ve Karul (2017), kademeli/pürüzsüz yapısal kırılmaları, yatay kesit bağımlılığını ve kesit heterojenliğini dikkate alan ve yapısal kırılmaları hesaba katmak için, kırılmaların tarihi, sayısı ve biçimi hakkında önceden bilgi gerektirmeyen basit bir panel durağanlık testi önermişlerdir (Nazlioglu ve Karul, 2017: 191). Analizin devamında verilerin

durağanlığı; yatay kesit bağımlılığı ve heterojenliği dikkate alan Nazlioglu ve Karul (2017) tarafından geliştirilen Fourier panel birim kök testi ile sınanmıştır. Fourier panel birim kök testinin hipotezleri aşağıdaki gibidir:

H_0 : Birim kök vardır (seri durağan değildir).

H_1 : Birim kök yoktur (seri durağandır).

Bu kapsamda, değişkenlere ilişkin Fourier LM panel birim kök test sonuçları ise aşağıda yer alan Tablo 3.5'te yansıtılmıştır:

Tablo 3.5: Fourier LM panel birim kök test sonuçları

	ZLM	Olasılık Değeri
GGFCE	2.679	0.9963
GROWTH	-0.6907	0.2449
UNEMP	0.9245	0.8224
INF	3.082	0.9990
GDS	6.747	1.000

Değişkenler arasındaki birimler arası korelasyonu dikkate alan Fourier birim kök test sonuçlarına göre tüm değişkenler birim köke içermekte ve durağan değildir. Değişkenlerin birinci farkı alınarak, durağan hale getirilmiş ve nedensellik ilişkisi bu şekilde araştırılmıştır.

Çalışmada kamu harcamaları ve diğer makroekonomik değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisi Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen panel nedensellik testiyle analiz edilmiştir. Dumitrescu Hurlin nedensellik testinin hipotezleri aşağıdaki gibidir (belirtilen hipotezler aynı zamanda karşılıklı nedensellik olarak da analiz edilmiştir):

H_0 : Kamu harcamalarından büyümeye nedensellik yoktur.

H_1 : Kamu harcamalarından büyümeye nedensellik vardır.

H_0 : Kamu harcamalarından tasarruflara nedensellik yoktur.

H_1 : Kamu harcamalarından tasarruflara nedensellik vardır.

H_0 : Kamu harcamalarından enflasyona nedensellik yoktur.

H_1 : Kamu harcamalarından enflasyona nedensellik vardır.

H_0 : Kamu harcamalarından işsizliğe nedensellik yoktur.

H_1 : Kamu harcamalarından işsizliğe nedensellik vardır.

Dumitrescu Hurlin Nedensellik Testi sonuçları ise aşağıda yer alan tablo 3.6’da yer almaktadır:

Tablo 3.6: Dumitrescu Hurlin Nedensellik Testi Sonuçları

Nedensellik H_0 Hipotezleri	Z-Bar İstatistiği	Olasılık Değeri
Büyümeden (GROWTH) kamu harcamalarına (GGFCE) nedensellik yoktur.	2.177	0.0295**
Kamu harcamalarından (GGFCE) büyümeye (GROWTH) nedensellik yoktur.	1.858	0.0631*
İşsizlikten (UNEMP) kamu harcamalarına (GGFCE) nedensellik yoktur.	5.264	0.000***
Kamu harcamalarından (GGFCE) işsizliğe (UNEMP) nedensellik yoktur.	0.859	0.3900
Enflasyondan (INF) kamu harcamalarına (GGFCE) nedensellik yoktur.	-1.086	0.2771
Kamu harcamalarından (GGFCE) enflasyona (INF) nedensellik yoktur.	0.351	0.7249
Tasarruflardan (GDS) kamu harcamalarına (GGFCE) nedensellik yoktur.	7.721	0.000***
Kamu harcamalarından (GGFCE) tasarruflara (GDS) nedensellik yoktur.	4.356	0.000***

Not: *, ** ve *** sırasıyla %10, %5 ve %1 anlamlılık düzeylerini temsil etmektedir.

3.6.2 Bulgular ve Tartışma

Dumitrescu Hurlin Test sonuçlarına göre; büyümeden (GROWTH) kamu harcamalarına (GGFCE) nedensellik olmadığını ifade eden H_0 temel hipotezi reddedilir. Yani büyümeden (GROWTH) kamu harcamalarına doğru (GGFCE) %5 anlam düzeyinde nedensellik mevcuttur. Ayrıca kamu harcamalarından, büyümeye %5 anlam düzeyinde herhangi bir nedensellik saptanamamışken, %10 düzeyinde çift yönlü bir nedenselliğin mevcut olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru %5 anlam düzeyinde tek yönlü nedensellik ilişkisi varken kamu harcamaları değişkeninden,

ekonomik büyüme değişkenine doğru %10 anlam düzeyinde çift yönlü nedensellik ilişkisi bulunmaktadır.

İşsizlikten (UNEMP) kamu harcamalarına (GGFCE) doğru tek yönlü nedensellik söz konusudur. Ancak kamu harcamalarından (GGFCE) işsizliğe (UNEMP) doğru herhangi bir nedensellik bulunamamıştır. Belirtilen dönemde enflasyon (INF) ile kamu harcamaları (GGFCE) arasında nedensellik ilişkisi gözlemlenememiştir. Tasarruflar (GDS) ile kamu harcamaları (GGFCE) arasında %1 önem düzeyinde çift yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Böylece “*Tasarruflardan (GDS) kamu harcamalarına (GGFCE) nedensellik yoktur*” şeklindeki temel hipotez olan H_0 %1 önem düzeyinde reddedilmektedir. Diğer bir deyişle, tasarruflardan (GDS) kamu harcamalarına (GGFCE) nedensellik vardır. Diğer taraftan, kamu harcamalarından (GGFCE) tasarruflara (GDS) da %1 önem düzeyinde nedensellik gerçekleşmektedir.

Literatürde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisinin incelendiği, Wagner ve Keynes hipotezlerinin test edildiği, çift yönlü, tek yönlü ya da herhangi bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşan, birçok çalışma bulunmaktadır. Kamu harcamaları ile işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisinin incelendiği, Abrams eğrisi hipotezinin geçerliliğinin test edildiği de çalışmalar vardır. Kamu harcamaları ile enflasyon oranları arasındaki nedenselliğin çift yönlü ve tek yönlü çıktığı çalışmalar varken aralarında herhangi bir nedensellik ilişkisinin bulunmadığı araştırmalar kısıtlı sayıdadır. Kamu harcamaları ve toplam tasarruflar arasındaki nedensellik ilişkisinin incelendiği ise sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır.

Çalışmamda kamu harcamaları ve enflasyon oranları arasındaki nedenselliğin bulunmaması ayrıca kamu harcamaları ve toplam tasarruflar arasındaki nedenselliği ele alan sınırlı sayıda araştırma varken çift yönlü bir ilişki bulunması diğer araştırmacılar için merak uyandırabilir, farklı ülke grupları ve yıl aralıkları ile daha fazla çalışmanın analizinde bu değişkenlere yer verilebilir.

SONUÇ

İktisat literatüründe nedensellik analizi, sıkça kullanılan ekonometrik yöntemlerden biridir. En çok bilinen nedensellik analiz yöntemi ise Granger nedensellik analizidir. 2003 Nobel Ekonomi Ödülü'nü ABD'li Robert Engle ve İngiliz Clive Granger'in kazanması, bu yöntemi iktisatçılar arasında daha popüler bir hale getirmiştir. Granger nedensellik analizinin ilerlemiş versiyonu ise Dumitrescu Hurlin panel nedensellik analizidir. Bu çalışmada Dumitrescu Hurlin panel nedensellik analizi kullanılmıştır.

Ampirik çalışma BRICS-T ülkelerinin 1995-2019 yılları arası kamu harcamaları ile ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik ve toplam tasarruflar arasındaki nedensellik ilişkisini tespit etmeyi amaçlamıştır. Panel çalışmalarda daha sağlıklı sonuçlara ulaşmak için mutlaka yatay kesit bağımlılığının test edilmesi gerekmektedir. Bu çalışmada Pesaran (2004) CD testi ile yatay kesit bağımlılığının varlığı tespit edilmiştir. Ayrıca Pesaran ve Yamagata (2008) tarafından geliştirilen test yöntemiyle eğim katsayılarının homojenliği red edilmiş ve heterojen niteliğe sahip olduğu kabul edilmiştir. Daha sonra iktisat panel literatürü için yeni sayılan Nazlioglu ve Karul (2017) tarafından geliştirilen kırılma sayısı, kırılma dönemi ve kırılmanın formunun önceden bilinmesine gerek duyulmayan modern Fourier LM birim kök testiyle durağanlık sınanmıştır. Fourier LM birim kök testi sonuçlarına göre seri birim kök içermekte ve durağan değildir sonucuna ulaşılmıştır. Değişkenlerin farkı alınarak seri durağan hale getirilmiş ve durağanlığı dikkate alan Dumitrescu Hurlin panel nedensellik testi uygulanmıştır.

Dumitrescu Hurlin panel nedensellik testi sonuçlarına göre kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru nedensellik saptanamamış, ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir. Ancak %10 anlam düzeyinde bakıldığında kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi mevcuttur. Kamu harcamalarından işsizliğe doğru herhangi bir nedensellik yoktur, işsizlikten kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedensellik söz konusudur. Ayrıca kamu harcamaları ile tasarruflar arasında çift yönlü nedensellik ilişkisi saptanmıştır. Kamu harcamaları ile enflasyon arasında ise herhangi bir nedensellik gözlemlenememiştir.

Literatürde çalışmamla emsal sonuçlar veren birçok araştırma bulunmaktadır. Iniguez-Montiel (2010)'un bulgularına göre ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedenselliğin olduğu ancak kamu harcamalarından ekonomik büyümeye doğru herhangi bir nedenselliğin olmadığı saptanmıştır. Çalışmamın Dumitrescu Hurlin nedensellik testi sonucuna göre %10 anlam düzeyinde kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik bulunmaktadır. Cheng ve Lai (1997)'deki çalışmalarında kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik tespit etmişlerdir. Çalışmamda kamu harcamaları ve enflasyon arasında hiçbir nedensellik ilişkisi bulunamamıştır. Bunun sebebi seçilen ülkeler, dönemler ya da değişkenler olabilir. Farklı ülke grubu, dönem ve değişkenler için bu sonuç muhakkak farklılık gösterecektir. Literatürde kamu harcamaları ve enflasyon arasında hiçbir nedenselliğin saptanamadığı (Ojarikre vd., 2015) çalışmalarda bulunmaktadır. İşsizlikten kamu harcamalarına doğru tek yönlü nedenselliğin olduğu (Çelikay, 2017) ayrıca kamu harcamalarında işsizliğe doğru herhangi bir nedenselliğin olmadığı (Özenç ve Şahin, 2007) çalışmalarda bulunmaktadır.

Çalışmada baz alınan kamu harcamaları ile diğer makroekonomik değişkenler arasında nedenselliğin olması teorik açıdan beklenen bir sonuçtur. Ancak kamu harcamaları ile makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin pozitif ya da negatif olarak hangi yönde olduğu ayrıca incelenmesi gereken bir konudur. Dumitrescu Hurlin nedensellik testi değişkenleri çok dar bir pencereden incelemekte ve değişkenler arasındaki artırıcı veya azaltıcı etkinin varlığını dikkate almamaktadır. Ancak bu çalışmanın sonuçlarına ön kanıt olarak gösterilebilecek bazı hipotezlerden söz etmek mümkündür. Örneğin Wagner Yasasına göre ekonomik büyümedeki artış kamu harcamalarını da oransal olarak artırmaktadır. Yani ekonomik büyümeden, kamu harcamalarına doğru işleyen pozitif yönde bir etkileşim söz konusudur. Keynes Yasasına göre ise kamu harcamalarındaki artış, milli gelirde de artışa neden olmaktadır. Dolayısıyla kamu harcamalarından, ekonomik büyümeye doğru işleyen pozitif yönde bir etkileşim söz konusudur. İktisat literatüründe kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki nedensellik ilişkisini araştıran birçok çalışma bulunmaktadır. Fakat kamu harcamaları ile ekonomik büyüme, enflasyon, işsizlik, toplam tasarruflar gibi değişkenlerin nedensellik ilişkisini tek çalışmada inceleyen sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu yönüyle çalışmanın literatüre katkı sağlaması ve diğer araştırmacılar tarafından farklı metotlarla geliştirilerek nedensellik ilişkisinin artırıcı-azaltıcı etkisinin de ele alındığı yeni çalışmalara vesile olması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Abrams, B. A. (1999). The Effect of Government Size on the Unemployment Rate, *Public Choice*, 99(3-4), 395-401.
- Acemoglu, D., Laibson, D., ve List, J. A. (2016). *Economics* (Global Edition). Harlow: Pearson Education Limited.
- Akçacı, T. ve Kocağ, E. K. (2013). Kamu harcamalarının enflasyonist etkisinin ekonometrik analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 6(8): 1-18.
- Akdoğan, A. (2019). *Kamu Maliyesi*. 19. Basım, Gazi Kitapevi Tic. Ltd. Şti, Ankara, 594 s.
- Akgemci, E. (2011). Değişen ekonomik roller: Euro'ya BRICS tuğlası. *Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM) E-Bülten*. Yıl 3, Sayı 36, ss. 3.
- Aksoy, Ş. (1991). *Kamu Maliyesi*. Filiz Kitapevi. İstanbul.
- Alexiou, C. (2009). Government Spending and Economic Growth: Econometric Evidence from the South Eastern Europe (SEE). *Journal of Economic and Social Research*, 11(1), 1–16.
- Altay, A. (2019). *Kamu Maliyesi*. 5. Basım, Seçkin Akademik ve Mesleki Yayınlar, Ankara, 288 s.
- Altıntaş, H., ve Görmez, H. (2020). *Kamu Maliyesi*. 1. Basım, Eğitim Yayınevi, Konya 181 s.
- Ariç, K. H. (2015). Determinants of savings in the Middle East countries. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, KOSBED, 29: 23-36.
- Aschauer, D.A. (1989). Is public expenditure productive?. *Journal of Monetary Economics*, 23 (2), 177–200. DOI: 10.1016/0304-3932(89)90047-0.
- Attari, M.I.J., Javed, A.Y. (2013). Inflation, economic growth and government expenditure of Pakistan: 1980–2010. *Procedia Economics and Finance*, 5: 58–67. DOI: 1016/S2212- 5671(13)00010-5.
- Aydemir, A. (2021). Bankacılık sektörünün finansal kırılganlık açısından analizi Türkiye ve BRICS ülke örnekleri. Yüksek Lisans Tezi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*. İstanbul, 177 s.
- Bakırtaş, İ. (2003). Kamu harcamalarının temel makroekonomik göstergelerle ilişkisi ve nedenselliği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9:41-66.
- Bank of Canada (2015). Database of Sovereign Defaults, also available at <https://www.bankofcanada.ca/wp-content/uploads/2015/05/crag-database-update->

04-05-15.xlsx, Access date: (17.01.2019).

- Bektaş, A. (2020). Türkiye'de kamu yatırımı harcamaları ile işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 21(1): 1-29.
- Bil, E., Güdük, T., ve Keskin, G. (2018). The study of evaluation BRICS-T countries based on the global competitiveness index. *Journal of Life Economics*, 5(4), 127-140.
- Bilici, N., ve Bilici, A. (2017). *Kamu Maliyesi*. 8. Basım, Savaş Yayınevi, Ankara, 330 s.
- Bölükbaşı, M., ve Alp, M. (2018). Türkiye’de enflasyon ve kamu harcamaları arasındaki ilişki:1960-2017 dönemi için bir analiz. *IV. International Caucasus-Central Asia Foreign Trade And Logistics Congress*, September, 7-8, Didim-Aydın, 1121-1132. https://ulk.ist/media/kitap/IV-UKODTLK/turkiyede-enflasyon-ve-kamu-harcamaları-arasındaki-iliski-1960-2017-don_D8kJaJs.pdf adresinden alındı.
- Bulut, R. (2014). SSCB’NİN dağılması ve Rusya Federasyonu’nda serbest piyasaya geçiş. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1 (2): 7-19. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/pub/makuiibf/issue/25142/265484>.
- Calitz, E., Du Plessis, S., ve Siebrits, K. (2011). An alternative perspective on South Africa'S public debt, 1962-1994. *South African Journal of Economics*, 79(2), 161-172.
- Canpolat, E. (2017). Görünürde ilişkisiz regresyon modellerine dayalı kalıntılarla genişletilmiş Fourier fonksiyonlu panel birim kök testi. Doktora Tezi, *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ekonometri Ana Bilim Dalı*, Malatya 196 s.
- Cardoso, Eliana; Teles, Vladimir Kuhl (2010) “A Brief History of Brazil’s Growth”, *Textos para Discussão*, 241, Escola De Economia de Sao Paulo, also available at: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.823.2293&rep=rep1&type=pdf>, access date: 03.01.2022.
- Chaudhry, I. S., Riaz, U., Farooq, F., ve Zulfiqar, S. (2014). The monetary and fiscal determinants of national savings in Pakistan: An empirical evidence from ARDL approach to co-integration. *Pakistan Journal of Commerce and Social Sciences*, 8(2): 521.
- Cheng, B. S., ve Lai, T. W. (1997). Government expenditures and economic growth in South Korea: A VAR approach. *Journal of Economic Development*, 22(1): 11-24.
- Çalışkan, . V. (2003). *Uluslararası finansal krizler*, Ekonomik Yaklaşım, 14 (49), 225-245.
- elikay, F. (2017). İşsizlik, kamu harcamaları ve i gler arasındaki nedensellik ilişkileri: Türkiye zerine bir inceleme. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(2): 205-219.
- omaklı, ř., Turan, D., ve Doğruyol, C. (2017). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Savaş Yayınevi.
- Dalton, Hugh (1951). *Principles of Public Finance*. Routledge&Kegan Paul Ltd, 323 s.

- Damico, F. R. (2017). Previous History: From a market acronym to political-diplomatic dialogue. *Studies and Documents*, 53-59.
- Dereli, D. (2020). Finansal gelişmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: BRICS-T ülkeleri için panel veri analizi. Yüksek Lisans Tezi, *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı*, Çanakkale, 103 s.
- Diaz-Cassou, Javier, Erce-Domínguez, Aitor and Vázquez-Zamora, Juan J. (2008) "Recent episodes of sovereign debt restructurings. A case-study approach," Banco de España, Occasional Papers 0804, also available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1210382, Access date: 12.07.2018.
- Dikmen, N., ve Çakır, Ö. (2020). Türkiye’de kamu harcamaları ve işsizlik arasındaki nedensellik ilişkisi. *Sosyal, Beşerî ve İdari Bilimler Dergisi*, 3(12): 987-1009.
- Dornbusch, R. (1985) External debt, budget deficits, and disequilibrium exchange rates, in *International debt and the developing countries*, editors: Smith, Gordon W. and Cuddington, John T., The World Bank, Washington DC.
- Dumitrescu, E. I., ve Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic modelling*, 29(4): 1450-1460.
- Dursun, S. (2021). Doğrudan yabancı yatırımlar ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki: BRICS-T ülkeleri üzerine bir analiz. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 353-368. DOI: 10.31463/aicusbed.882540.
- Easterly, W., ve Rebelo, S. (1993). Fiscal policy and economic growth: An empirical investigation. *Journal of Monetary Economics*, 32(3): 417–458. DOI: 10.1016/0304-3932(93)90025-B.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., ve Gümüş, E. (2017). *Kamu Maliyesi*. 8. Basım, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Egbetunde, T., Fasanya, I.O. (2013). Public expenditure and economic growth in Nigeria: Evidence from auto-regressive distributed lag specification. *Zagreb International Review of Economics & Business*, 16 (1): 79–92.
- Egeli, H., ve Karakoyun, F. (2019). *Kamu Maliyesi*. 1. Basım, Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti, Ankara, 162 s.
- Eğilmez, M. (2019). *Kamu Maliyesi*. 5. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 176 s.
- Eker, A., ve Bülbül, D. (2017). *Kamu Maliyesi*. 3. Basım, Gazi Kitapevi Tic. Ltd. Şti, Ankara, 388 s.
- Ezirim, B.C., Muoghalu, M.I., Elike, U., (2008), Inflation versus public expenditure growth in the US: An empirical investigation, *North American Journal of Finance and Banking Research*, 2(2).

- Friedman, M. (1997). If only the U.S. were as free as Hong Kong. *Wall Street Journal*, A14. Retrieved from: <https://www.wsj.com/articles/SB868305843450108500> (25.10.2018).
- Gersovitz, M. (1985). Banks' International Lending Decisions: What We Know and Implications for Future Research, in *International Debt and the Developing Countries*, editors: Smith, Gordon W. and Cuddington, John T., The World Bank, Washington DC.
- Governo do Brasil. (2017). 9th BRICS Summit- BRICS Leaders Xiamen Declaration: *Ministério das Relações Exteriores*, Web: <https://www.gov.br/mre/en/contact-us/press-area/press-releases/9th-brics-summit-brics-leaders-xiamen-declaration-xiamen-china-september-4-2017> (20.11.2021).
- Governo do Brasil. (2018). 10th BRICS Summit- Johannesburg Declaration: *Ministério das Relações Exteriores*, Web: <https://www.gov.br/mre/en/contact-us/press-area/press-releases/10th-brics-summit-johannesburg-declaration-july-27-2018> (20.11.2021).
- Gökalp, M., ve Avcı, M. (2002). Türkiye ekonomisinde mali disiplinsizlik olgusu. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(7). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/217388> adresinden alındı.
- Granger, C.W.J. 1969. Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods, *Econometrica journal of the Econometric Society* 37(3), 424-438.
- Gujarati, D. N. (2004). *Basic Econometrics*. McGraw-Hill Companies. New York, NY, USA.
- Gündal, B. (2015). Çin ekonomisinin yapısal dönüşümü. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 55-72.
- Haqqani, H. (2014). Introduction: India's Reform Agenda. *Hudson Institute*, 1-4. https://www.hudson.org/content/researchattachments/attachment/1420/indiaandthe_global_economy_hudson.pdf adresinden alındı.
- Holtz-Eakin D., Newey W, Rosen H.S. (1988). Estimating vector autoregressions with panel data. *Econometrica: Journal of the econometric society*, 56(6), 1371-1395.
- İstikbal, D., Dilek, Ş. ve Yanartaş, M. (2019). Dönüşen dünya düzeninde “BRICS” ve Türkiye’ye etkisi. *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 4 (7): 47-62. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijar/issue/43278/471187>.
- Im, K. S., Pesaran, M. H., ve Shin, Y. (2003). Testing for unit roots in heterogeneous panels. *Journal of econometrics*, 115(1): 53-74.
- Iniguez-Montiel, A. J. (2010). Government expenditure and national income in Mexico: Keynes versus Wagner. *Applied Economics Letters*, 17(9): 887-893.

- International Monetary Fund (2017). *IMF Fiscal Monitor: Achieving More with Less*, IMF Fiscal Monitor Reports. Washington, April.
- Iqbal, B. A., ve Araújo, E. C. (2015). Emergence of BRICS as an Economic Bloc. *Transnational Corporations Review*, 7(1):110-120. <https://doi.org/10.5148/tncr.2015.7107>.
- Jash, A. (2017). The Emerging Role of BRICS in the Changing World Order. *IndraStra Global*, 3(6), 1-11. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.5143222>.
- Jiranyakul, K. (2013). The relation between government expenditures and economic growth in Thailand. Available at SSRN 2260035, 1-7. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2260035 adresinden alındı.
- Kahveci, Ş. (2021). Türkiye ile BRICS ülkeleri arasındaki dış ticaret üzerine ampirik bir analiz. Doktora Tezi, *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı*, Trabzon, 209 s.
- Kalenderoğlu, M. (2017). *Kamu Maliyesi Bütçe ve Borçlanma*. Agon Bilgi Akademisi (t), Ankara.
- Kanca, O. C., ve Bayrak, M. (2016). Kamu harcamalarının Türkiye’de bazı makro ekonomik değişkenler üzerine etkisi. *Maliye ve Finans Yazıları*, (106):169-242.
- Kanca, O., ve Bayrak, M. (2015). Kamu harcamaları bileşenleri ile işsizlik arasındaki ilişki (Türkiye örneği). *Gazi İktisat ve İşletme Dergisi*, 1(2): 55-74.
- Karras, G. (1993). Employment and output effects of government spending: is government size important?. *Economic Inquiry*, 31(3), 354–369. <https://doi.org/10.1111/j.1465-7295.1993.tb01298.x>.
- Kartal, M. (2022). BRICS-T ülkelerinde sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme: panel veri analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(1): 59-73. DOI: 10.21547/jss.945360.
- Kılıç Y. (2020). Finansal piyasalarda balon varlığının test edilmesi: BRICS-T ülkeleri örneği. *Bankacılık ve Sermaye Piyasası Araştırmaları Dergisi*, 4(9): 11-22. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bspad/issue/55354/747719>.
- Kızılkaya, F. (2019). Doğrusal ve doğrusal olmayan temellere dayalı Fourier birim kök testlerinin kombinasyonu. Doktora Tezi, *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Malatya, 83 s.
- Korkut, M. (2021). Ticari ve finansal açıklığın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi. Yüksek Lisans Tezi, *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Ana Bilim Dalı*, Balıkesir, 121 s.
- Landau, D. (1983). Government expenditure and economic growth: A cross-country study. *Southern Economic Journal*, 49, 783–792. DOI: 10.2307/1058716.
- Lee, J., ve Strazicich, M. C. (2003). Minimum Lagrange multiplier unit root test with two

- structural breaks. *The Review of Economics and Statistics*, 85(4), 1082-1089.
- Magazzino, C. (2011). The nexus between public expenditure and inflation in the Mediterranean countries. *Munich Personal RePEc Archive*, (28493):1-19. https://mpira.ub.uni-muenchen.de/28493/1/MPRA_paper_28493.pdf adresinden alındı.
- MEA (Ministry of External Affairs). (2012). *Fourth BRICS Summit*, Web: <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/19158/Fourth+BRICS+Summit++Delhi+Declaration> (10.11.2021).
- MEA (Ministry of External Affairs). (2013). *5th BRICS Summit- eThekwin Declaration and Action Plan*, Web: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/21482> (10.11.2021).
- MEA (Ministry of External Affairs). (2014). *Sixth BRICS Summit- Fortaleza Declaration*, Web: <https://www.mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/23635/Sixth+BRICS+Summit++Fortaleza+Declaration> (10.11.2021).
- MEA (Ministry of External Affairs). (2020). *XII BRICS Summit Moscow Declaration*, Web: <https://mea.gov.in/bilateral-documents.htm?dtl/33349/xii+brics+summit+moscow+declaration> (22.11.2021).
- Miller, Jessica W. (2001) Solving the Latin American sovereign debt crisis, *University of Pennsylvania Journal of International Law*, 22 (3): 677-708.
- Musgrave, R. A. ve Musgrave, P. B. (1973). *Public finance in theory and practice*. New York: McGraw-Hill.
- Nazlioglu, S., ve Karul, C. (2017). A panel stationarity test with gradual structural shifts: Re-investigate the international commodity price shocks. *Economic Modelling*, 61:181–192.
- Nurudeen, A., Usman, A. (2010). Government expenditure and economic growth in Nigeria, 1970–2008: A disaggregated analysis. *Business and Economics Journal*, 4(1), 1–11.
- Ojarikre, O. J., Ezie, O., ve Torka, M. (2015). Public Expenditure Growth and Inflation in Nigeria: The Causality Approach. *SSRG International Journal of Economics and Management Studies*, 2(2), 1-6.
- Oktar, S., ve Yüksel, S. (2015). 1998 yılında Rusya’da yaşanan bankacılık krizi ve öncü göstergeleri. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 37(2), 327-340.
- Öz, S. (2007). Küresel rekabette yeni bir güç: Hindistan. *İstanbul: TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu Yayını*. 1-76.

- Öztürk, N. (2018). *Kamu Maliyesi*. 4. Basım, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 311 s.
- Özyıldız, T. (2021). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde finansal açıklık ile ekonomik büyümesi arasındaki ilişki: Bir panel veri analizi. Doktora Tezi, *Hasan Kalyoncu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*. Gaziantep, 183 s.
- Peacock, A. T., ve Wiseman, J. (1979). Approaches to the analysis of government expenditure growth *Public Finance Quarterly*, 7(1): 3-23.
- Pehlivan, O. (2019). *Kamu Maliyesi*. Celepler Matbaacılık Basım Yayın ve Dağıtım, Trabzon, 318 s.
- Pehlivan, O. (2013). *Kamu Maliyesi*, Murathan Yayınevi, Trabzon
- Perron, P. (1989). The great crash, the oil price shock, and the unit root hypothesis. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 1361-1401.
- Pesaran, M. H. (2004). General diagnostic tests for cross section dependence in panels. *University of Cambridge, Faculty of Economics, Cambridge Working Papers in Economics No. 0435*.
- Pesaran, M.H., ve Yamagata, T. (2008). Testing slope homogeneity in large panels. *Journal of econometrics*, 142(1): 50-93.
- Piper, L. (2015). The BRICS phenomenon: from regional economic leaders to global political players. *Published by: BRICS Initiative for Critical Agrarian Studies (BICAS)*, 1-31.
- Ram, R. (1986). Government size and economic growth: A new framework and some evidence from cross-section and time-series data. *The American economic review*, 76(1): 191-203.
- Reinhart, C. M., ve Rogoff, K. S. (2011). A decade of debt, *Peterson Institute For International Economics*, United Book Press, September, Washington, https://www.researchgate.net/publication/321397487_A_Decade_of_Debt, access date: 26.01.2022.
- Romer, P.M. (1986). Increasing returns and long-run growth. *Journal of Political Economy*, 94 (5): 1002–1037. DOI: 10.1086/261420.
- Sagdic, E. N., Sasmaz, M. U., ve Tuncer, G. (2020). Wagner versus Keynes: Empirical evidence from Turkey's provinces. *Panoeconomicus*, 67(5): 657-674.
- Saraç, M. (2021). İktisadi büyüme ve ekonomik özgürlükler arasındaki ilişki: OECD ülkeleri için ekonometrik veri analizi (2000-2021). Yüksek Lisans Tezi, *Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı*. Niğde, 198 s.
- Savaşan, F. (2019). *Kamu Ekonomisi*. 8. Basım, Dora Basım-Yayın Dağıtım Ltd. Şti, Bursa, 403 s.

- Slack, E., ve Bird, R. M. (2004). *The Fiscal Sustainability of the Greatet Toronto Area*, ITP Paper 0405, International Tax program, Joseph L. Rotman School of Management, University of Toronto.
- Smirnov, S.V., Avdeeva, D.A. (2019). BRICS in the Global Economy. In: Smirnov, S., Ozyildirim, A., Picchetti, P. (eds) *Business Cycles in BRICS*. Societies and Political Orders in Transition. Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-90017-9_2.
- Smith, G. W., & Cuddington, J. T. (1985). *International debt and the developing countries* (No. 332.15 I61i). World Bank, Washington, DC (EUA).
- Swamy, P. A. (1970). Efficient Inference in a Random Coefficient Regression Model. *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 38(2): 311-323.
- Şahin, D. (2018). BRICS-T ülkelerinde ekonomik özgürlükler ve doğrudan yabancı sermaye yatırımları arasındaki ilişki: Bootstrap panel nedensellik testi. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(16): 285-294. DOI: 10.29029/busbed.389932.
- Şahin, M., ve Özenç, Ç. (2007). Kamu harcamaları ile makro ekonomik değişkenler arasındaki nedensellik ilişkileri. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 5(2): 177-200. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/comuybd/issue/4113/54142> adresinden alındı.
- Tanzi, Vito (2006) “Fiscal Policy: When Theory Collides with Reality”, Centre for European Policy Studies, *CEPS Working Document*, No. 246 (June).
- Tatoğlu, F. Y. (2018). *Panel Zaman Serileri Analizi*. Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul.
- Ullrich, Katrin (2018) “Sovereign debt in emerging market economies is a country-specific issue”, *KfW Research Focus on Economics*, also available at: https://www.kfw.de/PDF/Download-Center/Konzernthemen/Research/PDF-Dokumente-Fokus-Volkswirtschaft/Fokus-englische-Dateien/Fokus-2018-EN/Fokus-Nr.-196-Januar-2018-Sovereign-debt_EN.pdf, access date: 02.04.2019.
- University Of Toronto. (2009). *Joint Statement of the BRIC Countries Leaders*: BRICS Information Center, Web: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/090616-leaders.html> (22.10.2021).
- University Of Toronto. (2010). *2nd BRIC Summit of Heads of State and Government: Joint Statement*: BRICS Information Center, Web: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/100415-leaders.html> (22.10.2021).
- University Of Toronto. (2011). *Sanya Declaration*: BRICS Information Center, Web: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/110414-leaders.html> (22.10.2021).
- University Of Toronto. (2015). *VII BRICS Summit: 2015 Ufa Declaration*: BRICS Information Center, Web: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/150709-ufa->

declaration_en.html (25.10.2021).

University Of Toronto. (2016). *8th BRICS Summit: Goa Declaration*: BRICS Information Center, Web: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/161016-go.html> (25.10.2021).

University Of Toronto. (2019). *Brasilia Declaration*: BRICS Information Center, Web: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/191114-brasilia.html> (22.11.2022).

University Of Toronto. (2021). *XIII BRICS Summit: New Delhi Declaration*: BRICS Information Center, Web: <http://www.brics.utoronto.ca/docs/210909-New-Delhi-Declaration.html> (22.11.2022).

Wahab, M. (2011). Asymmetric output growth effects of government spending: Cross-sectional and panel data evidence. *International Review of Economics & Finance*, 20 (4), 574–590. DOI: 10.1016/j.iref.2010.10.005.

World Bank (2020a), General government final consumption expenditure (% of GDP), Data, <https://data.worldbank.org/indicator/NE.CON.GOV.T.ZS?end=2020&start=1995&view=chart> (05.12.2020).

World Bank (2020b), GDP growth (annual %), Data: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG> (05.12.2020).

World Bank (2020c), Inflation, consumer prices (annual %), Data: <https://data.worldbank.org/indicator/FP.CPI.TOTL.ZG?end=2020&start=1995> (05.12.2020).

World Bank (2020d), Unemployment, total (% of total labor force)(modeled ILO estimate), Data: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.UEM.TOTL.ZS?end=2020&start=1995> (05.12.2020).

World Bank (2020e), Gross domestic savings (% of GDP), Data: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDS.TOTL.ZS?end=2020&start=1995> (05.12.2020).

Yelek, F. E. (2020). BRICS ülkelerinin Afrika politikaları. *Doktora Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı*. İstanbul, 101 s.

Yenisu E. (2019). BRICS-T ülkelerinde işgücü verimliliği ve ekonomik büyüme ilişkisi: panel veri analizi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 35-60.

Yılmaz, G. A. (2019). *Kamu Maliyesi*. 5. Basım, Türkmen Kitapevi, İstanbul.

Zivot, E., ve Andrews, D. W. K. (1992). Further evidence on the Great Crash, the Oil-Price Shock, and the Unit-Root Hypothesis. *Journal of Business and Economic Statistics*, 10(3): 251-270. doi:10.2307/1391541.